

GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS)

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER (főszerkesztő), BOGNÁR IMRE, FÉLI JÓZSEFNÉ (felelős szerkesztő),
DR. GÁBRIEL KATALIN, KELECSÉNYINÉ GÁSPÁR KATALIN, KOTULICS TAMÁS,
LACZKA SÁNDORNÉ, DR. LAKATOS JUDIT, NYITRAI FERENCNÉ DR.,
DR. PAPANÉK GÁBOR, DR. POZSONYI PÁL,
DR. PROBÁLD ÁKOS, DR. SZABÓ LÁSZLÓ.

E SZÁM SZERZŐI:

HERZOG TAMÁS, tanácsos, KSH;
KOMAREK LEVENTE, PhD hallgató, SZTE;
MÉSZÁROS ANDREA, vezető-tanácsos, KSH;
NÁDUDVARI ZOLTÁN, nyugdíjas vezető főtanácsos;
PÁLL SZILÁRD, főtanácsos, KSH;
POLONKAI JÁNOS, vezető főtanácsos KSH;
SZABÓ ZSUZSANNA, tanácsos KSH;
DR. VAHID YOUSEFI, PhD, nyugdíjas vezető főtanácsos;
DR. VAHIDNÉ KÓBORI JUDIT, közgazdász, nyugdíjas vezető főtanácsos.

ISSN: 0239–1589

A Szerkesztőség tagjai:

Főszerkesztő: dr. Bagó Eszter, tel.: 345-6189 E-mail: eszter.bago@ksh.hu
Felelős szerkesztő: Féli Józsefné, tel.: 345-6169, E-mail: jozsefne.feli@ksh.hu
Rovatvezetők:
Fazekasné Kovács Katalin, tel.: 345-6401, E-mail: katalin.fazekas@ksh.hu
Grábics Ágnes, tel.: 345-6427, E-mail: agnes.grabics@ksh.hu
Nádudvari Zoltán, tel.: 345-6865, E-mail: zoltan.nadudvari@ksh.hu
Páll Szilárd, tel.: 345-6730, E-mail: szilard.pall@ksh.hu
Aujeszky Pál, tel.: 345-6807, E-mail: pal.aujeszky@ksh.hu
Olvasószerkesztő: Markó Istvánné dr.
Számítógépes tördelőszerkesztő: Gyenes J. Katalin, tel.: 345-6719, E-mail: katalin.gyenes@ksh.hu

Kiadja a Központi Statisztikai Hivatal (Bp. 1525. Pf. 51.) Megjelenik: kéthavonta, minden páros hónapban.

Előfizetési díj: egész évre 1800 Ft.

Terjeszti a Magyar Posta Rt. és a bizományosok. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban, a hírlapkézbesítőknél, a Hírlapelőfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlap-előfizetési Irodájában Budapest, VIII. Orczy tér 1. (Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon.

Megrendelhető: KSH-Marketing, Bp. 1525 Pf. 51. Telefon: 345–6560, Fax: 345–6699,
valamint a KSH Megyei Igazgatóságokon.

Beszerezhető a Statisztikai Szakkönyvesboltban (1024 Bp. II. Keleti K. u. 10. Telefon: 212–4348).

Nyomdai kivitelezés: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.

TARTALOM

MŰHELY-ELEMZÉSEK

A világ erdőgazdálkodása és fakitermelése – <i>Dr. Vahid Yousefi – dr. Vahidné Kóbori Judit</i>	3
A cukorvertikum árualapjának alakulása a rendszerváltozás után, különös tekintettel a Dél-Alföldre – <i>Komarek Levente</i>	18

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

A pénzközvetítői szolgáltatások közvetetten mért díjának (FISIM) elszámolása a nemzeti számlák rendszerében – <i>Polonkai János</i>	28
A költségvetési hiány és az államadósság alakulásának nemzetközi összehasonlítása – <i>Nádudvari Zoltán</i>	37
Növényvédőszer-használati statisztikai próbafelvétel Magyarországon – <i>Szabó Zsuzsanna</i>	48

HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA	61
---	----

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK	62
-----------------------------	----

GÉS-FIGYELŐ

A nemzetközi befektetési folyamatok alakulása, 2004 (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	65
Az OECD-országok környezeti mutatói, 2004 (<i>Mészáros Andrea</i>)	69
Közúti áruszállítás az Európai Unióban, 2004 (<i>Páll Szilárd</i>)	73
A világ szolgáltatás-külkereskedelmi forgalmának alakulása a 2000–2004. években (<i>Herzog Tamás</i>)	77

CONTENTS

WORKSHOP–ANALYSES

Forestry and felling of trees in the world – <i>Dr. Yousefi Vahid – Judit dr. Vahidné Kóbori</i>	3
From production to consumption of sugar: commodity stocks after the change of regime, regarding especially Southern Great Plain – <i>Levente Komarek</i>	18

METHODOLOGY–STATISTICAL PRACTICE

Accounting financial intermediation services indirectly measured (FISIM) in the system of national accounts – <i>János Polonkai</i>	28
Budget deficit and national debt in international terms – <i>Zoltán Nádudvari</i>	37
Statistical pilot survey of pesticide use in Hungary – <i>Zsuzsanna Szabó</i>	48

CONTENTS OF HUNGARIAN STATISTICAL PERIODICALS	61
ECONOMIC INDICATORS	62

GÉS–OBSERVATION

International investment flows, 2004 (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	65
Environment indicators of OECD countries, 2004 (<i>Andrea Mészáros</i>)	69
Road transport of goods in the European Union, 2004 (<i>Szilárd Páll</i>)	73
Turnover of global external trade in services in years 2000–2004 (<i>Tamás Herzog</i>)	77

INHALT

ANALYSEN – STUDIEN

Forstwirtschaft und Holzgewinnung der Welt – <i>Yousefi Vahid dr – Judit Vahid Kóbori dr.</i>	3
Versorgung der Zuckerfabriken mit dem Rohstoffe nach dem Systemswechsel in Ungarn, mit Rücksicht „Dél-Alföld“ (Süd-Tiefebene) Region – <i>Levente Komarek</i>	18

METHODIK – STATISTISCHE PRAXIS

Berechnungen der indirekt gemessenen Finanzserviceleistungen in der Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung (VGR) – <i>János Polonkai</i>	28
Internationale Vergleichung der Entwicklung von Haushaltdefizit und Staatsschuldung – <i>Zoltán Nádudvari</i>	37
Statistische Probeerhebung von Pflanzenschutzmittelsverbrauch in Ungarn – <i>Zsuzsanna Szabó</i>	48

AUS DEM INHALT

DER UNGARISCHEN STATISTISCHEN FACHZEITSCHRIFTEN	61
STATISTISCHE KENNZIFFERN	62

GÉS–BEOBACHTER

Merkmale der internationale Investitionsprozesse, 2004 (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	65
Umweltindikatoren von OECD-Länder, 2004 (<i>Andrea Mészáros</i>)	69
Transport in Straßenverkehr von Europäische Union, 2004 (<i>Szilárd Páll</i>)	73
Entwicklung im Welthandel mit Dienstleistungen, in der Jahre 2000 bis 2004 (<i>Tamás Herzog</i>)	77

MŰHELY–ELEMZÉSEK

A VILÁG ERDŐGAZDÁLKODÁSA ÉS FAKITERMELÉSE

DR. VAHID YOUSEFI – DR. VAHIDNÉ KÓBORI JUDIT

Az erdő szerepe a gazdaságban és a társadalomban

Az erdő és az ember, a társadalom kapcsolata a legősibb. Fennállott már a történelem előtti időkben és sohasem szakadt meg. Az erdők szerepe a történelem folyamán az ember, a társadalom életében sok változáson és nagy fejlődésen ment keresztül. Az őskorban, de még sok helyütt a középkorban is az erdők az ember számára egyrészt lakóhelyül szolgáltak, másrészt a vadászati lehetőségeken keresztül az élelmezés és ruházkodás bázisai voltak. Az erdő faanyagtermelő szerepe, ekkor még alig érvényesült. Az anyagi javak termelésében az erdő eleinte – és hosszú századokon át – főleg, mint tüzelőanyagot szolgáltató nyersanyagforrást ismerjük.

Az erdő, mint ipari nyersanyagtermelő bázis csupán a közelmúltban, azaz a XIX. század folyamán, annak is az utolsó két-három évtizedében került mindinkább előtérbe, akkor, amikor a fa, mint ipari alapanyag a feldolgozási technológiák rohamos fejlődésével, egyik legjelentősebb nyersanyaggá válik. *Az erdő hasznosításának ebben a forradalmi fordulatában válik el az erdő mind jobban a mezőgazdaságtól és szűnik meg annak melléküzeméga lenni.*

Az erdő szerepének fejlődésében védettséget nyújtó otthon, a vadászati alkalom, a tüzelőanyag-, majd az ipari nyersanyagellátás egymást követő fejlődési fokozatai után, az elmúlt században több alkalommal tartott erdészeti világtudományos nyitott újabb fejlődési szakaszt. Ezt erősítette 2003. szeptember 21–28. között Kanadában tartott XII. Erdészeti Világtudományos is.

A Világtudományos elhangzott pesszimista vélemények ellenére is a következő évtizedek folyamán kétségtelenül tovább fokozódik, és mind jelentősebbé válik az erdők ipari nyersanyagot termelő szerepe, de emellett az eddigénél sokkal jelentősebb lesz az a szerep, amelyet az erdők – az egyre fokozódó városiasodás közepette – az ember számára üdülési és egészségvédelmi lehetőség formájában nyújtanak.

A XII. Világkongresszus a figyelmet az erdők sokoldalú hasznosítására irányította. E szerint az *erdőknek a nyersanyagtermelés, a talajvédelem (szél-, és vízerózió) és a mezővédelem (védőfásítások)* mellett igen *fontos szerepe van* a következő területeken.

1. *Az erdő, mint sajátos ökoszisztém*

Az erdő – különösen az ember által meg nem bolygatott formájában – egy rendkívül jól szerveződő, fajokban és egyedekben gazdag élővilágú rendszer, ahol nagy tömegű élőlény és élőszervezet hasznosítja a Nap sugárzó energiáját.

Az erdő sokfajta növényevő élőlénynek ad táplálékot és biztosít élőhelyet: nagy- és kisemlősök (szarvas, őz, vaddisznó, mezei nyúl, mókus, borz, róka, pockok és egerek stb.), magevő és gyümölcssevő madarak, (örvös galamb, fácán, szakó, rigók stb.), virágjáró rovarok és paraziták egyaránt életlehetőséget találnak az erdőben.

2. *Az erdő anyag- és energiaforgalma*

Az erdő a Nap energiájának közepes hasznosítója, a sugárzó energia kb. 1%-át köti le asszimilálás útján. A besugárzó energia 15%-a transzmisszió útján vesz el, 10%-a visszaverődik, 74%-a pedig hővé alakul át.

Az erdő növényei által asszimilált szerves anyag jelentős része légzés során elvész. A növény egészének kb. 16%-a a lehulló levelek, elszáradt ágak formájában elhal, kiválik az élő szerves anyag a biomasszából, és lassanként humusszá alakul. Emellett kb. 3%-a gyökérhulladék, 1%-a gyümölcs, 3%-a elszáradt kéreg-hulladék.

Becslési adatok alapján megállapították, hogy az erdő csaknem annyi primer termelést ad, mint a nálnál tízszer nagyobb területű tenger. Az emberiség által hasznosítható primer termelés tekintetében az erdőnek világviszonylatban is kulcshelyzete van.

3. *Az erdő légkörtisztító szerepe*

A világ erdőinek évi oxigéntermelése kereken 55 000 milliárd tonnára becsülhető. Ugyanannyi oxigén szükséges az évente elhaló növényi részek elkorhadásához. Egy ember naponta 1,6 m³ oxigént fogyaszt. Mivel a levegő 16 térfogatszázalék oxigént tartalmaz, így egy ember napi levegőigénye 8–9 m³. Eszerint egy 1,3 millió lakosú nagyváros naponta 10 millió m³ levegő oxigénjét igényli légzés céljára, amit 1,6 m vastagságú és 3,3 km² kiterjedésű föld feletti levegőrétegnek kell közvetlenül biztosítania. Ha egy ilyen város egész területét lucfenyőerdő borítaná, akkor a szükségletnek kereken kétszerese termelődne. A városban azonban nemcsak az emberek, hanem az ipari üzemek és gépjárművek is tetemes mennyiségű oxigént fogyasztanak, ezért különösen érthető, hogy a környezetvédelem minden meglévő erdőhöz messzemenően ragaszkodik, és a városok parkosítására is nagy gondot fordít.

Az erdő azonban nemcsak oxigénforrásként javítja az ember közvetlen környezetét, hanem jelentős befolyása van a légmozgásokra is. Az erdő megfelelő magasságú, kellő-

en tagolt „érides” felületű növénytakarója védő és kiegyensúlyozó szerepet játszik. Elősegíti a függőleges irányú légcserét is.

4. *Az erdő szerepe a vízgazdálkodás és a talajvédelem szempontjából*

Mivel a vízigény és a szennyeződés rohamosan növekszik, és egyre súlyosabb nehézségeket okoz, minden vízgazdálkodást javító tényezőnek fontos szerepet kell tulajdonítani. Ilyen az *erdő* is: *egyrészt nagy vízfogyasztó, ugyanakkor azt gazdaságosan tárolja, és gyors lefolyását mérsékli.* Az erdőre eső, illetve az odafolyó vízmennyiség egy részét a párologás és az erdőből kiinduló, vagy abból táplálkozó patakok elfolyása tartja egyensúlyban. *A köd és a harmat az erdőben sokkal számottevőbb vízforrás, mint a fátlan területeken. Az erdő talaja száraz nyári időszakban is közel 100 liter vizet tart megkötve m²-enként, ami 100 mm csapadéknak felel meg.*

Az erdőnek ez a vízvisszatartó szerepe elsősorban záporosók és tavaszi hóolvadások idején érezteti kedvező hatását, mert a vízháztartás nagy ingadozásait kiegyensúlyozva, az árvízveszélyt is csökkenti. Az erdőtalaj vízvisszatartó funkciója egyben védelmet nyújt a talajerózió ellen is.

5. *Az erdő és a fény*

A zöld növények nem élhetnek fény nélkül. A fény a széndioxid asszimilálásához szükséges, ezáltal hat a zöld növény növekedésére, fejlődésére, párologtatására (transzspirációjára). A megvilágítás és a fény megváltoztatásával módosul a levegő és a talaj hőmérséklete, nedvessége, vagyis hat az erdei növények fejlődésére, és ezáltal egész környezetére. Az erdő növényeinek fényigénye életük folyamán állandóan változik. A fiatalabb növény nagyobb fokú beárnyalást bír el, mint az idősebb. E tulajdonság ismerete a természetes felújítás és az alátelepítéses felújítás szempontjából fontos.

6. *Az erdő és a hőmérséklet*

A hó a vízzel együtt meghatározza a föld növénytakarójának képét. Az erdők élettevékenységében megkülönböztetünk minimális, optimális és maximális hőmérsékletet. A minimális hőmérséklet +5 C⁰ körül van, az optimális hőmérséklet +20–25 C⁰ és az elviselhető maximális hőmérséklet +40 C⁰. Az erdő mind a levegő, mind a talaj hőmérsékletére kiegyenlítően hat. Az erdőben nyári napokon a levegő hőmérséklete 6–10 C⁰-kal alacsonyabb, mint a szabadterületen, télen viszont a lehülés kisebb néhány tized fokkal.

A világ erdőinek állapota, erdőirtások, erdőpusztulások

A fa a civilizáció egyik legfontosabb nyersanyaga és energiahordozója. Hasznosítása az egyszerű szerszámoktól a bútorokon, tűzifán és építőanyagokon át a papír és a hangszerek készítéséig rendkívül széles skálán mozog. E cél megvalósítása érdekében az

emberiség történelmének kezdete óta hasznosítja az erdőket, és használja fel a belőle nyerhető javakat, ami kezdetben még nem volt drasztikus hatással az erdőterületre.

A népesség növekedése, illetve a technikai fejlődés nyomán azonban az ember egyre nagyobb hatást gyakorolt az erdőkre. A növekvő faanyagszükséglet, a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek iránti növekvő igény, valamint a legeltetés egyre kiterjedtebb fakitermeléshez, illetve erdőirtásokhoz vezetett. Ennek hatására a sűrűn lakott, iparilag fejlett övezetekben a természetes erdők és kopárok túlnyomórészt megsemmisültek, illetve helyükön jobb esetben másodlagos erdők alakultak ki.

Az erdők visszaszorulását azonban nem csupán a fafeldolgozás okozta. Különösen a trópusi környezetben a népesség egyre növekvő élelmiszerszükségletének kielégítése érdekében egyre több és újabb *mezőgazdasági területre volt szükség*, amit többnyire az *erdők felégetésével nyertek*.

Sok trópusi őserdő esett és esik áldozatul a települések terjeszkedésének, új települések, utak építésének. Időnként a spontán erdőtüzek is katasztrofális méreteket öltenek, és ebben helyenként fellépő *szárazodás* is szerepet játszik. A szárazság fokozódásában pedig gyakran az emberi tevékenység is hozzájárul¹.

A trópusi őserdők területének túlnyomó része a szegény vagy „majdnem” szegény országokhoz tartozik. Ezek kormányai – alapvető szemléleti hiba miatt – a lábon álló erdőt *haszontalannak, improduktívnak ítélik*, és erősen túlbecsülik a fakitermelésből származó hasznot. *Olyannyira fontos és sürgős számukra ez a haszon*, hogy *adókedvezményekkel* vagy egyéb módon ösztönzik a fakitermelést. Sokszor azzal sem törődnek, hogy a kitermelt fa mennyire értékes, köztudott, hogy a trópusi fák között például igen értékes *bútorfák* vannak, mint a *mahagóni*, a *szantálfa*, az *ébenfa* stb.

Braziliában az 1960-as évektől kezdve több olyan intézkedést is hoztak, amelyek az esőerdők gyorsuló kiirtásához vezettek. Az Amazoniába vezető utak építéséhez és ott *szarvasmarha-tenyésztő farmok létrehozásához adómentességet, sőt negatív kamatlábakkal adott hiteleket biztosítottak*, ami meg is hozta az eredményt: több millió hektár erdőterület helyén jöttek létre marhalegelők.

Az ember és a természet által az erdőkre gyakorolt káros hatás nemcsak az őserdőkre vonatkozik, hanem a hideg környezetben tenyésztő fenyveseket is elpusztítja. A XX. század végén az erdők pusztításának üteme évente 16 millió hektárra becsülhető, ami *csaknem két magyarországi terület*. Ebből kb. 14 millió hektár erdő a trópusokon semmisül meg, s „csak” 2 millió hektár a hidegmérsékelt övben elhelyezkedő erdők vesztesége. *Súlyos gond az illegális fakitermelés és a kivitel*, amely néhány országban ijesztő méreteket ölt. Például *Pápua Új-Guineában* az ellenőrizetlen fakivitel 1998-ban egy év alatt 241 millió dollár veszteséget okozott az országnak. Braziliában Amazonas tartományban a fakitermelés 80%-a illegális.

Az erdők szabad rablása nemcsak a szegény országokra vonatkozik, hanem a gazdaságilag fejlettebb országokra is érvényes. Például *házánkban a fűtési szezon kezdetével a falopások száma minden évben megnő. De nemcsak a magánerdők, hanem a tulajdonosaik is veszélyben vannak, ha nem tudják bizonyítani, hogy az erdészeti hatóság által*

¹ Székely Pál: Korunk környezetbiológiája. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977, 135–136. o.

nyilvántartott mennyiség azért kevesebb az erdeikben, mert fatolvajok jártak arra. Az elszenvedett kár mellett még bírságra is számíthatnak, hiszen az erdőtörvény előírja, hogy a tulajdonosnak kötelessége az őrzés. A tulajdonosok sokszor nem is tudják, hogy mekkora a káruk, mert csak tavasszal, a hidegek elmúltával mennek ki az erdőkbe.

A világ erdőgazdálkodása

A világ összes erdőterülete becslések szerint 3,8–4,1 milliárd hektár között van, tehát a földterületnek mintegy 30%-a. A 4,1 milliárd hektárnyi összes erdőterületből azonban csak mintegy 1,3–1,5 milliárd hektáron folyik valamilyen művelés, illetve használat, míg 2,6 milliárd hektárnyi erdő teljesen használaton kívül áll.

Az európai értelemben vett erdőgazdálkodás, illetve tartamos erdőgazdálkodás – amelynek egyik alapvető kritériuma, hogy az erdőterület nem csökkenhet – nem jellemző a világ erdőterületének nagy részén. *A tartamos erdőgazdálkodás egyik alapvető előfeltétele az erdő üzemtervezettsége, a tervszerűség. Az üzemterv tartalmazza az erdők leltárát, tíz évre előre a soron következő feladatokat, valamint azok teljesítésének nyilvántartását.* Az üzemterv tulajdonképpen azt biztosítja, hogy az erdőket pillanatnyi érdekektől vezérelve ne lehessen kitermelni, és a kitermelt erdők helyén mindenkor új erdőt kell létrehozni. Európa 18 országában, Ázsia 14 országában az üzemtervezettség 100%-os, míg a többi földrészen ennél jóval kisebb arányú, illetve egyáltalán nem jellemző.

Bolygónk erdőtermesztésre potenciálisan alkalmas területének (a szárazföld területéből levonva a sarkvidékek területét) jelenleg 30%-át borítják erdők. A földrészek közül Dél-Amerika (51%) és Európa (46%) erdősűrűsége a legmagasabb. (1. tábla)

1. tábla

A földrészek területe, erdőterülete és erdősűrűsége, 1998

Megnevezés	Terület, millió ha	Erdőterület, millió ha	Erdősűrűség, %
Afrika	2 978	650	22
Ausztrália és Óceánia	849	198	23
Ázsia	3 085	548	18
Dél-Amerika	1 755	886	51
Észak és Közép Amerika	2 137	549	26
Európa	2 260	1 039	46
Összesen:	13 064	3 869	30

Forrás: FAO.

Talán meglepő, de a világ erdeinek 27%-a Európában található, akkor, amikor a potenciális erdőterületnek földrészünk mindösszesen 17,3%-át adja. Ez minden bizonnyal abból adódik, hogy a tudatos és belterjes erdőgazdálkodásnak köszönhetően Európában már hosszú ideje nem csökken, hanem növekszik az erdőterület. A föld összes erdejének terület, illetve dendromassza (fás, biomassza) szerinti megoszlását a 2. tábla szemlélteti.

2. tábla
A kontinensek részesedése a világ összes erdőterületéből és összes dendromasszájából, 2000

Megnevezés	Részesedés	
	a világ összes erdőterületéből	a világ összes dendromasszájából
Afrika	17,0	16,8
Ausztrália, Óceánia	5,0	2,9
Ázsia	14,0	10,7
Észak és Közép Amerika	14,0	12,3
Dél Amerika	23,0	42,8
Európa	27,0	14,5

Forrás: FAO.

A világ erdeiben egy hektáron átlagosan 109 tonna dendromassza található. A meleg-égövi erdők kiemelkedően magas produktivitását jól jelzi, hogy amíg ez a szám Dél-Amerika esetében 203 tonna/ha, Európában kevesebb, mint ennek egyharmada (59 tonna/ha). A viszonylag alacsony fajlagos biomassa részben visszavezethető arra a tényre is, hogy Európában – éppen az erdőterület korábban már említett tudatos növelése következtében – magasabb a fiatal erdők aránya. 1990–2000 között a trópusi területeken minden évben 14,2 millió hektár erdőt irtottak ki, és összesen csupán 1,9 millió hektárral növelték az erdőterületet, azaz összességében a trópusi erdők területe évente 12,3 millió hektárral csökkent.

A nem trópusi területeken 0,4 millió hektár erdőirtás mellett 3,3 millió hektár új erdő keletkezett, azaz összességében évi 2,9 millió hektár növekmény regisztrálható. Ez azonban csak kis mértékben kompenzálja a trópusi erdők gyors ütemű eltűnését, így összességében elmondható, hogy a föld erdeinek területe az utóbbi évtized átlagában évente mintegy 9,4 millió hektárral csökkent.

3. tábla
Az éves fakitermelés mennyisége földrészenként, 1998

Megnevezés	(millió m ³)		
	Tűzifa	Ipari fa	Összesen
Afrika	463,8	70,1	533,9
Ausztrália és Óceánia	8,5	40,2	48,7
Ázsia	883,2	244,0	1127,2
Dél-Amerika	168,5	130,6	299,1
Észak és Közép Amerika	133,0	619,0	752,0
Európa	96,0	411,7	507,7
Összesen:	1753,0	1515,6	3268,6

Forrás: FAO.

Aggasztó továbbá, hogy ez a drámai csökkenés éppen a trópusi erdőkben jellemző, ahol, mint közismert, a biológiai diverzitás kiemelkedően magas. Európában öt ország kivételével minden országban vannak olyan erdők, amelyek különböző fokozatú termé-

szetvédelmi oltalmat élveznek. Az egyes országokban ezek aránya eltérő (3–67%). Ezzel szemben sem Afrikában, sem Dél-Amerikában nincsenek védett erdők.

A világ erdeiből évente 3,27 milliárd m³ faanyagot termelnek ki. Ennek közel 54%-át tűzifaként, 46%-át ipari nyersanyagként hasznosítják. Az ipari fa aránya az összes kitermelt fához képest nyilvánvalóan az iparilag fejlett régiókban a magasabb, Észak- és Közép-Amerikában 82,3%, Afrikában csupán 13,1%, Ázsiában 21,6%, Dél-Amerikában 43,7%. A világ jelenlegi legjelentősebb faexportőre Oroszország, amely évente mintegy 20,5 millió m³ fát ad el külföldre, aminek 95%-a ipari hasznosításra kerül.

Az Európai Unió és a csatlakozott országok erdőgazdálkodása

A 15 tagú Európai Unió (EU-15) a világ 3,9 milliárd hektárnyi erdővagyonából mindössze 114 millió hektárral részesedik, s a 25 tagúvá bővülés után is mindössze 138 millió hektárt, csupán 6%-nyi területet tudhat a magáénak. *A 25 tagú Unióban (EU-25) a világ lakosságának alig több mint 7%-a, 450 millió ember él.* Joggal vetődhet fel hát a kérdés, hogy akkor miért is lehet jelentős ez a térség egyáltalán. A magyarázat rendkívül egyszerű: *a világ 36 000 milliárd euróra becsülhető nemzeti össztermékéből (GDP) 9000 milliárd eurónyi az Unióban képződik,* az erdészet és az ehhez kapcsolódó ipari termelés nagy intenzitású, és a fafelhasználás viszonylag magas.

Ugyancsak fontos megemlíteni, hogy az egész térségben viszonylag magas a népsűrűség. Erősen urbanizálódott ipari társadalmakról van tehát szó, amelyekben az emberi jelenlét annak minden pozitív és negatív hatásával együtt történelmi léptékkal mérve is jelentős múltra tekinthet vissza. Éppen ez a múlt vezetett el a tartamos erdőgazdálkodás jelentőségének felismeréséhez, és nem véletlen, hogy magának az *erdészeti szakmának a bölcsője is ez a térség, jelesül a közép-európai régió volt.* Szintén nem véletlen az, hogy az e gondolatkörből kifejlődő fenntartható erdőgazdálkodás iránt is – mely tulajdonképpen a klasszikus tartamosság gondolatának kiterjesztése a teljes erdei környezeti rendszerre, annak valamennyi javára és szolgáltatására – erős elkötelezettséggel viseltetik az Unió és annak valamennyi tagországa.

A bővítéssel az EU eddig *114,2 millió hektárnyi erdőterülete 20,8%-kal 23,8 millió hektárral növekedett.* Meg kell említeni azt is, hogy a tíz csatlakozott ország közül az erdővagyon nagyságát illetően két ország, Ciprus és Málta elenyésző jelentőségű, ugyanakkor környezeti szempontból éppen e két ország bír különleges jelentőséggel, mivel erdeik zöme határteremőhelyen élő, sérülékeny ökoszisztémának minősül.

Az EU-15 erdősültsége 35,3%, a csatlakozott országoké 32,3%, azonban mindkét csoportban nagyon nagy a változatosság, az Unióban a két szélsőértéket Finnország (65,2%) és Írország (8,9%), a csatlakozott országok között Szlovénia (56,4%) és Málta (0,9%) képviseli².

Érdekeség, hogy Lengyelország, amely önmagában a csatlakozott országok teljes erdőterületének 38%-ával rendelkezik, erdősültség tekintetében (29,1%) nem éri el az országok átlagát. Fontos megemlíteni, hogy az erdőtakaró mindkét országcsoportban

² Luzsi József: Az Európai Unió erdőgazdálkodása. MEGOSZ, Budapest, 2004. 3–9. o.

évtizedek óta növekszik, elsősorban a szakszerű gazdálkodásnak és a kiterjedt erdőtelepítési programoknak köszönhetően. Az erdőtelepítési lehetőségek szempontjából fontos tudni azt, hogy elsősorban a Földközi tenger melléki országok, Franciaország, Írország és az Egyesült Királyság nagy erdőtelepítők, de a csatlakozott országok között Észtország, Lengyelország, Lettország és Litvánia is legalább a hazai volument elérő vagy azt meghaladó erdőtelepítést végzett az elmúlt időben. *Így tehát a telepítési célú uniós pénzforrások felosztása során erős konkurenciára számíthatunk.*

Az EU 15 élőfa készlete (egy adott területre jutó faállomány nagysága m³-ben kifejezve) jelenleg mintegy 15 milliárd m³, amely a bővítés során 36%-kal, kb. 5,2 milliárd m³-rel növekedett. Következésképpen az élőfakészlet növekedése ezekben az országokban meghaladja a terület növekedését, azaz az új tagországok magasabb élőfakészletű termőhelyekkel rendelkeznek. Az erdőterület adatai nemcsak az erdészet számára fontosak, hanem annak a társadalomnak is, amely ezekért az erdőkért felelős. Az *EU-15 lakossága 376,9 millió, melyet a csatlakozott országok 19,9%-kal, 74,7 millió fővel növeltek.* Az egy főre eső erdőterület az EU-15-ben 0,30 ha, a csatlakozott országokban 0,32 ha, ami közel azonos viszonyokra engedne következtetni, azonban az EU-15-ben ez a viszonylag magas arány kizárólag a két skandináv ország, Finnország és Svédország alacsony népességének tudható be.

A fenntartható gazdálkodás finanszírozása szempontjából az is iránymutató, hogy mekkora az egy főre eső nemzeti össztermék. Sajnos itt még markáns különbség mutatkozik a két országcsoport között. Míg az EU-15 *tagországaiban ez az érték 22 485 euró, addig a csatlakozó országokban 8470 euró,* ráadásul a két csoport (EU-15, valamint a tíz csatlakozott ország) között nincs átfedés, azaz a „legszegényebb” EU tagország, Portugália (16 441 euró) is „gazdagabb”, mint a „leggazdagabb” csatlakozott ország, Szlovénia (15 657 euró).

Tulajdonviszonyok állapota

Az erdő tulajdonviszonyai hosszú idő óta az érdeklődés középpontjában állnak. Elmondható, hogy az *EU-15 országaiban 35% a közösségi, és 65% a magánerdő aránya,* míg a *csatlakozott országokban majdnem fordított az arány, 60, illetve 40%.* Természetesen a kép itt is változatos, hiszen például Németországban, Görögországban, Hollandiában vagy Írországban a köztulajdonban álló erdő aránya meghaladja a magántulajdonúét, Szlovéniában pedig a magántulajdon aránya magasabb, mint a köztulajdoné. Összességében mégis az mondható el, hogy a csatlakozással a köztulajdonú erdő részaránya növekedett. Ez abból a szempontból jelentős, hogy az EU támogatási koncepciója azon alapul, hogy köz-, de különösen állami tulajdon esetén egyes piaci keretek között el nem látható feladatokat költségvetési forrásból kell finanszírozni. Az EU támogatási rendszerre tehát nemcsak tevékenységek szerint differenciál, hanem azt is figyelembe veszi, hogy a tevékenységeket ki végzi. A tulajdonviszonyokkal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a csatlakozott országok sokkal elaprózottabb birtokszerkezettel rendelkeznek, mint az EU-15 országai. Míg az *előbbi csoportban 3–4 ha az átlagos birtoknagyság, addig az EU-15-ben ez 13,6 ha.* Ráadásul a kárpótlási, tulajdonváltási folyamat még nem fejező-

dött be valamennyi csatlakozó országban, így többükben további mozgások várhatók, amelyek mind az állami, mind a magánszektor szerepváltozását maguk után vonhatják.

Ugyancsak az átalakulási folyamat velejárója az úgynevezett érdektelen erdőtulajdonosok magas aránya. Ez abból fakad, hogy a birtokszerezés, mint készletelés sokkal erősebben működik, mint a birtoklással járó felelősség gyakorlási szándéka, különösen, ha ehhez hiányzik a kellő gazdasági motiváció. Sokszor hallható, hogy Magyarországon is mintegy 250–270 ezer ha un. rendezetlen tulajdonú erdő van. Ez részben a tulajdonváltási folyamat elhúzódsának, részben az érdektelenségnek tudható be. Ez az arány kétségtelenül magas, de az EU tagországok tapasztalata azt mutatja, hogy egy ilyen társadalmi-gazdasági berendezkedés mellett 5–10%-nyi kezeletlen, érdektelen tulajdonosok tulajdonában levő erdővel mindenképpen számolni kell.

Az EU-15 fakitermelése évi 327 millió m³, a csatlakozott országoké 90 millió m³, összességében tehát az EU-25-é 417 millió m³.

A hazai erdőgazdálkodás és faellátás

Erdőgazdálkodásunk helye a nemzetgazdaságban

Európaszerte Magyarország lehet az egyik legjellemzőbb példája annak, hogy egy adott ország erdeit mindenkor az illető ország történelmének ismeretében kell értékelni. A számos történelmi háttértényező közül itt csak egyet említünk: az I. világháborút követő *Triani diktátum tragikus kényszerpályákat jelölt ki az országnak és egyben az erdőgazdálkodásnak is. Az ország erdőterületeinek 84%-át (!) elveszítette, az erdőszültség 26%-ról 11,8%-ra esett vissza. A veszteség különösen súlyos volt a fenyvesek vonatkozásában.*

Magyarországon 1950–1990 között 600 ezer ha új erdő létesült. Ezzel a teljesítménnyel világviszonylatban is vezető helyet foglalunk el az emberi erőfeszítések útján, a mesterségesen létrehozott erdők arányát tekintve.

4. tábla

Az ország erdőszültségének változása, 1930–2000

Évek	Erdőszültségi fok (%)
1930	11,8
1940	11,9
1950	12,5
1960	14,0
1970	15,8
1980	17,8
1990	18,2
2000	19,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

Az ország területének jelenleg 19,2%-a (1 787 398 ha) erdő. Erdeinkben a lomb- és tűlevelű fajok aránya 86:14. Erdeink élő fakészlete 326,4 millió m³, ez évenként és hek-

táronként átlagosan 6,7 m³-rel, azaz 12 millió m³-rel növekszik. Ezzel szemben az éves fakitermelés 7,3 millió m³ körüli, azaz erdeink fakészlete a fakitermeléseket figyelembe véve is 4,7 millió m³-rel gyarapszik évente. Erdeink 66%-ában a fatermesztés, 34%-ában pedig egyéb cél az elsődleges rendeltetés. A magyar erdők fafajtankénti megoszlását terület, illetve élőfakészlet szerint a 5. tábla mutatja.

5. tábla

Főbb fafajok (fajcsoportok) részaránya az ország erdőterületéből és élőfakészletéből, 2000

Fafaj, fajcsoport	Erdőterület	Élőfakészlet (%)
Tölgyek	21,0	25,0
Cser	11,4	13,0
Bükk	6,2	12,0
Gyertyán	5,7	5,5
Akác	21,6	12,0
Egyéb kemény lombos	4,6	4,5
Nyár	9,7	6,5
Egyéb lágy lombos	5,6	6,0
Erdei fenyő	8,4	10,1
Fekete fenyő	4,1	3,4
Egyéb fenyő	1,7	2,0

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

6. tábla

Megyéink erdőszültségi adatai, 2000

Megye	Összes terület, hektár	Erdőterület, hektár	Erdőszültség, %
Baranya	442 951	105 116	23,7
Bács-Kiskun	844 515	153 202	18,1
Békés	563 105	23 593	4,2
Borsod-Abaúj Zemplén	724 717	193 652	26,7
Csongrád	426 268	31 573	7,4
Fejér	435 876	53 757	12,3
Győr-Moson-Sopron	408 870	73 015	17,9
Hajdú-Bihar	621 056	61 710	9,9
Heves	363 741	83 905	23,1
Jász-Nagykun-Szolnok	558 171	31 029	5,6
Komárom-Esztergom	225 058	60 114	26,7
Nógrád	254 418	94 501	37,1
Pest és Budapest	691 867	160 483	23,2
Somogy	603 586	165 320	27,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	593 645	94 897	16,0
Tolna	370 331	63 739	17,2
Vas	333 620	91 958	27,6
Veszprém	461 259	134 701	29,2
Zala	378 411	111 132	29,4
Összesen	9 302 915	1 787 398	19,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

A 19 megyénk erdősültsége jelentős eltéréseket mutat. Míg Békés megye területének csupán 4,2%-át borítják erdők, addig Zalában 29,4%-át, Nógrádban pedig közel 37,1%-át éri el az erdők aránya. Nagy tájegységeket tekintve legnagyobb erdősültséget Észak-Magyarországon találunk (27,7%). Ez az érték a Dunántúlon 23,5%, az Alföldön 12,9%. (6. tábla)

Köztudott tény, hogy a földfelszíni (relief-, orografikus) tényezők általában közvetve, az általunk előidézett klimatikus hatásokkal, a hő-, és csapadék viszonyok módosításával befolyásolják a növényzet életét. A *tengerszint feletti magasság* erős hatással van az erdő faunájára. A tengerszint feletti magassággal megváltozik a hőmérséklet: a hegy lábától emelkedve általában 100 méterenként 0,5 C⁰-kal csökken a levegő hőmérséklete, a fény, a csapadék és ennek megfelelően a növénytakaró is. Más lesz az erdő jellege a fafaj összetétele és termőképessége szerint.

A tengerszint feletti magasság ugyanolyan szerepet játszik a növénytenyésztési övek függőleges kialakításában, mint a földrajzi szélesség a vízszintes elterjedésben. A síkságról elindulva először a *tölgyek* találhatók. A tölgyeket követi a *bükkös*, majd a *lucfenyves*, a *törpefenyves*, a *havasi legelő*, és az örök hó öve.

A hegyoldalak lejtőinek növénytenyésztését az égtájukhoz való viszonya, a *kitettség*, a helyi-, a hő- és a szélklíma határozza meg. A déli lejtők melegebbek, szárazabbak, az északiak árnyékosabbak, nedvesebbek. Ennek következtében az egyes növénytenyésztési övek a déli oldalon magasabbakra tolódnak, mint az északon. Vagyis az egyes kitettségeken más fafajok tenyésznek kielégítőbben.³ A magyar erdők tenger szint feletti magasság szerinti megoszlását a 7. tábla ismerteti.

7. tábla

A magyar erdők megoszlása a tengerszint feletti magasság függvényében, 2000

Tengerszint feletti magasság	Százalékos megoszlás
Ártér	4,6
150 m alatt	36,8
151 – 250 m	28,5
251 – 350 m	17,1
351 – 450 m	7,7
451 – 550 m	3,0
551 – 650 m	1,4
651 – 750	0,5
751 m felett	0,4
Összesen	100,0

Forrás: Állami Erdészeti Szolgálat adattár, 2002.

A magyar erdők tulajdonviszonyainak változása a rendszerváltozás után

A rendszerváltást megelőzően erdeink túlnyomó része állami kézben volt, jelenleg mintegy 60%-a állami erdő és 40%-a magánerdő. Ez az arány várhatóan a jövőben sem változik jelentősen az állami erdők rovására. Az erdők nem termelési jellegű szolgáltató-

³ Tompa Károly: Erdészeti alapismeretek. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1964. 79–80. o.

sait (természetvédelem, tájvédelem, közjóléti funkciók stb.) ugyanis leginkább állami erdőkben lehet érvényesíteni, megvalósítani.

A teljes magyar erdőterületen üzemterv szerinti gazdálkodás folyik. Ez azt jelenti, hogy egyes erdőrészekre (néhány hektártól néhány tíz hektárig terjedő területű gazdálkodási egységekre) az erdőgazdálkodóktól független szervezet végzi el az erdők leltározását, fogalmaz meg előírásokat, az előírások betartását pedig ugyancsak független szervezet végzi (Állami Erdészeti Szolgálat).

Az üzemterv szerinti gazdálkodás az egyik legfontosabb záloga annak, hogy a pillanatnyi gazdasági érdekek ne veszélyeztessék erdeink jövőjét, hosszú távú (fenntartható) tartalmú erdészeti céljainkat.

Az állami erdők kezelését meghatározóan a Honvédelmi Minisztérium és az ÁPV Rt. felügyelete alá tartozó 22 erdőgazdasági rt. végzi, de egyéb állami intézmények – pl. vízügyi igazgatóságok, nemzeti parkok – is kezelnek állami erdőterületeket. A *közösségi tulajdon* aránya alacsony, általában községi, városi önkormányzatok kezelik. A *magán-tulajdonú* erdők zöme osztatlan közös tulajdonban van. Kezelésük szempontjából első sorban a megbízási szerződéssel rendelkező természetes személyeket kell megemlíteni, de jelentős az erdőbirtokosságok és a szövetkezetek aránya is. Speciális, az erdőgazdálkodást és az erdőgazdálkodókat összefogó szerveződés az *integrátor*, amely a saját jogon kezelt erdőterületeken túl más erdőgazdálkodók területein szakirányítást végez, illetve egyes erdőgazdálkodási munkák elvégzésére más erdőgazdálkodókkal szerződést köt.

Viszonylag nagy arányuk miatt említést érdemelnek a *kezeletlen „gazdátlan” erdőterületek*, amelyeknek az erdészeti hatóságoknál regisztrált erdőgazdálkodója nincs. Az erdészeti igazgatás kiemelt célja mértékük hatósági és támogatási eszközökkel történő csökkentése, időtálló gazdálkodói szervezések létrehozásának és működésének segítségével⁴.

Az EU feltételrendszere értelmében az újonnan csatlakozó tíz országnak területeket kell kivonni a mezőgazdasági művelésből. E területek legcélszerűbb hasznosításának az új erdőtelepítés látszik. 2035-ig az uniós és nemzeti források igénybevételével 780 ezer hektár új erdő létesítése várható, amelynek révén Magyarország erdősűrűsége meghaladhatja a 26%-ot. Ennek megvalósulása esetén kevesebb, mint egy évszázad alatt (1950–2035) Magyarországon az erdőterület 1 380 ezer hektárral növekedne.

Az Uniós erdőgazdálkodási támogatás az alábbi célok teljesítését szolgálja:

- a fenntartható erdőgazdálkodás és erdészet fejlesztése,
- az erdészeti erőforrások megóvása és javítása,
- az erdősített területek növelése.

A támogatás csak magánszemélyek és/vagy társaságaik, önkormányzatok és/vagy társaságaik tulajdonában lévő erdőkre és területekre adható. (Állami tulajdonú vállalatok birtokában lévő erdők, erdős területek, illetve olyan jogi személyek tulajdonában lévő erdő, amelynek 50%-a a fenti intézmények tulajdonában van, nem részesülhet támogatásban.)

⁴ Wisnovszky Károly: Magyar erdők. A magyar gazdálkodás. FVM. Budapest, 2004. 70–72. o.

Az erdőgazdálkodási támogatás az alábbiakra használható⁵:

- helyi körülményekhez alkalmazkodó és a környezeti viszonyokkal összeegyeztethető telepítésre,
- erdők gazdasági, ökológiai vagy társadalmi értékének növelésére vonatkozó befektetés,
- erdészeti termékek betakarítási, feldolgozási és értékesítési módszereinek fejlesztésére, a fa nyersanyagként történő feldolgozására, ipari feldolgozást megelőző munkaműveletekre,
- erdészeti termékek új felhasználási és értékesítési lehetőségeinek elősegítésére,
- erdőtulajdonos társaságok létrehozására,
- tüzek által károsított erdészeti termelőképesség helyreállítása.

Erdősítési támogatásban részesíthető olyan mezőgazdasági földterület, amelyen rendszeres gazdálkodás folyik. A támogatás csak akkor folyósítható, ha a telepítés alkalmazkodik a helyi követelményekhez, és megfelel a környezeti feltételeknek.

A támogatás a telepítési költségeken túl tartalmazhatja:

- az erdősített területek gondozási költségeinek 5 éven keresztül történő hektáronkénti támogatását,
- az erdősítés miatti jövedelem-kiesés fedezését azoknak, akik korábban maximum 20 éven keresztül azon a területen gazdálkodtak.

Az előnyügdíjazásban részesülőknek és a karácsonyfa nevelő telepek létesítésére nem adható támogatás. A gyors növekedésű fajták (ahol a rotációs idő 15 évnél kevesebb) erdősítési támogatása csak a telepítés költségeit foglalhatja magába.

Az elmaradt jövedelem fedezésére az alábbi támogatás igényelhető:

- gazdálkodók, vagy azok társulásai számára: 177 380 Ft/ha (724 €/ha)
- minden egyéb magánjogi személy számára: 45 325 Ft/ha (185 €/ha)

Támogatásban részesíthetők azok a jogosultak, akik az erdők védelmi és ökológiai értékeit biztosítják, valamint a végrehajtandó intézkedéseket és költségeiket szerződésbe foglalták. A támogatási összegek a végrehajtott intézkedések tényleges költségei alapján kerülnek kifizetésre 9 800–29 400 Ft/ha között (40–120 €/ha).

Következtetésképpen meg kell jegyezni, hogy a magyar gazdaság és ezen belül az agrárium számára csakúgy, mint az egész ország számára a következő időszak legfontosabb kérdése a meglévő természeti értékeink hosszú távú megőrzése és racionális módon történő továbbfejlesztése.

Ma már a magyar lakosság számára köztudott, hogy csatlakozásunkkal a természeti értékek vonatkozásában az unió jelentősen gazdagodik, amelynek több oka és magyarázata is van. A legfontosabb talán az, hogy a Kárpát medence és ezen belül Magyarország természetes okok miatt rendkívül gazdag, sokféle élőrendszernek ad otthont. Ezt egyfelől a medence és a környező hegyek klimatikus viszonyai magyarázzák, nevezetesen, hogy a szárazföldi, atlantikus és a mediterrán klímaterületek találkozási területén helyezkedik el. Ezek mindegyikéhez kapcsolódik egy rá jellemző sajátos élővilág, illetve a határzónákban ezek találkozása tovább növeli a változatosságot, a biológiai sokféleséget.

⁵ Jellen Sándorné: Útmutató a közös agrárpolitika gyakorlati alkalmazásához. FVM. Budapest, 2004. 70–72. o.

Az Európai Unióban belépésünkkel lezárult egy hosszú és a fejlesztés szempontjából átmeneti időszak, és kezdetét vette egy folyamatos fejlesztés korszaka. A hazai vidék és természeti erőforrásaink fejlesztésének jövőképe – tehát a megélhetést biztosító munkahelyek megteremtése a kis- és közepméretű városokban, valamint a falvakban – a nemzetgazdaság fejlődésétől és a regionális fejlesztéstől függ. E cél teljesítésére hivatott az uniós és nemzeti források igénybevitelével megvalósítandó erdőgazdálkodásunk fejlesztése is.

Irodalomjegyzék

1. Abramovitz – J.N. (1998.). A világ erdeinek megőrzése. Föld napja Alapítvány Budapest.
2. Balassa Gyula (1965.): Erdőgazdálkodás. Kossuth Kiadó Budapest 1965.
3. Bartha D. (2003.): Erdőgazdálkodás, erdővédelem.
4. Blasco F., (1991.) Aménagement d'ecosystèmes forestiers fragiles. 10 Congrès Forestier Mondial – Paris Actes Vol. H.
5. Bengston, D.N. and Gregersen, H.M. (1988.) What influences forestry research capacity in developed and less – developed countries? Journal of Forestry 86(2):41-43.
6. Bengston, D.N. Gregersen, H.M. Lundgren, A.L. and Hamilton, L.S. (1988.) Forestry research capacity in the Asia – Pacific region, East – West Environment and Policy Institute Occasional Paper no.6. Honolulu, Hawaii: East – West Center 96 pp.
7. Catie (1991.) Forestry Research in the American Tropics. 29. p.
8. Catinot R., Leroy – Deval J. (1960.) Closed forest destruction trials by poisoning in Gabon. BFT (69) January – February 1960.
9. Csete László és társa (1991.): Az EKA-hoz csatlakozás várható hatásai a magyar erdő és fagazdaságra I-II. Gazdálkodás. Budapest, 6. szám,
10. Csóka Péter (2004.): Az EU és csatlakozó ország erdőgazdálkodása MEGOSZ Budapest.
11. FAO, Eome (1981.) Proyecto de evaluación de los recursos forestales tropicales (en el marco del Sinvima). Los recursos forestales de la América Tropical.
12. FAO, Rome (1989.) Yearbook of Forest Products, 1987.
13. FAO, Rome (1998., 1999., 2000.)
14. Filbes Oszkár (1964.) Fahasználat. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
15. Gergely Sándor (1990.): Az új erdőültetési program feltételei Magyarországon. Gazdálkodás, Budapest, 5. szám.
16. Haraszthy László (2003.): Természeti értékeink megőrzésének lehetőségei. A falu XVIII. évf. 3. szám.
17. Illyés Benjamin (1986.): Az erdészeti földértékelési kutatások eredményei. Erdészeti kutatások, Budapest, 40 – 405. oldal.
18. Illés Iván (2003.): Az Európai Unió regionális és vidékfejlesztési politikája 2006. után. A falu XVIII. évfolyam 2003. 3. szám.
19. Introduction to ergonomics in forestry in developing countries (1992.) FAO.
20. Jordan C.F., (1989.) Az Amazonian Rain Forest. Man and Biosphere Series, Volumen 2.
21. Kovács Teréz (2003.): Vidékfejlesztési forráskönyvek az EU csatlakozás kapcsán. A falu XVIII. Évf. 3. szám.

22. KSH adattár és évkönyvek 1971 – 1991.
23. Láng István (2003.): A globális klímaváltozással kapcsolatos feladatok kutatásának terve. A felü XVIII. évf. 3. szám.
24. Leslie A.J. et al, (1989.) Review of Forest Management Systems of Tropical Asia, FAO – Rome 228 p.
25. Management and conservation of closed forests in tropical America (1993.) FAO,
26. Matizen H. A. and De Camino R. (1989.) El Manejo de bosques tropicales en America Central, Catie, 79 p.
27. Mátyás CS. (2002.): Erdészeti és természetvédelmi genetika. Mezőgazda Kiadó Budapest.
28. Mészáros Károly (1992.): Az élőfakészlet – mint újratermelhető természeti erőforrás értékelése. VEAB konferencia, kézirat Veszprém.
29. Mészáros Endre (2001.): A föld rövid története Vince Kiadó Budapest.
30. Ódor József (2004.): Hogyan tovább az Eu-ban a magánerdőgazdálkodás MEGOSZ Budapest.
31. Somogyi Z. (2001.): Erdő nélkül? L' Harmattan Kiadó.
32. Solymos Rezső (1992.): Az erdőtelepítések segítik a mezőgazdasági túltermelés levezetését I – II. Erdőgazdaság és faipar 6.szám.
33. Stubnya Valér (1964.): Erdővédelem Mezőgazdasági Kiadó Budapest,
34. Schmidt R. (1987.) Oú en est l' aménagement des forêts tropicales humides? Unasyva 156, Vol, 39 p. 2 to 17.
35. Research management in forestry (1992.) FAO.
36. Timber plantations in the humid tropics of Africa (1993.) FAO.
37. Tompa Károly (1992.): Az erdőgazdálkodás számokban. Egyetemi jegyzet Sopron.
38. Tompa Károly (1964.): Az erdő és környezete Mezőgazdasági Kiadó Budapest,
39. Tompa Károly (1964.): Az erdő növényvilága Mezőgazdasági Kiadó Budapest,
40. World Bank (1989.) World Development Report.
41. Vahid Yousefi–Kóbori Judit (2005.): Erdőfejlesztési politikánk múltja és jelene Agrárágazat VI. évfolyam 6.szám 94-96.o.
42. Vahid Yousefi–Kóbori Judit (2005.): Nemzeti erdőprogram és az EU-csatlakozás Erdészeti Lapok CXL. évfolyam 354-356.o.

KULCSSZAVAK: ERDŐGAZDÁLKODÁS, FAKITERMELES, ÉLŐFAKÉSZLET
FORESTRY, FELLING OF TREES, STOCK OF TREES
FORSTWIRTSCHAFT, HOLZGEWINNUNG, VORRAT AN LEBENDEN BÄUMEN

Summary

The introduction of this study presents the role of forests in economy and society, and makes an inventory of the state of forests in the world. The authors provide data on the forest area and density of the various continents, as well as the volume of the annual felling of trees. A special chapter is devoted to forestry in the European Union and the new Member States, and the situation of forestry and wood supply in Hungary.

A CUKORVERTIKUM ÁRUALAPJÁNAK ALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A DÉL-ALFÖLDRE

KOMAREK LEVENTE

Bevezetés

A magyar cukorvertikumnak a rendszerváltozás utáni években súlyos problémákkal kellett megbirkóznia. A legnagyobb problémát a cukorpiac szabályozatlanságából és a mezőgazdaság átalakulásából adódó esetenkénti túltermelés illetve a répahány, az önköltség relatíve magas volta, valamint a hozamok csökkenése okozta. A cukorgyárak műszaki fejlesztése ebben az időszakban is folytatódott, növelték, majd csökkentették a kapacitást.

Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy a fejlett országok színvonalától mind a répa-termesztés, mind a feldolgozás területén igen nagyok a lemaradások, amelyek az EU csatlakozás után a vertikum létét veszélyeztetik. Fontos, hogy a legfőbb műszaki-gazdasági paraméterekkel megközelítsük a többi EU tagállam eredményét. Ez azért volt nehéz feladat, mert az EU tagállamai korábban hosszú idő alatt, védett piacon, erősödő gazdaságban, olcsó hitelek időszakában, drága munkaerővel érték el ezeket az eredményeket. A magyar cukoriparnak azonban viszonylag rövid idő alatt, alig védett piacon, stagnáló gazdaságban, drága hitelek időszakában, olcsó munkaerővel kell hasonló eredményeket felmutatni.

Markánsan átalakult a feldolgozóipar is. Megváltozott a tulajdonosi szerkezet, a termelékenység, a piaci viszonyok és az exportlehetőségek. Az élelmiszergazdaság szerepe is módosult. Végül igen súlyosan érintette a Dél-Alföld cukorrépa termesztő körzeteit a régió cukorgyárainak bezárása. (A mezőhegyesi cukorgyárat 1997-ben, míg a sarkadit pedig 1999-ben zárták be.)

A vizsgálat célja bemutatni a cukorrépa vetésterületének, betakarított területének és a betakarított cukorrépa mennyiségének alakulását Magyarországon, különös tekintettel a Dél-alföldre, 1986-tól napjainkig, kiemelve mind az országosan, mind pedig a regionálisan bekövetkezett változásokat és ezek okait. Mivel a Dél-Alföld az elmúlt évtizedekben a cukorrépa termesztésében még mindig fontos szerepet játszik, szükségesnek tartottam ezen régió részletesebb bemutatását is, az országos tendenciákkal összehasonlítva.

Országos kitekintés és a Dél-Alföld

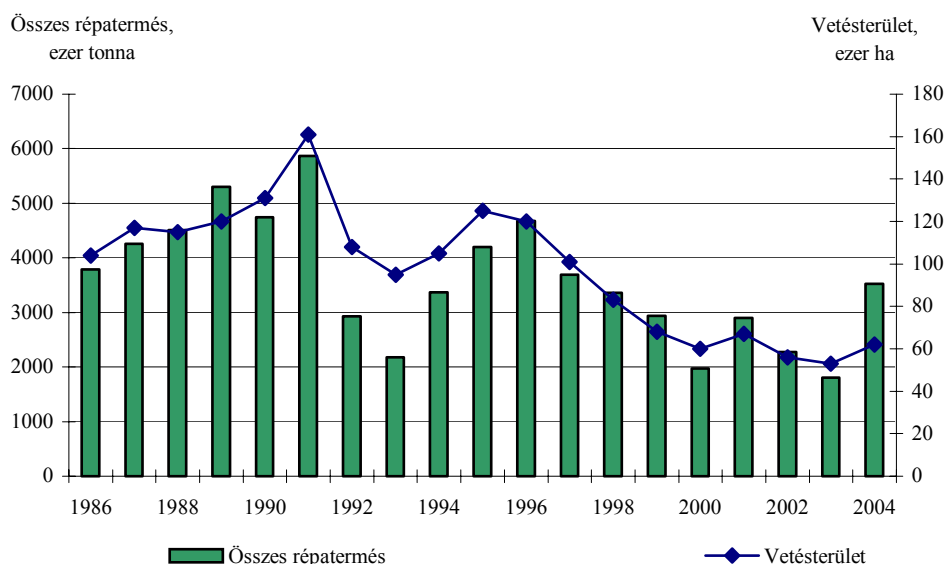
A termésmennyiség időbeni alakulását a vetésterület és a hozamok határozzák meg (1. ábra). A vizsgált időszak alatt a vetésterület 1991-ig emelkedett, majd ezt követően változó ütemű csökkenés következett be. Hasonló tendencia érvényesült a megtermelt cukorrépa esetében is.

A betakarított terület a vetésterület alakulását követte. A rendszerváltozást követően a betakarított terület is csökkenő tendenciát mutatott országos szinten. A cukorrépa beta-

karított területe 2003-ban volt a legkisebb (51 562 hektár). Napjainkban 2003-hoz képest közel 10 ezer hektárral növekedett a cukorrépa betakarított területe, és az előzetes adatok alapján 2005-ben elérte a 61 395 hektárt.

1. ábra

A cukorrépa vetésterülete és a megtermelt összes termés, 1986–2004

Forrás: KSH.

A cukorrépa vetésterülete 1986-ban 104 ezer hektár volt, ami 1991-ben 161 ezerre növekedett. Ez 55%-os növekedést jelentett. 1991–1993-ig csökkenés, 1993–1995 között növekedés, majd 1995-től 2003-ig ismét fokozatos csökkenés jellemzi a cukorrépa vetésterületét. A rendszerváltozás utáni évek legkisebb vetésterülete 2003-ban volt, mindössze 53 ezer hektár. Napjainkban enyhe emelkedés, illetve stagnálás figyelhető meg.

A cukorrépa betakarított összes termésmennyisége 1986-ban 3760 ezer tonna volt, ami 1991-re 5867 ezer tonnára növekedett. Ez a vizsgált időszak legnagyobb cukorrépa termése is egyben. Ezt követően kisebb-nagyobb emelkedéstől eltekintve csökkenő tendencia érvényesült. 2003-ra a cukorrépa éves termésmennyisége 1812 ezer tonnára esett vissza. 2004-ben ismét nőtt, sőt az előrejelzések szerint 2005-ben a 2004. évihez hasonló terméseredmény várható.

További gondot jelentett, hogy a cukorrépa felvásárlási ára a kilencvenes évek elejétől kisebb-nagyobb megszakításokkal emelkedett, azonban nem olyan mértékben, hogy igazán ösztönözte volna a termelőket a termőterületek további bővítésére. A cukorrépa felvásárlási ára ugyanis nem nőtt olyan mértékben, mint a termelőkre háruló költségek, vagyis az agráröllő nyílása érzékenyen érintette az ágazatot.

A rendszerváltást követő években a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok felbomlása a termőterületek felaprózódásához vezetett. Jelentős mennyiségű terület került magánkézbe és ezzel nagymértékben csökkent a koncentrált nagyüzemi répatermesztés is. Ahhoz, hogy a cukorrépa-termesztés tovább növekedjen, komoly üzemi beruházásokra lett volna szükség. A tőkehiány miatt az „új gazdasági” helyzetben nem tudták megvalósítani a fejlesztő beruházásokat, így számos korábbi nagygazdaság kivonult a cukorrépa-termesztésből. Ezt bizonyítja az 1993-as hullámvölgy is, amikor a cukorrépa vetésterülete 99,8 ezer hektárra csökkent.

A termőföld tulajdoni viszonyainak rendezésével és a cukorgyárak privatizációjával valamelyest az ezt követő években tervezhetőbbé vált a cukorrépa-termesztés. 1995 után azonban a cukorgyárak folyamatos bezárásának hatására egyre inkább zsugorodott a vetésterület is. Csak a nagyobb termést biztosító, jó minőségű földeken maradt meg a cukorrépa-termesztés, ennek következtében a vetésterület napjainkra 53 ezer hektárra lecsökkent.

A gyárak bezárásával a cukorrépa-területek elsősorban az egykori gyárak környékén apadtak. Többek között ilyen térségek rajzolódtak ki a Dél-Alföldön is, ahol a két cukorgyár (Mezőhegyes, Sarkad) bezárásával a cukorrépát a korábinál sokkal nagyobb távolságra kell szállítani (elsősorban Kabára és Szolnokra). Ehhez azonban jó termő fajtákra, illetve kedvező időjárási viszonyokra van szükség. (Pl. a tenyésztő második felében még a rövid ideig tartó vízhiány is káros, ugyanakkor a cukorrépa betakarítása előtt legalább 10 nappal már nem szabad öntözni, mert az rontja a minőséget.) A cukorrépa-termesztésnél tehát igen körültekintően kell eljárni, mert különben veszteségesé válna a gazdálkodás.

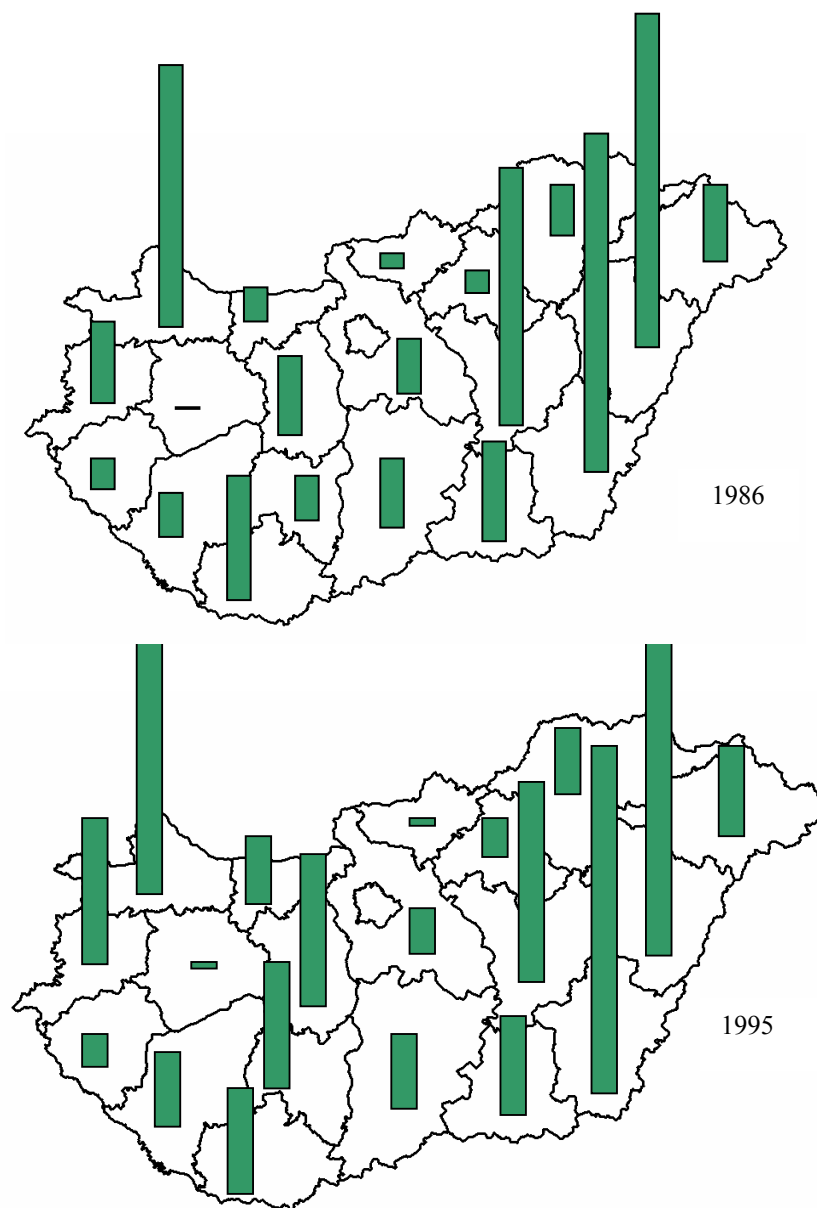
Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a magyar cukorvertikum egyik lényeges gyengesége a nyersanyagtermelés és a -feldolgozás közti fázisok (betakarítás, rakodás, szállítás, tárolás) nem kielégítő színvonala. Fontos lenne, hogy a vertikum minden szintje maximális hatékonysággal lássa el a feladatát.

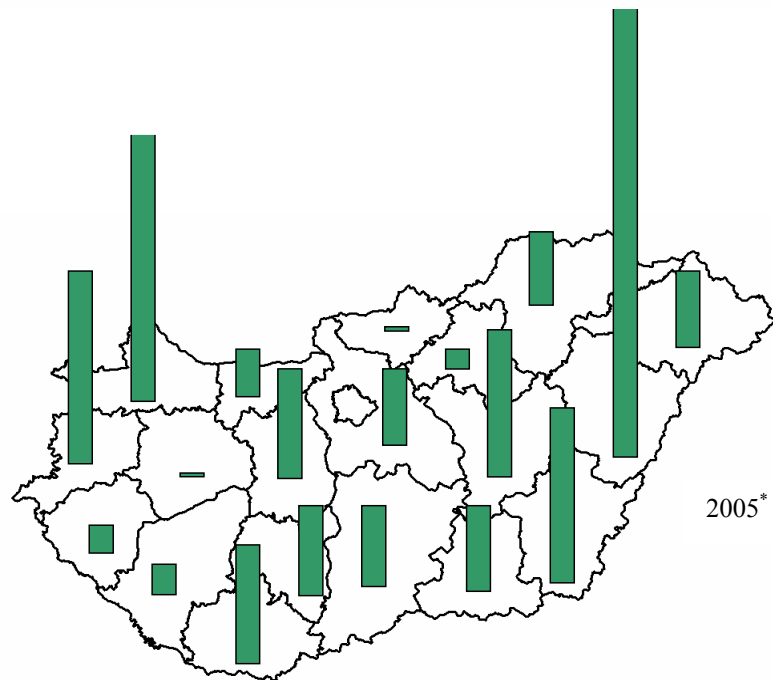
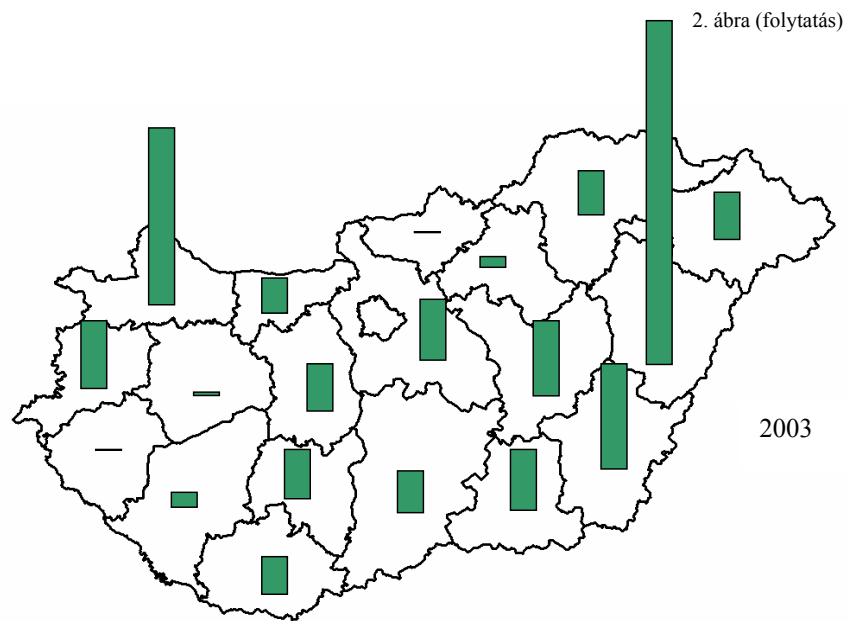
A rendszerváltozás előtti években már felszínre kerültek a cukorrépa-termesztést sújtó termelési problémák, amelyek eredményeképpen a korábbi megyék közül némelyik veszített jelentőségéből. Ezt szemlélteti a 2. ábra.

1986-ban elsősorban azokban a megyékben folyt jelentősebb cukorrépa-termesztés ahol a cukorgyárak működtek. Kiemelkedett Békés (628 ezer t), Jász-Nagykun-Szolnok (478 ezer t), Hajdú-Bihar (619 ezer t) megye, valamint a Dunántúlról Győr-Moson-Sopron (486 ezer t) megye.

A rendszerváltozást követő években a cukorpiac és a mezőgazdaság átalakulása igen érzékenyen érintette a cukorrépa-termesztést. Olykor túltermelés, esetenként pedig répa-hiány lépett fel. Ennek egyik oka a piac szabálytalansága volt. 1995-re a cukorrépa-termesztés területileg teljesen átrendeződött. Egyes megyékben 1986-hoz képes növekedés tapasztalható. Ilyen megye volt többek között pl.: Fejér, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna megye. Az alföldi megyék közül növekedés következett be Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun, és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. (Ekkor még mind a tizenkét cukorgyárunk működött.)

2. ábra
*A cukorrépa termésmennyiségének időbeni alakulása területi egységek szerint,
1986–2005*

* Előzetes adatok.
Forrás: KSH

százezer tonna

A 2003. évre a cukorrépa termesztése jelentős mértékben visszaesett, és az elmúlt közel 20 évnek legkisebb terméseredményét érte el. Minden megyében csökkent a megtermelt cukorrépa mennyisége. Ebben szerepe volt a nem éppen kedvező időjárási viszonyoknak (pl. az átlagosnál hűvösebb időjárás, nagyfokú szárazság, vagy a túl sok csapadék). A legdrasztikusabb csökkenés azonban az alföldi megyékben következett be, ahol időközben elkezdődtek a cukorgyár-bezárások is.

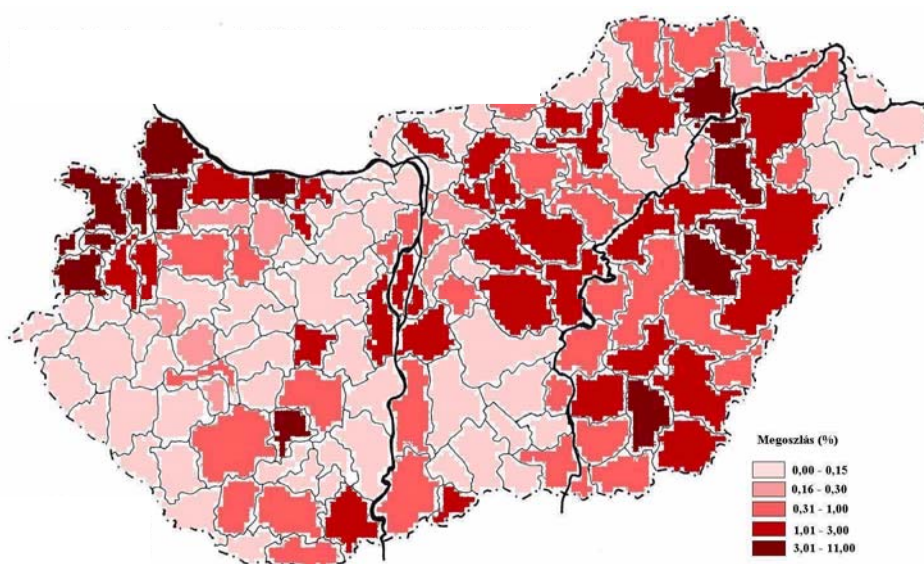
A 2004. évben rekord mennyiségű cukorrépa termett, ami elsősorban a kedvező időjárási tényezőknek is köszönhető, de ugyanakkor a cukorrépa cukortartalma viszonylag alacsony (14–15%) volt. A KSH előzetes terméseredményei alapján 2005-ben a 2004. évihez hasonló volt a termés.

A cukorrépa-termesztés térbeli alakulását legnagyobb részletességgel a 2000. évi mezőgazdasági összeírás adataira támaszkodva tudjuk elemezni. Az adatok aggregációja a kistérségek cukorrépa termesztésében betöltött szerepének alakulását teszi lehetővé.

A 3. ábráról leolvasható, hogy a cukorrépa-termesztés a Tiszántúlra és Nyugat-Magyarországra koncentrálódik.

3. ábra

A cukorrépa részaránya a szántóföldi vetésszerkezetből kistérségi bontásban, 2000

A Tiszántúlon legjelentősebb délen a békéscsabai-, a mezőkovácsházi-, az orosházi-, a szarvasi- és a szentesi kistérség. Annak ellenére, hogy a Dél-Alföld két cukorgyárát bezárták a termelők, a feldolgozó üzemekkel egyetemben vállalják a nagyobb szállítási távolságot, mivel a térségben nagyarányban van a cukorrépa-termesztésre alkalmas jó

minőségű talaj, a termelésnek tradíciója van, rendelkeznek termelési ismeretekkel, gépekkel, stb., ami biztosítja a nagyobb hozamok elérését.

Jelentős cukorrépa termelési koncentráció jellemzi a Kabai és a Szerencsi cukorgyár környékét. Ebből a térségből elsősorban a balmazújvárosi-, hajdúböszörményi-, hajdúszoboszlói-, püspökladányi-, tiszavasvári kistérségek emelkednek ki. E térség kedvező helyzetben van, mert itt található az ország legfiatalabb, legfejlettebb és legnagyobb kapacitású cukorgyára (Kaba).

Az Alföld többi részén egyébként csak az a két kistérség emelkedik ki, amelyben cukorgyárak működnek (szolnoki, hatvani, habár a hatvani cukorgyár 2003-ban megszűnt). Ez azonban nem jelent problémát, mert a szolnoki cukorgyárba a Dél-Alföldről is szállítanak cukorrépat. Ez a cukorgyár lesz később az Alföld másik legmodernebb cukorgyára a kabai mellett. Ennek érdekében jelentős beruházások folynak napjainkban is (pl: 2002-ben cukorsiló építésére került sor).

Nyugat-Magyarországon elsősorban Petőháza környéke, a csornai, a győri, a kapuvári, a kőszegi, a mosonmagyaróvári, és a soproni kistérségek a kiemelkedők. Itt is jelentős koncentrátság figyelhető meg a cukorgyár közvetlen közelében. 2000-ben még az ácsi cukorgyár is működött, igaz itt csak a komáromi kistérségben jelentősebb a cukorrépa vetésterületének részaránya.

A Dél-Dunántúlon működő cukorgyár esetében koncentrátságról nem beszélhetünk, mert ide elsősorban a távolabbi területekről szállítják a cukorrépat. Ezen a vidéken a dombóvári kistérség emelkedik ki 3,86%-os részarányával.

Összességében megállapítható, hogy a fejlettebb, nagyobb kapacitásokkal rendelkező cukorgyárak közül a cukorrépa-termesztés koncentráltan folyik a feldolgozás közvetlen közelében, mind a gazdasági szervezetek, mind pedig az egyéni gazdaságok esetében. Vannak azonban az országnak olyan cukorgyárai is, amelyek körül nem alakult ki intenzív cukorrépa-termesztés, ezért relatíve nagyobb átlagos távolságból történik a cukorrépa szállítása.

A cukorrépa-termesztés alakulására rányomta bélyegét a rendszerváltozás utáni problémák tömege úgy, mint pl: a termelőszövetkezetek hirtelen felszámolása, a gyors privatizáció, a gazdaságok elaprózottsága, stb. A műszaki fejlesztések elmaradtak, egyre korszerűtlenebbé vált a technika, a technológia, elavult volt az eszközállomány, amely tovább rontotta a cukorrépa-termesztés helyzetét.

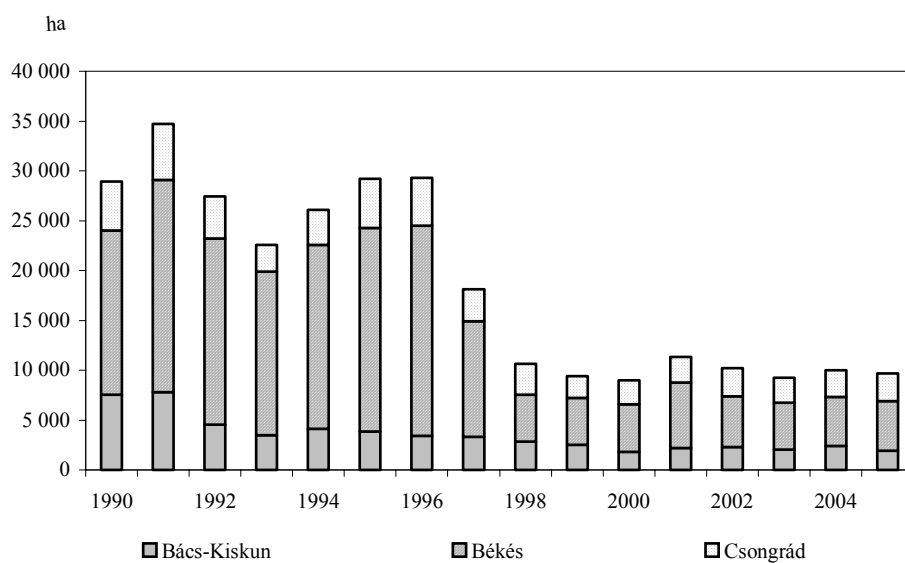
A jelenlegi termőterületek – megfelelő hozamok mellett – a még megfigyelhető anomáliák ellenére a körzetek többségében megnyugtató nyersanyagellátást tesznek lehetővé.

A cukorrépa betakarított területének és termésmennyiségének időbeni és területi alakulását szemlélteti a 4. és az 5. ábra.

Úgy tűnik, hogy a cukorgyárak bezárását követően a Dél-Alföldön a cukorrépa vetésterülete a korábbinak durván egyharmada. Az oszlopdiagramok azt mutatják, hogy a vetésterület kevésbé hektikusán esett vissza, ugyanakkor a megtermelt cukorrépa termésmennyisége csak tendenciájában csökkent, a hozamok ingadozása miatt évenként erősen szóródott.

4. ábra

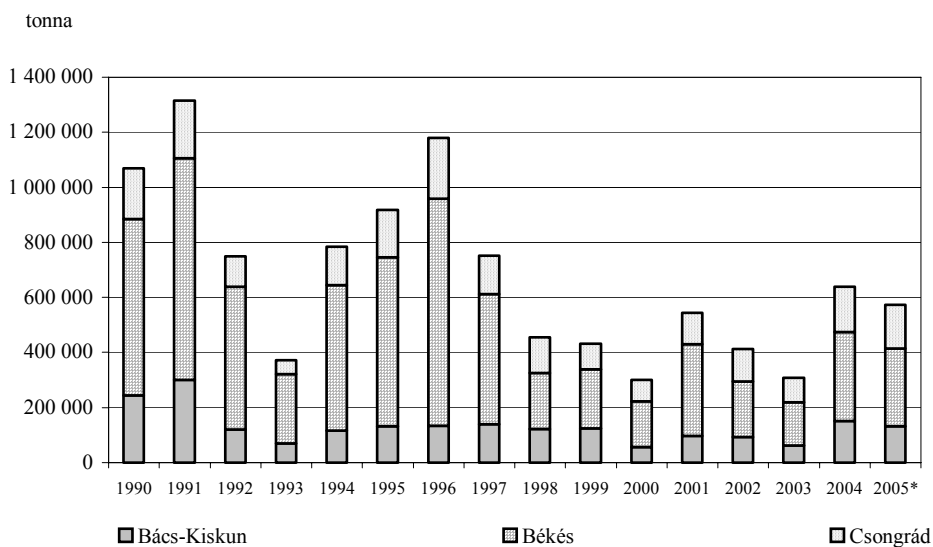
A cukorrépa betakarított területének alakulása a Dél-Alföldön

* Előzetes adat.
 Forrás: KSH, Megyei statisztikai évkönyvek.

5. ábra

A cukorrépa termésmennyiségének alakulása a Dél-Alföldön

* Előzetes adat.
 Forrás: KSH, Megyei statisztikai évkönyvek.

Összefoglalva megállapítható, hogy 2004-re a betakarított cukorrépa-terület az 1990. évének 35%-ára esett vissza. A bázisviszonyszámsor 1998-tól 0,3-es értékeket (csupán egymástól század nagyságrendű eltéréseket) mutat. Ezt jól szemlélteti a 1. tábla.

1. tábla

A cukorrépa betakarított területének időbeni alakulása a Dél-Alföldön

Év	Betakarított terület, ha	Bázisviszonyszám	Láncviszonyszám
1990	28 947	1,00	–
1991	34 703	1,20	1,20
1992	27 441	0,95	1,11
1993	22 547	0,78	0,82
1994	26 079	0,90	1,16
1995	29 196	1,01	1,12
1996	29 301	1,01	1,00
1997	18 123	0,63	0,62
1998	10 662	0,37	0,59
1999	9 426	0,33	0,88
2000	9 004	0,31	0,96
2001	11 322	0,39	1,26
2002	10 229	0,35	0,90
2003	9 278	0,32	0,91
2004	10 009	0,35	1,08
2005*	9 667	0,33	0,97

* Előzetes adat.

Forrás: KSH, a szerző saját számítása.

A Dél-Alföldön termesztett szántóföldi növények közül kitüntetett szerepe volt a cukorrépának. A cukorrépa-termesztés, az elmúlt 15 év során igen jelentős átalakuláson ment keresztül a vizsgált térségben is.

1986-ban 3760 ezer tonna cukorrépát termesztettek, míg 2004-ben 3527 ezer tonnát. Ez azt jelentette, hogy 2004-re 1986-hoz képest országos szinten 6,2%-kal esett vissza a cukorrépa termésmennyisége. A Dél-Alföld esetében markánsabb visszaesés tapasztalható. 1986-ban a Dél-Alföldön 941 ezer tonna cukorrépát termesztettek, míg 2004-ben 646 ezer tonnát, ez 31,4%-kal kevesebb, mint 1986-ban.

1986-ban a Dél-Alföld cukorrépa mennyisége az ország összes termésének 25%-át tette ki, míg 2004-ben már csak 18,3% volt ez az arány. Ez az 1986. bázisévhez képest 6,7 százalékpontos visszaesést jelent.

2. tábla

A cukorrépa-termesztés alakulása

Területi egység	1986	2004	2004. év az 1986. év százalékában
	ezer tonna		
Ország	3760	3527	93,8
Dél-Alföld	941	646	68,6

Forrás: KSH, a szerző saját számítása.

A fenti változásokban nagy mértékben belejátszott a két Dél-alföldi cukorgyár bezárása és a cukor világgpiaci árának relatíve alacsony volta.

Érdekes lehet azt megválaszolni, hogy mi váltotta fel a korábbi cukorrépa vetésterületét, illetve milyen növények terjeszkedtek a cukorrépa rovására a Dél-Alföldön. A rendelkezésre álló statisztikai adatok nem teszik lehetővé, hogy egészen pontosan, az idő során bekövetkezett változásokat is figyelembe véve megválaszoljuk a kérdést. Azt tudjuk azonban, hogy 1995-től 1999-ig előretört a napraforgó, amely 2002-ben és 2003-ban ismét újabb területeket „hódított” meg. Nőtt – változó ütemben – a repce, az árpa, a tönkölybúza és egyéb gabonafélék, a biomassza előállítására alkalmas szudánifű, stb., továbbá különböző kertészeti növények vetésterülete. Tehát a Dél-alföldi cukorrépa-vetésterület visszaszorulásával még diverzifikáltabbá vált a térség növénytermesztése. A módosult struktúra nem átgondolt, és további, a nemzetgazdasági érdekekhez igazodó változása kívánatos (várható).

Felhasznált irodalom

- Abonyiné Palotás Jolán (1974): A Dél-Alföld élelmiszeripari nyersanyagainak körzeten belüli áramlása. Ipargazdaság. 1. sz. pp. 28–30.
- Abonyiné Palotás Jolán (1974): A cukoripar nyersanyagszállítása. Figyelő. pp. 9–10.
- Abonyiné Palotás Jolán (1975): Élelmiszeriparunk felszabadulás utáni fejlődésének főbb vonásai és fejlettségi szintjének területi differenciáltsága. Kandidátusi értekezés (kézirat).
- Abonyiné Palotás Jolán – Komarek Levente (2005): Jegyzet Magyarország társadalomföldrajza tanulmányozásához. JATEPress, Szeged. 190. p.
- Bélteki Béla (1985): A cukorvertikum gazdaságossága. pp. 7–144.
- Gurzó Imre (1989): A magyar cukorgazdaság földrajzi szempontú vizsgálata. pp. 1–113.
- Komarek Levente (2004): Egy ágazat mozgalmas évei. Magyar Mezőgazdaság. 9. sz. pp. 26–27.
- Komarek Levente (2004): A hazai cukorvertikum kialakulása és fejlődése, különös tekintettel a rendszerváltás utáni időszakra. A földrajz tanítása. XII. évfolyam 2004/2 sz. pp. 3–8.
- Komarek Levente (2005): A Dél-Alföld élelmiszeripari ágazatának árualap-változásának sajátosságai a rendszerváltás óta. MTA SZAB, Szeged. 56. p. (kézirat).
- Magyar Statisztikai Évkönyvek vonatkozó számai.
- Megyei Statisztikai Évkönyvek vonatkozó számai.
- Területi Statisztikai Évkönyvek vonatkozó számai.

KULCSSZAVAK: CUKORVERTIKUM, DÉL-ALFÖLD, CUKORRÉPA-TERMESZTÉS
FROM PRODUCTION TO CONSUMPTION OF SUGAR, SOUTHERN GREAT PLAIN, SUGAR-BEET PRODUCTION

VOLLSTÄNDIGE ZUCKERHERSTELLUNGSPROZESS („-VERTIKUM“), REGION SÜD-TIEFEBE-NE („DÉL-ALFÖLD“), ANBAU VON ZUCKERRÜBEN

Summary

Hungarian sugar industry, possessing a 50-year past, has undergone many boom and crisis periods in recent decades. In the second half of the 1980s, the problems outcropped inside agriculture affected the fate of the sugar industry too. After the change in the political system, all levels of the sugar industry had to cope with various problems. The greatest concern was that the sugar market was unregulated, but the occasional overplanning, the lack of sugar beet, the relatively high cost price compared to the international situation, the transformed economic structure and the fall of purchase all hindered sugar industry from developing. This study traces the changes of the sugar-beet production in Hungary, and especially Southern Great Plain, as well as the causes thereof and the possible directions of expansion.

MÓDSZERTAN–STATISZTIKAI GYAKORLAT

A PÉNZKÖZVETÍTŐI SZOLGÁLTATÁSOK KÖZVETETTEN MÉRT DÍJÁNAK (FISIM) ELSZÁMOLÁSA A NEMZETI SZÁMLÁK RENDSZERÉBEN

POLONKAI JÁNOS

Bevezető

Magyarország nemzeti számlarendszerében az elmúlt évtizedekben a pénzügyi közvetítők tevékenységének elszámolási módszertana jelentős változásokon ment át. A módszertan felülvizsgálatai egyrészt a vonatkozó nemzetközi előírások változásait követték, másrészt összefüggtek a hazai pénzügyi irányítás jellemzőinek, a pénzügyi intézményrendszer működési szabályainak a módosulásaival.

1968-tól a 90-es évek elejéig a pénzügyi közvetítés teljesítményének az értékelése – hasonlóan a költségvetési intézmények tevékenységéhez – a költségek szintjén történt. A pénzközvetítők által megtermelt jövedelem pedig a közösségi fogyasztás részeként került felhasználásra.

A 90-es évek első felében kezdődött meg a nemzeti számlarendszer átfogó felülvizsgálata, fejlesztése, a módszertani keretet jelentő 1993-as SNA (System of National Accounts), majd az Eurostat előírásainak, az ESA 1995-nek (European System of Accounts) az alkalmazása. A felülvizsgálat kiterjedt a pénzügyi vállalkozások és ezen belül a pénzügyi közvetítést végző szervezetek elszámolási módszerére. Az 1992-től bevezetett – és a későbbi években finomított – új módszertan szerint a pénzközvetítés kibocsátása két részből tevődik össze:

- a közvetlen módon mérhető szolgáltatások esetében a felszámított és a fizetett jutalékok,
- a csak közvetetten mérhető szolgáltatásoknál a FISIM¹, amely a kapott és fizetett kamatok különbözetével közelíthető meg.

Ez utóbbi összetevő sajátos teljesítménymutató, amely a pénzügyi vállalatok azon szolgáltatásainak kibocsátását méri, amelyeknek nincs explicit díja, ellenértéküket a kamatok tartalmazzák.

¹ Financial Intermediation Services Indirectly Measured.

A 448/98. EU Tanácsi rendelet és az 1889/02. EU Bizottsági határozat szerint 2005. január 1-jétől a FISIM becslésénél egy teljesen új módszerre kellett áttérni, a közvetetten mért szolgáltatási díjat pedig a felhasználó szektorok², illetve ágazatok között fel kell osztani.

A következőkben röviden áttekintem a Központi Statisztikai Hivatalban 2005-ig alkalmazott módszertan főbb jellemzőit és a gyakorlati alkalmazás problémás területeit, majd részletesebben bemutatom a pénzközvetítői szolgáltatások közvetett módon mért díja, a FISIM új elszámolási módszerét.

A FISIM számítása a 2005-ig érvényes módszertan szerint

A pénzügyi közvetítők a forrásgyűjtő és kihelyező tevékenységük után nem számítanak fel explicit szolgáltatási díjat, ezt a díjat a kamatrés fedezi azzal, hogy pl. alacsonyabb kamatot fizetnek a náluk elhelyezett betétekre, illetve magasabb kamatot kérnek az általuk nyújtott hitelek után, mint ahogyan azt a szolgáltatási díj felszámítása esetén tennék.

A FISIM-et az ESA '95-ben eredetileg megfogalmazott definíció szerint a **kapott tulajdonosi jövedelem mínusz a fizetett kamatok** szintjén kell elszámolni. Ez az összeg viszont nem tartalmazhatja a saját tőke befektetéséből származó jövedelmet, mivel az nem pénzközvetítésből származik (ESA 3.63). E meghatározás szerint a kapott és a fizetett kamatok az összes pénzügyi eszközön megjelenő kamatot tartalmazzák, azaz nem csak a hiteleken és a betéteken keletkező kamatokat jelentik.

A **saját alapok befektetéséből** származó jövedelmet a saját tőke mérleg-fösszeghez viszonyított aránya alapján lehet a kapott tulajdonosi jövedelemből kiszűrni.

A nemzeti számlák rendszerében elszámolási nehézségek nem annyira a pénzközvetítők kibocsátásának számszerűsítésével, hanem ezeknek a szolgáltatásoknak az igénybe vevőkre történő felosztásával kapcsolatban merültek fel. Ez nagyrészt azzal függ össze, hogy a felosztásnál különbséget kell tenni a különböző feltételekkel és kockázattal történő kihelyezések között. A megfelelő referencia kamatlábak kiválasztása mellett további problémát vethet fel, hogy ezek a kamatlábak a mindenkori monetáris politika célkitűzései szerint változhatnak, ezért az így becsülhető szolgáltatási díjak is ingadozhatnak. Nem véletlen, hogy a vonatkozó nemzetközi előírásoknak is ez volt hosszú ideig a legkevésbé kiforrott területe.

A korábbi módszertan szerint a FISIM-et nem kellett az igénybe vevők között felosztani, hanem egy **képzett szektor** folyó termelő-felhasználásaként kellett a nemzetgazdaság egészére elszámolni (ESA '95 1.13; 3.70; 4.51; 8.14;8.24 stb.). Hátránya ennek a megoldásnak, hogy alulértékeli a GDP szintjét azzal, hogy egyrészt a kormányzati szektor költségei szintjén mért hozzáadott értéke nem tartalmazza ezeket a pénzközvetítői díjakat, másrészt a termelő-felhasználás részeként jelennek meg a háztartások és a kül-

² A felhasználó szektorok: Nem-pénzügyi vállalatok; Pénzügyi vállalatokból a FISIM felhasználói (egyéb pénzügyi közvetítők, biztosítók, pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők); Kormányzat; Háztartások; Háztartásokat segítő non-profit intézmények; Külföld.

föld által igénybevett szolgáltatások díjai, holott ezeket a végső fogyasztás részeként kellene elszámolni.

A FISIM meghatározására a KSH a következő módszert alkalmazta:

- A pénzügyi szektorban a kibocsátás becslésekor az összes kapott tulajdonosi jövedelemből (kapott kamat + kapott osztalék) a saját tőke / mérleg-főösszeg arányt figyelembe véve kiszűrtük a saját tőke befektetéséből származó becsült jövedelmet, majd az így kapott tulajdonosi jövedelmet csökkentettük a fizetett kamatokkal.
- A FISIM-et nem osztottuk fel a felhasználó szektorok között, hanem a kibocsátás teljes értékét egy képzett szektor folyó termelő-felhasználásaként számoltuk el, ami az összes ágazat által előállított hozzáadott értéket csökkentette.
- A jövedelmek elsődleges elosztása számlán kamatként a ténylegesen kapott, illetve fizetett kamatok kerültek elszámolásra.

A FISIM számítása az új módszertan szerint

A FISIM új módszer szerinti becslése a betétekkel és a hitelekkel kapcsolatban nyújtott szolgáltatásokon alapul, mind a rezidens ügyfelekkel, mind pedig a nem-rezidens ügyfelekkel vagy pénzügyi közvetítőkkel folytatott tranzakciók esetében. A szolgáltatás értékét a tényleges hitel- és betétkamatok, valamint a hitel- és betétállományok egy kalkulált *referencia-kamatlábbal*³ számított értékének különbségével kell becsülni.

A FISIM becsléséhez a hitelintézetek mérlegei, az MNB fizetési mérlege és az MNB monetáris statisztikája használható fel.

Az új módszertan szerint külön kell kimutatni:

- a rezidens pénzügyi közvetítők (FISIM termelők) által **a rezidens** ügyfeleknek nyújtott hiteleken, és a rezidens FISIM termelőknél a rezidens ügyfelek által elhelyezett betéteken keletkező **szolgáltatási díjat** (a hazai FISIM-et);
- a rezidens pénzügyi közvetítők által **a nem rezidenseknek** nyújtott hiteleken, és a rezidens pénzügyi közvetítőknél a nem rezidensek által elhelyezett betéteken keletkező **szolgáltatási díjat** (a FISIM exportot);
- a rezidensek által a nem rezidens FISIM termelőktől (pénzügyi intézményektől) **felvett** hiteleken, és a rezidensek által a nem rezidens FISIM termelőknél elhelyezett betéteken képződő szolgáltatási díjat (a FISIM importot).

FISIM termelők alatt a nemzeti számlák osztályozása szerinti „*Egyéb monetáris intézmények*”-et (kereskedelmi bankokat, hitelszövetkezeteket, takarékszövetkezeteket, szakosodott pénzügyintézeteket) és az „*Egyéb pénzügyi közvetítők*”-et kell érteni (a befektetési alapok nélkül).

Tehát a FISIM becslésénél a pénzügyi közvetítők hitelek után kapott és betétek után fizetett kamatait kell számításba venni; minden más, így pl. a kötvények, egyéb kamatozó értékpapírok utáni kamatot viszont figyelmen kívül kell hagyni.

Ez azt jelenti, hogy az új módszertan szerinti FISIM összege lényegesen megváltozott az eddig alkalmazott módszerrel számítottéhoz képest.

³ A referencia-kamatláb fogalmi meghatározása a becslés menetének bemutatásánál található meg.

A FISIM összegének becslése

A **referencia ráta** egy olyan bankközi kamatláb, amely felfogható a kockázatmentes tiszta forrásköltségnek, vagyis a „pénz árának”. A referencia ráta tehát elméletileg az a hitel- és betétkamat közé eső kamatláb, amely egy szektor teljes kamattömegét felosztja a hiteleken képződő FISIM-re, valamint betéteken képződő FISIM-re. Jelentősége kiemelt abból a szempontból, hogy *a referenciakamat nagyságától függ az egyes szektorok által felvett hitelek és elhelyezett betétek kamatának FISIM-mel történő korrekciója a nemzeti számlák „Tulajdonosi jövedelem” tételénél.*

A FISIM becsléséhez a referencia rátán belül a belső és külső referencia rátát külön kell meghatározni, annak érdekében, hogy elhatárolhatók legyenek a pénzügyi közvetítők rezidensek és nem rezidensek felé irányuló tranzakciói.

A becslés lépései a következők:

A./ A rezidens pénzközvetítők által a rezidenseknek nyújtott pénzközvetítő szolgáltatás értékének becslése

A **belső referencia ráta** (a továbbiakban: RR) a rezidens pénzügyi intézmények tranzakcióiból számítható.

1./ A belső ('bankközi') referencia ráta (RR) számítása:

Belső RR = a rezidens pénzügyi közvetítők közötti eszközoldali **hitelek kamata osztva** a rezidens pénzügyi intézmények közötti eszközoldali **hitelek állományával**.

2./ Minden szektorra meg kell határozni a felhasználó szektorok nyújtott **hiteleken** és a felhasználó szektor által elhelyezett **betéteken** lévő FISIM-et:

a./ hiteleken lévő FISIM = a hitelek kamatbevétele *csökkentve* a hitelállomány és a belső RR szorzatának összegével;

b./ a betéteken lévő FISIM = a betétállomány és a belső RR szorzata, *csökkentve* a betétekre fizetett kamat összegével.

A hazai FISIM = A.2.a + A. 2.b

B./ A nem rezidenseknek nyújtott pénzközvetítő szolgáltatás értékének becslése

A **külső referencia rátát** a rezidens és nem-rezidens pénzügyi intézmények közötti tranzakciókból számítjuk ki.

1./ A külső („bankközi”) referencia ráta számítása:

Külső RR = a nem rezidens pénzközvetítők hitelei után kapott + betétek után fizetett **kamat osztva** a nem rezidens pénzközvetítői **hitelállomány + betétállomány** összegével.

2./ Kiszámítjuk a nem rezidensek hitelein és betétein lévő FISIM-et:

a./ hiteleken lévő FISIM **export** = nem rezidenseknek nyújtott hitelek kamatbevételeiből *levonva* a nem rezidenseknek nyújtott hitelek állománya és a külső RR szorzata;

b./ betéteken lévő FISIM **export** = a nem rezidensek által elhelyezett betétek állománya és a külső RR szorzata, *csökkentve* a nem rezidensek betéteire fizetett kamat összegével.

FISIM export = B.2.a + B.2.b

C./ A nem rezidensek által nyújtott, a rezidensek által igénybe vett pénzközvetítő szolgáltatás értékének becslése

1./ Itt ugyanazt a külső referencia kamatlábat használjuk, mint az exportnál, mivel ezt a hányadost a rezidens és nem rezidens pénzügyi közvetítők közötti hitelek és betétek összes kamatából és állományából számítjuk ki.

2./ Kiszámítjuk a rezidens felhasználók nem-rezidens pénzügyi közvetítőktől felvett hitelein és a nem-rezidens pénzügyi közvetítőknél elhelyezett betétein keletkező FISIM-et:

a./ a hiteleken lévő FISIM **import** = rezidensek által a nem rezidens pénzközvetítőktől felvett hitelek után fizetett kamat összege, *csökkentve* a nem rezidensektől felvett hitelek állománya és a külső RR szorzatával;

b./ betéteken lévő FISIM import = a rezidensek által a nem rezidens pénzközvetítőknél elhelyezett betétállomány és a külső RR szorzata, *csökkentve* a rezidensek nem rezidens pénzközvetítőknél elhelyezett betéteire kapott kamatának összegével.

FISIM import = C.2.a + C.2.b

A kapott részeredményekből lehet kiszámítani a **termelést** (hazai FISIM + FISIM export), és a nemzetgazdaságban **felhasznált** összes FISIM-et (hazai FISIM + FISIM import).

Az A./ és C./ pontban leírt számításokat minden felhasználó szektorra külön el kell végezni. Az adott gazdasági szektor által igénybevett pénzközvetítői szolgáltatást a hazai és az import szolgáltatás összegeként határozzuk meg.

A FISIM esetenként *negatív is lehet*, akár az egyes szektorokban, akár pedig azon belül a hitel vagy a betét oldalon. Ez ugyan nehezen értelmezhető a szolgáltatás ellenértékéként, de gyakran kényszerülnek a hitelintézetek a szükséges források bevonása érdekében a bankközi (referencia) kamatnál többet fizetni. *A negatív exportot importként kell kezelni.*

A FISIM elszámolása változatlan áron

Korábban a FISIM változatlan áron való meghatározásához deflátorként a bruttó hazai termék (GDP) végső **felhasználásának implicit árindexét** használtuk. Ez a módszer az Eurostat 2002-es ár és volumen mérésére vonatkozó jogszabályai szerint „C”, vagyis nem alkalmazható módszernek minősül.

Az új módszertant meghatározó fenti jogszabályok tartalmazzák a hitel, illetve a betét FISIM-mutatója változatlan áras számítására vonatkozó előírásokat is, az alábbiak szerint:

A hitelek re becslült FISIM változatlan áron =	(Hitelekre becslült FISIM/ GDP belföldi felhasználásának implicit árindexe) X	(bázisidőszaki kamatmarzs/ tényleges kamatmarzs)
A betétek re becslült FISIM változatlan áron =	(Betétekre becslült FISIM/ GDP belföldi felhasználásának implicit árindexe) X	(bázisidőszaki kamatmarzs/ tényleges kamatmarzs)

Bázis időszaki **kamatmarzs a hiteleken** = a hitelek tényleges kamatlába – referencia kamatláb

Bázis időszaki **kamatmarzs a betéteken** = referencia kamatláb – a betétek tényleges kamatlába

Az Eurostat szakértőinek javaslatára a fenti képletek *egyszerűsített változata* használható a számítások során. Az elkészült táblarendszer is ezt a verziót tartalmazta.

A képlet a tárgyidőszaki tényleges kamatréssel van egyszerűsítve:

Hitelek re becsült FISIM változatlan áron =	(Hitelállomány/ GDP belföldi felhasználásának implicit árindexe) X	bázisidőszaki kamatmarzs
Betétek re becsült FISIM változatlan áron =	(Betétállomány/ GDP belföldi felhasználásának implicit árindexe) X	bázisidőszaki kamatmarzs

A FISIM új módszertan szerinti elszámolásának hatása a nemzeti számlarendszerben

A FISIM új, allokációs módszer szerinti elszámolása következtében megszűnik a számlarendszer eddigi ún. *képzett szektora*. Ezen kívül a módszertani váltás a következő számlákat és főbb kategóriákat érinti:

I. Termelési számla / külföld számla:

P.62 Szolgáltatások exportja

P.72 Szolgáltatások importja

P.1 Kibocsátás (Pénzügyi vállalatok, Kormányzat, Háztartások, Háztartásokat segítő nonprofit intézmények)

P.2 Folyó termelő-felhasználás (minden szektor)

B.1 Hozzáadott érték/ külkereskedelmi egyenleg

II.1.2. Elsődleges jövedelmek elosztása számla:

D.41 Kamat (minden szektor és külföld)

B.5 Elsődleges jövedelmek egyenlege

II.4. Jövedelem felhasználása számla:

P.3 Végző fogyasztási kiadás (Kormányzat, Háztartások, Háztartásokat segítő nonprofit intézmények)

P.8 Megtakarítás / külkereskedelmi egyenleg

Termelési számla

A termelési számlán jelentősen változik a *pénzügyi vállalatok kibocsátásának* értéke. Az allokációs módszerrel becsült FISIM nem hasonlítható a korábbi számítások eredményéhez, mert az új becslési eljárás eredménye nagymértékben függ:

- a hitel és betétállomány egymáshoz viszonyított arányától,
- a referencia rátáktól, és
- a kamatrés nagyságától.

A FISIM a hitelek és betétek egyszerű módon számított kamatkülönbségével is csak abban az esetben egyezne meg, ha a hitelek és betétek összege azonos, a referencia ráta pedig a hitel és betét kamatláb átlaga lenne. Amennyiben a hitelek összege meghaladja a betéteket alacsonyabb, fordított esetben magasabb értéket kapunk a FISIM-re a kamatkülönbségnél.

Módosul a pénzügyi szektor **folyó termelő-felhasználása**, amely:

- egyrészt a nem FISIM termelő ágazatokban (kiegészítő pénzügyi tevékenységet végzők, biztosítóintézetek és nyugdíjpénztárak) megnő az igénybevett pénzközvetítői szolgáltatások értékével,
- másrészt emelkedik az MNB kibocsátásának összegével⁴, amelyet az allokációs elszámolási rendszerben mint a FISIM termelők folyó termelő-felhasználását kell kimutatni.

A *nem pénzügyi vállalatok* folyó termelő-felhasználása növekszik a szektorra becsült FISIM összegével.

A *kormányzat és a háztartásokat segítő nonprofit intézmények* folyó termelő-felhasználása és a költségszintű számbavételből következően *kibocsátása* is nő a szektorra jutó FISIM-mel, ezért a módosítás a hozzáadott értéket nem érinti.

A *háztartások szektorára* becsült FISIM-et **folyó termelő-felhasználásra** és **végző fogyasztásra** kell felosztani a következők szerint:

- a háztartások folyó termelő-felhasználása lakástulajdonosi minőségükben,
- a háztartások folyó termelő-felhasználása vállalkozás tulajdonosi minőségükben,
- a háztartások végző fogyasztása.

Ennek megfelelően a lakáshiteleken és az egyéni vállalkozók hitelein lévő FISIM-et folyó termelő-felhasználásként, a háztartások fogyasztási hitelein lévő pedig végző fogyasztásként kell kimutatni.

A háztartások betétjein lévő FISIM felosztása ettől eltérő, mivel ott csak az egyéni vállalkozók betétjei utáni FISIM tekintendő folyó termelő-felhasználásnak, a magán-személyek többi betétjére becsült FISIM végző fogyasztásnak minősül.

Bonyolítja az elszámolást, hogy a magyar gyakorlatban a tulajdonos által lakott lakás szolgáltatásai kibocsátásának becslése költségszinten történik, és ebből következően a háztartási szektor kibocsátását is meg kellett növelni a lakáshitelekre eső FISIM összegével.

A **FISIM szektoron belüli, ágazatonkénti felosztására** az EU 1889/2002 sz. bizottsági rendelet 1. cikk 1.c pontja szerint – a pontosabb becslést lehetővé tevő hitel- és betétállomány adatok hiányában – elfogadható a *kibocsátás arányában* való felosztás.

A pénzügyi és nem-pénzügyi vállalatok szektorában álltak rendelkezésre olyan egyedi hitel- és betétállomány-adatok, amelyek felhasználásával a FISIM ágazatokra való felosztása végrehajtható. A kormányzat és a háztartások valamint a háztartásokat segítő nonprofit intézmények esetében a FISIM-et a kibocsátás arányában osztottuk fel az ágazatokra.

Elsődleges jövedelmek elosztása számla

A számlán a tulajdonosi jövedelmek részeként megjelenő **kamat** egyenleg minden szektorban azonos módon változik. A pénzközvetítőknek fizetett és a tőlük kapott tényleges kamatokat úgy kell módosítani, hogy azokból „kiiktassuk” a FISIM-et, mivel ezt

⁴ Az EU 448/98 számú rendelet 1.melléklete alapján a nemzeti számlákról szóló 2223/96 rendelet 3.70(k) pontjába bekerülő kiegészítés szerint.

úgy kezeljük, mint a pénzközvetítők által az ügyfeleknek nyújtott szolgáltatások ellenértékét, és nem mint kamatot. Ez annyit jelent, hogy:

- a hitelfelvevők által a pénzközvetítőknek fizetett kamatot csökkenteni kell a hitelekre becsült FISIM-mel,
- a betétesek által kapott kamatot pedig növelni kell a betétekre becsült FISIM-mel.

Hasonlóan kell eljárni a felhasználó szektorokon kívül a pénzügyi szektorba tartozó, nem FISIM termelőkre is. A FISIM termelőkre vonatkozó korrekció értelemszerűen ellentétes.

Jövedelmek felhasználása számla

A kormányzatnál és a háztartásokat segítő nonprofit intézményeknél a szektorra becsült FISIM teljes összegét, a háztartási szektorban pedig a termelési számlánál leírtak szerint megállapított összeget kell végső fogyasztási kiadásként elszámolni.

A módszertani változás számszerűsített hatása

Az új módszertan bevezetése nem csupán a GDP folyó, valamint változatlan áras értékét növeli, hanem ezekben az években a növekedés indexét is néhány százalékponttal megemeli.

A 2000. évi bázison számított FISIM 2002–2004. évi adatai alapvetően amiatt magasabbak a folyó árasnál, mivel egyrészt a háztartási szektor összes hiteltípusánál magasak voltak a bázisidőszaki kamatrészek, másrészt ezeknél a hiteleknel rendkívül nagy az állománynövekedés. Amennyiben a háztartási szektor hitelfelvételének növekedése vélhetően a következő években csökkenő tendenciát fog mutatni, úgy a GDP növekedési indexe is ezt fogja követni.

Az 1. tábla bemutatja a módszertani váltás összesített hatását a magyarországi FISIM adatokra.

1. tábla

A régi és az új módszerrel számított FISIM

(milliárd Ft)

Év	Régi FISIM		Új FISIM	
	folyó áron	változatlan áron	folyó áron	változatlan áron
2002	360,1	304,9	315,5	334,8
2003	444,2	351,1	347,5	416,0
2004	513,1	305,9	509,4

A 2. tábla három év számítási eredményei alapján a szektorok végső fogyasztási kiadásainak a FISIM felosztása miatt bekövetkezett *növekedését* mutatja be, folyó és 2000. évi, változatlan áron.

Jelenleg folyamatban van a felosztott FISIM adatok beépítése a *negyedéves GDP becslésekbe*. A KSH 2005. I. negyedévtől átveszi az MNB-től a negyedéves FISIM felosztáshoz szükséges alapadatokat. A FISIM új módszerű felosztásával kiszámított éves adatokból kiindulva a 2000–2004. év új módszertan szerinti negyedéves adatai is becsül-

hetők. Az egyes negyedévek mutatóinak becsléséhez az eredeti (régí módszertan szerinti) FISIM negyedéves megoszlási arányai felhasználhatók.

2. tábla

FISIM felosztás hatása a végső fogyasztási kiadásokra

(milliárd Ft)

Megnevezés		2002	2003	2004
Kormányzat	folyó áron	14,1	23,1	20,2
	változatlan áron	39,3	53,5	54,1
Háztartások	folyó áron	170,6	208,6	159,3
	változatlan áron	153,1	183,6	227,1
Háztartásokat segítő non-profit intézmények	folyó áron	2,6	1,8	0,5
	változatlan áron	4,4	4,8	5,1
Összesen	folyó áron	187,3	233,5	180,0
	változatlan áron	196,8	241,9	286,3

A FISIM felosztás hatása az Európai Unió új tagországainak nemzeti számlájára

Az új módszertan szerinti FISIM felosztás kihat az adott nemzetgazdaság bruttó hazai termékére (GDP), valamint ezen keresztül a bruttó nemzeti jövedelmére is (GNI).

Az újonnan csatlakozott tíz tagállam közül 2005. szeptember 22-ig öt ország mutatta ki a FISIM felosztás hatását a bruttó nemzeti jövedelemre. A módszertani változás hatása a FISIM felosztással számított bruttó nemzeti jövedelemhez viszonyítva +0,45% és +1,74 % között alakult.

Irodalomjegyzék

A Nemzeti Számlák Európai Rendszere (ESA1995).

A TANÁCS 1998. február 16-i 448/98/EK RENDELETE a nemzeti és regionális számlák európai rendszerében (ESA) a pénzközvetítói szolgáltatások közvetett módon mért díjának (FISIM) felosztása tekintetében a 2223/96/EK tanácsi rendelet kiegészítéséről és módosításáról.

A BIZOTTSÁG 1889/2002/EK RENDELETE (2002. október 23.) a nemzeti és regionális számlák európai rendszerében (ESA) a pénzközvetítói szolgáltatások közvetett módon mért díjának (FISIM) felosztása tekintetében a 2223/96/EK tanácsi rendelet kiegészítéséről és módosításáról szóló 448/98/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról.

KULCSSZAVAK: FISIM, PÉNZKÖZVETITŐI SZOLGÁLTATÁS
FISIM, FINANCIAL INTERMEDIATION SERVICES
FISIM, DIENSTLEISTUNG MIT GELDVERMITTLUNG

Summary

The methodology for accounting financial intermediation services in the system of national accounts of Hungary has undergone significant changes in the last few decades. After reviewing in short the main characteristics of the methodology applied in the Hungarian Central Statistical Office until 2005 and problematic areas of the practical use, the author details the new system of accounting FISIM, i.e. financial intermediation services indirectly measured.

A KÖLTSÉGVETÉSI HIÁNY ÉS AZ ÁLLAMADÓSSÁG ALAKULÁSÁNAK NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

NÁDUDVARI ZOLTÁN

A Maastrichti Szerződés szerinti költségvetési hiány (deficit), valamint az államadósság alakulása a közvéleményt is élénken foglalkoztatja. Az euró-övezethez tartozás feltételeként a deficit szintje a GDP 3%-át, az államadósság pedig a GDP 60%-át nem lépheti túl. A tagállamok kötelezettek az éves költségvetési deficit és az államadósság előírt mutatóit az Európai Bizottságnak megküldeni. A túlzott deficit eljárás (EDP) tanácsi és bizottsági rendeletben előírt mutatóit lényegében a nemzeti számlák európai rendszerére (ESA'95) alapozva definiálták.

A nemzetközi vizsgálat makrogazdasági adatainak¹ összeállítása az egyes tagállamokban több nemzeti statisztikai szervezet feladatkörébe tartozik, és ezek végzik az adatok hitelességének nemzetközi egyeztetéseit is. A tagállamok a tárgyidőszakot követő harmadik, illetve nyolcadik hónapig kötelesek az Eurostatnak átadni az EDP-jelentést. Az Eurostat állásfoglalást ad ki, ezek jellemzően a kormányzati szektor (központi kormányzat, helyi önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok) ESA'95 szerinti elszámolásaihoz képest egyszerű hatású, illetve a fiskális és monetáris politika hatókörén túli tranzakciók előfordulása esetén válnak szükségessé.

A deficit alakulása és európai ellenőrzése

A túlzott hiány esetén követendő eljárás elfogadott vezérelve, hogy gyors kiigazításra kell törekedni, olyan eljárással, amely egyszerű, átlátható és méltányos. A Bizottság a makrogazdasági mutatók alapján készíti el a gazdasági helyzetre, annak középtávú alakulására, valamint a középtávú költségvetési helyzetre vonatkozó értékelését. Az Eurostat alapvetően az EDP-jelentések alapján ellenőrzi, hogy milyen javulás tervezhető a túlzott hiány kiigazítására vállalt nemzeti intézkedések alapján, illetve a deficit miként alakul. A közlemények „vonal alatt” az egyszerű és az ideiglenes intézkedések hatásait is bemutatják. A Bizottság jelentése a tényleges adatokat összeveti olyan deficit-mutatókkal, amelyek kifejezik a kormányzati erőfeszítésektől várt javulást, a nemzeti program eredményeként.

Az Eurostat 2005. augusztusban adta ki az EU tagállamai kormányzati adatainak 2004. évi alakulását elemző (2005/24) tájékoztatóját. (1. tábla²)

Az állam teljes gazdasági súlya olyan kombinált mutató alapján mérhető, amely a tárgyévi államháztartási kiadás és bevétel értékösszegét viszonyítja a GDP értékéhez. A vizsgált tagállamok rangsorában a svéd és a dán állam relatív gazdasági súlya a legnagyobb, a litván és szlovák államé a legkisebb.

¹ Az Európai Tanács „Az Európai Közösség alapító szerződést kiegészítő, a túlzott költségvetési hiány jegyzőkönyve alkalmazásának szabályozásáról” szóló 3065/93/EK (XI. 22.) rendeletében az 1. szakasz tartalmazza a fogalmi meghatározásokat, az ESA'95 megfelelő csoportosításaira és mutatóira hivatkozva.

² A táblázatokban az országok sorrendje a nemzeti megnevezések betűrendjének megfelelő, egyezik az Eurostat kiadványainak jelöléseivel.

A kormányzati szektor összes kiadása az Európai Unió tagállamai együttes bruttó hazai termékéhez viszonyítva 2003-ban 48,5%, 2004-ben 48,1% volt³. Ezen belül az euró-övezetben⁴ az összes kiadás a vizsgált két évben a GDP 49,1%-a, illetve 48,6%-a. Ezzel összevethető a tagállamok kormányzati szektora összes bevétele, amely 2003-ban a GDP 45,6%-ának, 2004-ben 45,5%-ának felelt meg. Az euró-övezetben ez a bevétel a GDP 46,3%-áról 2004-ben 45,8%-ára csökkent. A deficit eszerint a megfigyelt 24 ország 2004. évi GDP értékének átlagosan 2,6%-a (az előző évben 2,9%-a), az euró-övezetben ez az arány mindkét évben 2,8% volt.

1. tábla

A kormányzat bevételeinek és kiadásainak alakulása országok szerint,
2003–2004

Ország	A 2004. évi összes kormányzati		A 2004. évi		A 2003. évi	
	bevétel	kiadás	összes kormányzati			
			bevétel	kiadás	bevétel	kiadás
milliárd euró		a GDP százalékában				
EU-25	45,5	48,1	45,6	48,5
EU-15	4 440,0	4 693,0	45,8	48,2	45,8	48,5
Euró-övezet	3 465,4	3 673,6	45,8	48,6	46,3	49,1
Belgium, BE	139,9	140,0	49,3	49,3	51,3	51,0
Cseh Köztársaság, CZ	35,8	38,4	41,5	44,5	41,6	53,2
Dánia, DK	114,4	109,5	58,9	56,3	57,5	56,4
Németország, DE	953,6	1 033,9	43,8	47,5	45,0	48,8
Észtország, EE	4,5	3,3	39,0	37,3	38,9	35,8
Görögország, EL	76,0	85,9	46,0	52,0	44,9	50,1
Spanyolország, ES	321,2	323,6	40,2	40,5	40,0	39,6
Franciaország, FR	825,7	886,1	50,1	53,8	49,5	53,6
Írország, IE	52,1	50,1	35,6	34,3	34,6	34,4
Olaszország, IT	613,6	655,5	45,4	48,5	46,3	49,3
Ciprus, CY	4,9	5,4	39,7	44,0	39,1	45,4
Litvánia, LV	3,9	4,0	35,5	36,2	34,2	35,7
Lettország, LT	5,8	6,2	32,2	34,7	32,2	34,1
Luxemburg, LU	11,5	11,8	44,9	46,0	45,5	45,1
Magyarország, HU	36,0	39,5	44,8	49,2	43,5	49,8
Málta, MT	1,9	2,1	42,9	48,1	39,7	50,3
Hollandia, NL	215,7	226,5	46,2	48,6	45,8	49,0
Ausztria, AT	116,0	119,1	49,4	50,7	49,5	50,8
Lengyelország, PL	40,8	44,7	44,3	48,1
Portugália, PT	61,4	65,4	45,4	48,4	44,6	47,6
Szlovénia, SI	11,9	12,4	45,9	47,8	46,2	48,2
Szlovákia, SK	14,8	15,9	44,7	48,0	35,4	39,2
Finnország, FI	78,6	75,8	52,5	50,7	52,9	50,8
Svédország, SE	162,8	159,4	58,4	57,2	58,6	58,7
Egyesült Királyság, UK	697,4	750,5	40,8	43,9	40,0	43,3

Forrás: Jablonska, I.: Staatsausgaben und –einnahmen in der EU im Jahr 2004 = Statistik kurz gefasst, Wirtschaft und Finanzen, 24. sz. 2005. p. 2.

³ Az Európai Unió összesített 2004. évi GDP értékében Lengyelország részesedése 1,9%, a 2005. márciusi EDP-jelentések összesítésében a lengyel mutatók nem szerepeltek.

⁴ Az euró-övezetbe tartozik Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, és 2001. január 1-jétől Görögország.

A 2. tábla a kormányzat többletének, illetve hiányának (az ESA'95 szerint B.9 kategória) 2004. évi értékét, valamint a GDP-hez viszonyított (előjeles) arányát tartalmazza országok szerint a 2003. és a 2004. évi mutatókkal. A kormányzati szektor nettó megtakarítása (a B.8n kategória) a folyó felhasználások és a tőkeműveletek egyenlegéként számítható.

2. tábla

A kormányzati szektor többlete/hiánya és nettó megtakarítása országok szerint, 2003–2004

Ország	A 2004. évi összes kormányzati		A 2004. évi		A 2003. évi	
			összes kormányzati			
	nettó megtakarítás	többlet (+) / hiány (-)	nettó megtakarítás	többlet (+) / hiány (-)	nettó megtakarítás	többlet (+) / hiány (-)
	milliárd euró		a GDP százalékában			
EU-25	-1,3	-2,6	-1,6	-2,9
EU-15	-132,29	-252,93	-1,3	-2,6	-1,5	-2,8
Euró-övezet	99,4	-208,24	-1,3	-2,8	-1,6	-2,8
Belgium, BE	-0,95	-0,06	-0,3	0,0	-0,9	0,3
Cseh Köztársaság, CZ	-0,73	-2,60	-0,8	-3,0	-3,1	-11,6
Dánia, DK	4,21	4,97	2,2	2,6	0,7	1,0
Németország, DE	-61,0	-80,30	-2,8	-3,7	-2,7	-3,8
Észtország, EE	0,31	0,16	3,5	1,7	5,6	3,1
Görögország, EL	-2,49	-9,94	-1,5	-6,0	-0,5	-5,2
Spanyolország, ES	24,06	-2,38	3,0	-0,3	2,8	0,4
Franciaország, FR	-39,53	-60,31	-2,4	-3,7	-2,9	-4,1
Írország, IE	5,28	1,97	3,6	1,3	3,0	0,2
Olaszország, IT	-19,26	-41,93	-1,4	-3,1	-1,9	-3,0
Ciprus, CY	-0,09	-0,53	-0,7	-4,2	-2,9	-6,3
Litvánia, LV	-0,09	-0,08	-0,8	-0,7	-2,2	-1,5
Lettország, LT	0,07	-0,44	0,4	-2,5	0,5	-1,9
Luxemburg, LU	0,86	-0,28	3,4	-1,1	4,2	0,5
Magyarország, HU	-3,40	-3,47	-4,2	-4,3	-5,5	-6,2
Málta, MT	-0,24	-0,23	-5,5	-5,2	-5,5	-10,6
Hollandia, NL	-6,19	-10,79	-1,3	-2,3	-2,0	-3,2
Ausztria, AT	2,17	-3,02	0,9	-1,3	0,4	-1,3
Lengyelország, PL	-4,8	-1,7	-3,8
Portugália, PT	-5,63	-3,99	-4,2	-3,0	-3,4	-3,0
Szlovénia, SI	0,13	-0,49	0,5	-1,9	0,5	-2,0
Szlovákia, SK	-1,11	-1,10	-3,4	-3,3	-4,2	-3,7
Finnország, FI	3,32	2,79	2,2	1,9	2,5	2,1
Svédország, SE	4,93	3,41	1,8	1,2	0,6	-0,1
Egyesült Királyság, UK	-33,06	-53,08	-1,9	-3,1	-2,0	-3,3

Forrás: Jablonska, I.: Staatsausgaben und -einnahmen in der EU im Jahr 2004 = Statistik kurz gefasst, Wirtschaft und Finanzen, 24. sz. 2005. p. 7.

Az Eurostat módszertani előírása szerint konszolidáltan kell meghatározni a kormányzat alszektoraihoz tartozó gazdasági egységek közötti legfontosabb tranzakciókat, ezek egymás közötti kiadásai és bevételei nem számítanak be a deficit számításába⁵.

Az összegzett bevételi és kiadási adatok az ESA'95 szerinti bontásban is elemezhetők, mind az Európai Unió egyes tagállamai, mind az említett országcsoportok szintjén.

Az EU-15 tagállamának 2004. évi összes kormányzati bevételében (4 440 milliárd euró), a termékadó és importvám (1 336,4 milliárd euró), a jövedelem- és vagyoni jellegű adó (1 263,9 milliárd euró) és a társadalombiztosítási járulék (1 393,8 milliárd euró) aránya együttesen mintegy 90%. A 25 tagállam 2004. évi összes bevételében a három említett közteher aránya 30,2%, 28,3% és 31,4%.

Az EU-15 tagállamának 2004. évi összes kiadásában (4 693 milliárd euró) a legfontosabb jogcímek: a pénzben teljesített szociális kiadás (1 608,3 milliárd euró) és a kifizetett munkavállalói jövedelem (1 059,8 milliárd euró). Jelentős továbbá a kormányzat folyó termelő-felhasználása (619,8 milliárd euró). A 25 tagállam 2004. évi összes kiadásában ez a három kiadási jogcím 34,1%, 22,6% és 13,2% arányú.

Az EU-15 tagállamában a nem pénzben teljesített társadalmi közszolgáltatások 415,7 milliárd euró, a kamatfizetések 300,4 milliárd euró költségvetési kiadással jártak 2004-ben. A bruttó állóeszköz-felhalmozás 2004. évi értéke ebben az országcsoportban 236,2 milliárd euró.

Az államadósság alakulása és európai ellenőrzése

Negatív nettó megtakarítás esetén más jövedelemtulajdonosok hitelt nyújtanak a kormányzatnak vagy az állami vagyontól értékesítenek. A Maastrichti Szerződés alapján az Európai Bizottság figyelemmel kíséri az államadósság alakulását is, ezt a mutatót is elemzik a túlzott költségvetési hiány esetén követendő eljárásban. Az EU-25 tagállama 2002. végén kialakult államadósság-állománya az összes bruttó hazai termékük átlagosan 61,6%-ának, 2003. végén 63,3%-ának felelt meg⁶.

Az Eurostat 1996-ban, 1999-ben és 2003-ban végzett felmérést az államadósság szerkezetére vonatkozóan, majd ezt 2004-ben megismételték, az utóbbi két évben a felmérés alapja az ESA'95 módszertana volt. Az Eurostat felméréseiben a tagállamoktól az államháztartás alszektoraira a nem konszolidált adósság, valamint a kormányzat egészére a konszolidált adósság 2002., majd 2003. évi értékeit kérték.

Az említett alaptáblák mellett az államadósság adatai további csoportosításokkal is szerepeltek, az ESA'95 alszektorai szerint. Elemzés készült továbbá a hitelezők és az

⁵ Az ESA'95 szerint ilyen konszolidált tranzakció pl. a tulajdonosi jövedelem (D.4), az egyéb folyó transzfer (D.7), a kapott és a fizetett tőketranszfer (D.9). Egyes tagországok adatszolgáltatásában előfordulnak nem konszolidált adatok is, azonban Magyarország az előírásoknak megfelelően határozza meg az államháztartás említett tranzakcióit.

⁶ Az adósságállomány itt hivatkozott adatainak forrása: Ascoli, L.: Die Struktur des öffentlichen Schuldenstands in Europa. Daten für 2003. = Statistik kurz gefasst, Wirtschaft und Finanzen, 2. sz. 2005. 7 p.

egyes pénzeszközök szerinti bontásban⁷. Az Eurostat rendelkezésére álltak a túlzott költségvetési hiány (EDP) eljárásának kötelező adatkörei (a 3065/93/EK tanácsi rendeletnek megfelelően). Az Eurostat ebből a másik mutatósorozatból pótolta a cseh, a ciprusi és a szlovén államadósság hiányzó felmérési adatait. Más országok esetén az EDP-jelentésben közölt adósságmutatók csak kis mértékben tértek el az itt említett szerkezeti felmérés megfelelő tartalmú mutatóitól.

A tagállamok közül a belga, a német, az osztrák és a spanyol közigazgatásra tartományi önkormányzás is jellemző, ezek adatait a települési és más helyi költségvetéseivel együtt vették figyelembe. Öt tagállamban nincs elhatárolva a társadalombiztosítás alszektora, így a brit, a ciprusi, az észt, a lett és a máltai táblákban ezek adatai a központi költségvetéssel összevontan szerepelnek.

Az EU legtöbb tagállamára jellemző, hogy az adósságállomány több mint 70%-át állami értékpapírok kibocsátása finanszírozza. A kivételek közé tartozik Luxemburg (27%) és Észtország (26%), itt viszonylag kicsi az állami értékpapírok aránya az államadósság finanszírozásában. A felmérésben a hitelezők három kategóriája szerepel: a belföldi székhelyű pénzügyi vállalatok (S.12), a külföldiek, ezen belül nem az euróövezetben működők (S.2), valamint a többi belföldi szektorhoz tartozók (nem pénzügyi vállalatok, háztartások, nonprofit szervezetek, S11+S14+D.15)⁸.

A finn államadósságot finanszírozó hitelek négyötöde külföldi befektetőktől származik. A balti államok is nagyrészt euróban felvett hitelekkel, illetve nem a nemzeti valutában jegyzett értékpapírok kibocsátásával fedezik az államadósságot. Az adósságállomány finanszírozásában (néhány kivételtől eltekintve) túlnyomó arányúak az egy évnél hosszabb lejáratú állami kötelezettségek. Egyes tagállamok rövidlejáratú kötelezettségeinek aránya meghaladja a 20%-ot, ilyen pl. a francia (42,5%), a cseh (32,3%), a luxemburgi (31,5%), a brit (31,1%) és a svéd (26,7%) államadósság finanszírozása.

Az államadósság lejáratú szerinti összetételét, a 2003. év végén kialakult állomány megoszlásával, a 3. tábla mutatja be országok szerint.

A legtöbb tagállamra jellemző, hogy az államadósság állományának több mint négyötöde a központi költségvetés kötelezettsége. A helyi önkormányzatok adósságállományának aránya három tagállamban több mint 20%: az észt (48%), a luxemburgi (44%) és a német (39%) közigazgatás sajátosságai szerint. A társadalombiztosítás részesedése viszonylag kicsi (nem éri el az 5%-ot) a legtöbb tagállam adósságállományában. A kormányzati szektor alszektoraik egymás közötti adósságának állománya a teljes 2003. évi konszolidált érték 5–10%-ának megfelelő, néhány kivétel azonban mutatkozik.

A kivételek között említhető (az alszektorok közötti kötelezettségek arányával) a finn (11,2%), a portugál (12,2%) a görög (14,7%), és a dán (25,5%) adósság-szerkezet. A magyarországi konszolidált államadóssághoz viszonyítva 1998-ban

⁷ A pénzeszközök névértékkel, év végi állományukkal szerepelnek a táblákban, mint pl. a készpénz és betét (AF.2), az értékpapír, a részvényeken kívül (AF.33) és a hitel (AF.4).

⁸ A hitelezők szerinti bontás 2003-ra nem áll rendelkezésre a brit, a ciprusi, a dán, a francia, a holland, az ír, a német és a szlovén államadósság-állományra.

4,8%, 2002-ben 3,6%, 2003-ban 5,3% az államháztartás említett alszektora közötti fizetési kötelezettségek aránya.

3. tábla
Az államadósság miatti kötelezettségvállalás összetétele lejáratú idő és országok szerint, 2003–2004

Ország	Maximum egy év (és nem részletezett)	Több mint egy év	Ebből			
			1–5 év	5–7 év	7–10 év	több mint 10 év ^{a)}
lejáratú kötelezettségek aránya az összes államadósság állományában, %						
Belgium, BE	8,3	91,7
Cseh Köztársaság, CZ	32,3	67,7	31,4	4,1	20,6	11,5
Dánia, DK	(100,0)
Németország, DE	5,9	94,1
Észtország, EE	1,3	98,7	38,9	..	29,2	30,6
Görögország, EL	1,9	98,1
Spanyolország, ES	2,0	98,0	35,0	3,8	36,7	22,5
Franciaország, FR	42,5	57,5
Írország, IE	10,4	89,6	20,4	25,1	1,6	42,5
Olaszország, IT	(100,0)
Ciprus, CY
Litvánia, LV	18,6	81,4	51,1	15,0	0,2	15,1
Lettország, LT	6,9	93,1	42,4	3,5	34,2	13,0
Luxemburg, LU	31,5	68,5	68,5
Magyarország, HU	19,9	80,1	41,9	6,9	13,0	18,3
Málta, MT	22,2	77,8	18,3	11,4	13,8	34,3
Hollandia, NL	(100,0)
Ausztria, AT	3,2	96,8	7,0	7,9	29,5	52,4
Lengyelország, PL	14,9	85,1	39,3	1,0	18,9	25,9
Portugália, PT	6,4	93,6	8,5	22,7	14,9	47,5
Szlovénia, SI
Szlovákia, SK	13,4	86,6	40,1	12,6	21,8	12,0
Finnország, FI	13,5	86,5
Svédország, SE	26,7	73,3	45,2	6,0	13,6	8,5
Egyesült Királyság, UK	31,1	68,9

a) A felmérés szerinti 10–15, 15–30 és a több mint 30 év lejáratú idők együttes aránya.

Forrás: Ascoli, L.: Die Struktur des öffentlichen Schuldenstands in Europa. Daten für 2003. = Statistik kurz gefasst, Wirtschaft und Finanzen, 2. sz. 2005. p. 5. Ciprus és Szlovénia adatai nem állnak rendelkezésre, egyes országok adatszolgáltatása hiányos.

Az Eurostat állásfoglalásai a kormányzati elszámolások minősítéséhez

Az Eurostat az EDP-eljárás során a döntéseikhez a Monetáris, pénzügyi, fizetési mérleg statisztika bizottságától (Committee for Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics – CMFB) állásfoglalást kér. Néhány példa a kormányzati elszámolás kivételes („vonal-alatti” – one-off) és jellegzetesen egyszeri hatású nagyobb tranzakciók kezdeményezéseire (az Eurostat állásfoglalás tárgyával és vonatkozási évével):

- *Olaszország: az adórendszer átalakítása (1997, 2003, 2004), a mobil telefonok koncessziós ügyletei (2000), egyes állami eszközök értékesítése (2002),*

- *Franciaország: a France Telecom ügy (1997), az UMTS mobiltelefon koncessziós ügyletei (2001),*
- *Németország: az UMTS mobiltelefon ügylet nem termelt eszköz értékesítéseként (K.2) számolható el a 81/2000 Eurostat közlemény szerint (2000), az adórendszer átalakítása (2004),*
- *Egyesült Királyság (2000), Hollandia (2000), Luxemburg (2001) UMTS mobiltelefon ügylet nem termelt eszköz értékesítéseként (K.2) számolható el a 81/2000 Eurostat közlemény szerint,*
- *Belgium UMTS mobiltelefon ügylet nem termelt eszköz értékesítéseként (K.2) számolható el a 81/2000 Eurostat közlemény szerint (2001), a Belgacom ügy (2002), az adórendszer átalakítása (2004),*
- *Portugália: az adórendszer átalakítása (2002), kötelezettség átalakítása értékpapírrá (2003), a társadalombiztosítási alap elszámolásainak átalakítása (2003).*

A gazdaságkutatók modellszámításai rámutatnak, hogy egyes, az euró-övezetbe tartozó tagállamok hivatalosan kimutatott költségvetési hiányait az 1980–2003. időszak éveire halmozva mekkora lenne az így számított államadósság. E megállapított és a halmozottan számított adósságadatok eltéréseire az ad magyarázatot, hogy a tényleges (vagyis az EDP-be beszámított meghaladó) hiányba a nemzetközi egyeztetések eredményeként kivételesen („vonal alatt”) elszámolható kiadások is beleszámítanak és ezek is igénylik a finanszírozást az egyes elszámolási időszakokban.

A keletnémet tartományok állami tulajdonú eszközeinek privatizálását, kezelését a kilencvenes évek közepéig a Treuhandanstalt üzleti elszámolásai tartalmazták. Amikor felszámolták ezt az állami tulajdonú gazdasági szervezetet, mintegy 204 milliárd DEM adósságról kellett politikai döntést hozni. Az egyik lehetőség (a nemzeti számlák módszertana szerint), hogy a tárgyidőszakban e kötelezettségek teljes összegével megnövelik az államháztartás költségvetési hiányát, továbbá az államadósságot is. Az Eurostat – a német pénzügyminiszter ettől eltérő érvelését elfogadva – úgy döntött, hogy Németországnak nem kell a Maastrichti Szerződés szerinti költségvetési hiányát egyszeri alkalommal megnövelni, ez nem indokolt a bemutatott szervezeti változás számveteli lépései miatt.

Az Európai Bizottság által elfogadott módszertani döntésnek az a lényeges hatása, hogy bár a német adósságállományban változatlanul megjelenik ez a hosszúlejáratú kötelezettség, a kormányzat tárgyévre hivatalosan kimutatott hiányában nem egy összegben kellett elszámolni az új állami vagyonkezelő (Erbblastentilgungsfond) örökölt milliárdos kötelezettségét. Ezzel a német kormányzati elszámolásban eltekinthettek ettől a későbbi kifizetésekkel járó kötelezettségtől (ez a tétel az akkori GDP 6 %-ának felelt meg).

Az Eurostat által hitelesített előbbi kivételes tranzakciókon túlmenően is vannak rejtett elszámolási esetek. Ilyen elszámolási technikákra hívja fel a figyelmet, ha az adósságállomány hivatalos mutatója jelentősen meghaladja a halmozással számított költségvetési hiányt.

Ausztria 1980. évi államadóssága 36%, a 2003. évi hivatalos adatok szerint 66% (a GDP százalékában), ugyanakkor a német jegybank kutatóinak modellszámítási eredményei szerint a 2003. évi osztrák államadósság csak 52%-ra nőtt volna (a 2003. évi GDP %-ában), ha halmozzák az elszámolt hiányok hivatalos éves értékeit. Ez a két (hivatalos és halmozással számított) adósságmutató 14 százalékponttal tér el Ausztria esetén.

Ennél is nagyobb a számított eltérés pl. a finn (64), a görög (43), a dán (30), és a luxemburgi (29 százalékpont) adósságállományhoz képest. A nagyobb tagállamok közül Németországban 15 százalékpont az eltérés az adósság hivatalos és modellel halmozott értékaránya között, ennél kisebb pl. a francia (9), az olasz (7) és a brit (1 százalékpont) adósságarány számított eltérése 2003-ban.

4. tábla

A kormányzati szektor bevételeinek és kiadásainak felülvizsgált mutatói országok szerint, 2004

Ország	2004. márciusi ^{a)}		2004. évi augusztusi, felülvizsgált		A két adatközlés eltérése, 2004 (százalékpont)	
	összes kormányzati					
	bevétel	kiadás	bevétel	kiadás	bevétel	kiadás
	a GDP százalékában					
Belgium, BE	49,3	49,3	50,2	50,3	0,9	1,0
Cseh Köztársaság, CZ	41,5	44,5	41,6	44,6	0,1	0,1
Dánia, DK	58,9	56,3	57,1	56,0	-1,8	-0,3
Németország, DE	43,8	47,5	43,8	47,5	0	0
Észtország, EE	39,0	37,3	38,4	36,9	-0,6	-0,4
Görögország, EL	46,0	52,0	43,3	49,8	-2,7	-2,2
Spanyolország, ES	40,2	40,5	38,9	39,0	-1,3	-1,5
Franciaország, FR	50,1	53,8	50,1	53,7	0	-0,1
Írország, IE	35,6	34,3	35,7	34,2	0,1	-0,1
Olaszország, IT	45,4	48,5	45,3	48,6	-0,1	0,1
Ciprus, CY	39,7	44,0	39,9	44,1	0,2	0,1
Litvánia, LV	35,5	36,2	35,2	36,1	-0,3	-0,1
Lettország, LT	32,2	34,7	32,1	33,5	-0,1	-1,2
Luxemburg, LU	44,9	46,0	44,7	45,3	-0,2	-0,7
Magyarország, HU	44,8	49,2	44,5	49,9	-0,3	0,7
Málta, MT	42,9	48,1	43,1	48,3	0,2	0,2
Hollandia, NL	46,2	48,6	45,0	47,1	-1,2	-1,5
Ausztria, AT	49,4	50,7	49,4	50,5	0	-0,2
Lengyelország, PL	40,8	44,7
Portugália, PT	45,4	48,4	43,5	46,5	-1,8	-1,9
Szlovénia, SI	45,9	47,8	45,8	47,9	-0,1	0,1
Szlovákia, SK	44,7	48,0	37,3	40,5	-7,4	-7,5
Finnország, FI	52,5	50,7	53,2	51,3	0,7	0,6
Svédország, SE	58,4	57,2	58,7	57,3	0,3	0,1
Egyesült Királyság, UK	40,8	43,9	40,7	43,7	-0,1	-0,2

a) Lásd 1. tábla.

Forrás: a felülvizsgált 2004. évi adatokra: Bereitstellung der Daten zu Defizit und Verschuldung 2004. Öffentliches Defizit in der Eurozone und in der EU25 bei 2,7% bzw. 2,6% des BIP. = Eurostat Euro-Indikatoren 120. sz. 2005. szept. 26. 2005. p. 4-8.

A statisztikai mutatók felülvizsgálata

Az Eurostat 2005 őszen összeállított, 2000-2004. évi adataiban a legtöbb országnál a korábban jelentett előzetes mutatókat a végleges mutatókkal váltják fel, pl. a kiadás arányát a bruttó hazai termékhez képest. (4. tábla)

5. tábla

A kormányzati szektor eredeti és felülvizsgált többlete/hiánya országok szerint, 2003–2004

Ország	Eredeti		Felülvizsgált		Eltérés az eredetitől (százalékpont) ^{a)}	
	többlet (+) / hiány (-)				2004	2003
	2004	2003	2004	2003		
	a GDP százalékában					
Belgium, BE	0,0	0,3	0,0	0,1	0,0	-0,2
Cseh Köztársaság, CZ	-3,0	-11,6	-3,0	-12,5	0,0	-0,9
Dánia, DK	2,6	1,0	2,3	1,0	-0,3	0,0
Németország, DE	-3,7	-3,8	-3,7	-4,1	0,0	-0,3
Észtország, EE	1,7	3,1	1,7	2,6	0,0	-0,5
Görögország, EL	-6,0	-5,2	-6,6	-5,7	-0,6	-0,5
Spanyolország, ES	-0,3	0,4	-0,1	0,0	0,2	-0,5
Franciaország, FR	-3,7	-4,1	-3,6	-4,2	-0,1	-0,1
Írország, IE	1,3	0,2	1,4	0,2	0,1	0,0
Olaszország, IT	-3,1	-3,0	-3,2	-3,2	-0,1	-0,2
Ciprus, CY	-4,2	-6,3	-4,1	-6,3	0,1	0,0
Litvánia, LV	-0,7	-1,5	-1,0	-1,2	-0,3	0,3
Lettország, LT	-2,5	-1,9	-1,4	-1,2	1,1	0,5
Luxemburg, LU	-1,1	0,5	-0,6	0,2	0,5	-0,3
Magyarország, HU	-4,3	-6,2	-5,4	-6,5	-1,1	-0,3
Málta, MT	-5,2	-10,6	-5,1	-10,4	0,1	0,2
Hollandia, NL	-2,3	-3,2	-2,1	-3,2	0,2	0,0
Ausztria, AT	-1,3	-1,3	-1,0	-1,2	0,3	0,1
Lengyelország, PL	..	-3,8	-3,9	-4,8	..	-1,0
Portugália, PT	-3,0	-3,0	-3,0	-2,9	0,0	0,1
Szlovénia, SI	-1,9	-2,0	-2,1	-2,7	-0,2	-0,7
Szlovákia, SK	-3,3	-3,7	-3,1	-3,8	0,2	-0,1
Finnország, FI	1,9	2,1	2,1	2,5	0,2	0,4
Svédország, SE	1,2	-0,1	1,6	0,2	0,4	0,3
Egyesült Királyság, UK	-3,1	-3,3	-3,1	-3,3	0,0	0,0

a) Az eltérés negatív előjelű, ha a felülvizsgált egyenleg az eredetihez képest „nagyobb hiányt” mutat.

Forrás: a felülvizsgált 2004. évi adatokra: Bereitstellung der Daten zu Defizit und Verschuldung 2004. Öffentliches Defizit in der Eurozone und in der EU25 bei 2,7% bzw. 2,6% des BIP. = Eurostat Euro-Indikatoren 120. sz. 2005. szept. 26. 2005. p. 4-8.

Két fő ok miatt eltérőek a 2005. szeptemberi Eurostat-közlemény adatai a korábbiaktól:

- egyrészt a kormányzati szektor bevételeinek, illetve kiadásainak az eredeti összetételét a felülvizsgálat során módosították,

- másrészt (jellemzően dinamikus fejlődés esetén) az eredeti közléstől eltér a viszonyítási alapként figyelembe vett bruttó hazai termék.

Ahol döntően a GDP-dinamika a helyesbítés oka, ott egymással közel egyező a felülvizsgált éves bevételi és a kiadási tételek korrekciója. Feltételezhetően ilyen okból módosult pl. a belga, a spanyol, a holland, a portugál, a finn stb. deficitmutató az augusztusi mutatósorozatban.

Az euró övezethez csatlakozásra előírt ún. maastrichti deficit-mutató vizsgálatához az ESA 95 szerinti eredmény- (és nem pénzforgalmi) szemléletű statisztikai mutatókat alkalmazzák. Előfordulhat, hogy egy időszak költségvetési elszámolásában bár a deficitmutató a bejelentett hiánycélokhoz a szokásos pénzforgalmi szemléletben éppen megfelelő, azonban a tárgyidőszakhoz tartozó könyvelés „eredmény-szemléletű” deficitje ettől mindkét irányban eltérhet. Az Eurostat a felülvizsgált hiánymutatókat eredmény-szemléletben közölte a 2001–2004. időszakra, és ezek alapján kimutatható a deficit eltérése is a 2. táblában bemutatott eredeti közleményhez képest. (5. tábla)

Az Eurostat 2005. szeptember 26-i közleménye az 1. mellékletében kifejti azokat a fontosabb felülvizsgálati eseteket, amelyek miatt az államháztartási hiány, illetve az adósságállomány mutatói módosultak a korábbi tájékoztatásokhoz képest.

A maastrichti hiánymutatót tartalmazó, 2005. szeptemberi mutatósorozatban, országok szerint, a következő fontosabb eltérések vannak a korábbi (2005. márciusi) számításokhoz képest, a GDP százalékában.

- *A cseh adatokat a távközlési vállalat (Czech Telecom) állam számára 2003-ra teljesített **osztalékfizetésének** megfelelően korrigálták. Az **államvasút (SZDC)** és a központi költségvetés közötti elszámolást is felülvizsgálták. A deficitet növelő hatás összesen 0,9 százalékpont volt 2003-ban.*
- *A görög deficitet 2004-ben 0,6 százalékponttal növelte, hogy a **közösségi támogatások** elszámolását felülvizsgálták (a 2001. évi elszámolást is korrigálták).*
- *A litván és a luxemburgi deficitet csökkentette 2004-ben, hogy ellenkező előjellel 2003-ra könyvelték át a **felülvizsgált állami kötelezettségeket**. A litván korrekció oka az ingatlanok állami kártalanításával kapcsolatos eredmény szemléletű elszámolás. A luxemburgi mutatókban az adózás, valamint nem az állami szektorba tartozó vállalatok eredmény-elszámolása adott okot a 2004. évi deficit csökkentésére.*
- *Magyarország 2004. évi deficitjét a felülvizsgálat, összesen 1,1 százalékponttal (5,4%-ra) növelte, többek között a közszolgálat alkalmazásában levők 2005 elején kifizetett ún. nulladik (vagyis nem 13.) havi keresetének **2004-re terhelése** következtében.*
- *Lengyelország 2004. évi felülvizsgált deficitje a GDP 3,9%-a (2003-ban 4,8%-a). Ez a 2005. szeptemberi mutató kisebb, mint a fél évvel korábban jelentett, alapvetően a kiegészített (pl. a **kötelezettségekre és a követelésekre** vonatkozó) államháztartási elszámolásokból eredően.*

- *A szlovén deficitet a felülvizsgálat 2004-ben az eredetileg elszámolthoz képest 0,2 százalékponttal (2003-ban 0,7 százalékponttal) növelte. Növelő tényező pl. az állami ügynökség által a költségvetésbe befizetett osztalék korrekciója, valamint a költségvetési kötelezettségek helyesbítése. A 2001. évi költségvetési elszámolásokat is helyesbítették, az elkülönített állami pénzalapokban elszámolt egyes követelésekkel.*

Az Eurostat 2005. szeptember 26-i közleménye a 2. mellékletében áttekintést ad a dán, a magyar, a lengyel és a svéd deficitet érintő kötelezettségek, garanciák mértékeiről, a GDP százalékában, amelyek az önkéntes **tőkefedezeti nyugdíjpénztárak** miatt keletkeznek. Átmeneti időszakban, 2007 tavaszáig, az Eurostat engedélyezte a tényleges deficit csökkentését ezzel a tétellel.

6. tábla

A tőkefedezeti nyugdíjrendszer állami garanciáit érvényesítő korrekció a deficit felülvizsgált mutatóiban országok szerint, 2001–2004

Ország	2001	2002	2003	2004
	évi korrekció mértéke, százalékpont, a GDP százalékában			
Dánia, DK	1,1	1,0	1,0	1,1
Magyarország, HU	0,7	0,7	0,9	1,1
Lengyelország, PL	1,5	1,9	1,7	1,9
Svédország, SE	0,9	0,9	0,9	1,0

Forrás: Bereitstellung der Daten zu Defizit und Verschuldung 2004. Öffentliches Defizit in der Eurozone und in der EU25 bei 2,7% bzw. 2,6% des BIP. = Eurostat Euro-Indikatoren 120. sz. 2005. szept. 26. 2005. p. 10.

KULCSSZAVAK: KÖLTSÉGVETÉSI HIÁNY, ÁLLAMADÓSSÁG, EUROSTAT ÁLLÁSFOGLALÁS.
BUDGET DEFICIT, NATIONAL DEBT, EUROSTAT RESOLUTION
HAUSHALTDEFIZIT, STAATSSCHULD, STELLUNGSNAHME DER EUROSTAT

Summary

Eurostat publishes internationally comparable series of indicators on the budget deficit and national debt of EU Member States as a percentage of the gross domestic product. The author mentions examples when according to Eurostat resolutions it was justified to revise indicators previously published, in accordance with the methodology of the European national accounts (ESA '95).

NÖVÉNYVÉDŐSZER-HASZNÁLATI STATISZTIKAI PRÓBAFELVÉTEL MAGYARORSZÁGON

SZABÓ ZSUZSANNA

1. Bevezetés

Az Európai Unió 2001-ben elfogadott 6. Környezeti Akcióprogramjában („*Environment 2010: Our future, Our choice*”) a „*környezet-egészségügy és életminőség*” kérdéskörén belül nagy hangsúlyt kapott a növényvédőszer-felhasználás környezeti és humán-egészségügyi kockázatának hosszú távú csökkentése a szükséges növényvédelem ellátása mellett, valamint a növényvédő szerek forgalmazásának és felhasználásának szigorúbb ellenőrzése. Ennek megvalósításához az akcióprogram a Fenntartható Növényvédőszerhasználat Tematikus Stratégiájának (*Thematic Strategy on the Sustainable Use of Pesticide*) kidolgozását, valamint a vonatkozó Közösségi jogszabályok maximális betartását, illetve felülvizsgálatát fogalmazza meg.

A fenntartható növényvédelem (EU Stratégia) érdekében tett előrelépések monitorozásához, értékeléséhez, valamint az ehhez szükséges élelmiszerbiztonsági- és környezeti kockázatindikátorok (*HAIR project – HARmonised environmental Indicators for pesticide Risk*) számításához a Bizottság részletes, harmonizált és naprakész statisztikát kér a növényvédő szerekről, különös tekintettel a felhasználásra. Mivel a jelenlegi EU jogszabályok elsősorban a növényvédő szerek engedélyezésére, forgalmazására, valamint az élelmiszerekben és takarmányokban kimutatható szermaradvány határértékek szabályozására koncentrálnak, az adatszolgáltatás jogi háttérét a készülő új Növényvédőszer-statisztikai rendelet teremti meg, biztosítva ezzel az egységes adatgyűjtést és az adatok összehasonlíthatóságát. A jogszabály, amelyet várhatóan ez év végén, de legkésőbb 2007-ben elfogadnak, az egyes kultúrákban felhasznált növényvédőszer-mennyiségekről öt évente, míg az értékesítésről évente ír elő adatszolgáltatást a tagországoknak.

Az fentiekből adódóan az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat) az elmúlt években kiemelten támogatta a tagországok és a csatlakozásra váró országok növényvédőszer-statisztikára irányuló fejlesztéseit, elsősorban pilot projektek finanszírozásával, a TAPAS (Annual Technical Action Plans to Improve Community Agricultural Statistics) és a PHARE 2002 program keretében.

2. A magyarországi növényvédőszer-statisztika

Magyarországon – sok más ország gyakorlatához hasonlóan – a növényvédőszer-statisztika ez idáig csak a növényvédőszer-gyártó és -forgalmazó vállalatok értékesítési adataira terjedt ki, és nem adott információt a tényleges felhasználásra vonatkozóan. Forgalmazási adatok 1981-ig a Földművelésügyi Minisztérium forrásaiból (tanulmányok, jelentések), illetve az időszak egyedüli nagykereskedelmi forgalmazást végző AGROTRÖSZT (megyei Agroker Vállalatok) összesítő kimutatásaiból származnak. A

nyolcvanas évek elejétől az AGROTRÖSZT megszűnését követően a növényvédőszer-forgalmazásba újabb és újabb vállalatok, mezőgazdasági termelő rendszerek, magánvállalkozások léptek be. Az adatok gyűjtését és feldolgozását előbb az FM Statisztikai és Gazdaságelemző Központja (STAGEK), majd az FVM Agrárgazdasági Kutató Intézete (AKI) végezte illetve végzi. Adatgyűjtésük azonban csak a növényvédőszer-nagykereskedőkre terjed ki. Az eredményeket évközi, illetve éves átfogó jelentésben teszik közzé. A 2001. évtől a gyártó vállalatok jelentései alapján, a Növény- és Talajvédelmi Központi Szolgálat is készít mennyiségi és értékösszesítést (Ocskó, 2005).

A KSH az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretében a növényvédő szerekkel kapcsolatban az értékesítésről (mennyiség, ár), a mezőgazdasági termelők növényvédőszer-felhasználásának költségéről (értékéről), a növényvédő szerrel kezelt alapterületről, valamint a kezelések számáról gyűjt információt. Az adatgyűjtés során a gazdasági szervezeteket teljes körűen, míg az egyéni gazdálkodók adatait a mezőgazdasági összeírások alapján reprezentatív módszerrel figyelik meg, amelyet szakértői becsléssel teljeskörűsítene. (Az értékesítési adatokat az árindex, az agrárrolló, és a folyó termelő-felhasználás mutatóinak kiszámításához használják fel). A növényvédő szerrel kezelt területre vonatkozóan az adatok a gazdasági szervezetek esetében növénycsoportonként (szántóföldi növények, zöldség- és gyümölcsfélék, szőlő, üvegházi, fólia alatti növények), azon belül növényfajokra bontva, míg az egyéni gazdaságok esetében csak a főbb művelési ágak szerint állnak rendelkezésre.

Ismereteink szerint a termelői felhasználást is magában foglaló adatgyűjtési rendszer kialakítására az FVM 1999-ben javaslatot dolgozott ki, de finanszírozási problémák miatt a program nem valósult meg. A tervek szerint az adatgyűjtést növénykultúráktól függően 2 és 4 évenként hajtották volna végre 350 mintavételi helyre.

3. Az első magyarországi növényvédőszer-használati próbafelvétel, 2005

Magyarországon a növényvédőszer-felhasználás statisztikai megfigyelésére első ízben a 2002-es PHARE¹ programban került sor. Ennek keretében az Eurostat 2004 decemberében növényvédőszer-használati próbafelvételt (*Pesticide Usage Pilot Survey*) indított Magyarországon és az újonnan csatlakozott tagországban, valamint Bulgáriában és Romániában. A 2005 júniusáig tartó projekt koordinálására a Brit Mezőgazdasági Szaknácásadó Szervezetet (ADAS) kapott megbízást feltehetően azért, mert Nagy-Britanniában a növényvédőszer-felhasználási adatok statisztikai gyűjtése közel 40 éves múltra tekint vissza, így széles körű szakmai ismeretekkel és gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek a témában. Az ADAS szakértői a munkák elősegítésére három workshopot tartottak. Az első, indító munkaértekezlet megrendezésére Budapesten került sor a KSH

¹ Multi-beneficiary programme for statistical cooperation lot. 3.3 of the EuropeAid/114845/D/S/SV/ZZ.

szervezésében, amely egyfajta felkészítő tréning volt a projektben résztvevő nemzeti szakértők – statisztikusok és növényvédelmi szakemberek – számára. A második tallini és az utolsó pozsonyi workshop a nemzeti felvételek előrehaladásának bemutatására, a felmerült problémák megvitatására, valamint az egymás közti tapasztalatcserére szolgált.

A KSH Mezőgazdasági- és környezetstatisztikai főosztálya a 2004. évre vonatkozó növényvédőszer-használati próbafelvételt 2005-ben az FVM Növény- és Talajvédelmi Szolgálatának közreműködésével hajtotta végre, az intézet munkatársainak szakmai tudására és helyismeretére támaszkodva. A KSH Elnöke által 2122/05 OSAP számon elrendelt önkéntes adatgyűjtés a mezőgazdasági termelés szempontjából a legjelentősebb, az adott kultúrák tekintetében is reprezentatívnak tekinthető alföldi régió hat megyéjére terjedt ki (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád).

Mivel Magyarországon FVM rendelet (5/2001. (I.16.) írja elő, hogy az értékesítésre szánt növény, növényi termék előállítás, raktározása és feldolgozása során végzett növényvédőszeres kezelésekről folyamatos nyilvántartást kell vezetni, a felmérésnél a gazdaságok által vezetett permetezési naplót vettük alapul.

1. tábla

*Nyilvántartás a növényvédőszeres kezelésekről
(permetezési napló)*

Sor-szám	Kezelt kultúra	A kezelés			A használt növényvédőszer		A permetlé mennyisége (1/ha, 1/m ²)	A betakarítás időpontja (hó)	A felelős aláírása
		helye (hatsz., tábla, természető berendezés, raktár)	területe (ha, m ² , m ³)	időpontja	megnevezése	mennyisége (kg, l/ha, g/m ² , g/fm)			

A próbafelvétel során – az ADAS céggel kötött szerződésben foglaltak szerint – legalább 260 alacsony és magas színvonalon termelő gazdaság növényvédelméről kellett információt gyűjteni öt termény esetében. A kultúrák közül kettő: a búza és a burgonya vizsgálata kötelező volt, míg a másik három: az üvegházi- és a szabadföldi zöldség, valamint a gyümölcs kiválasztásában az „adatgyűjtő” szabad kezet kapott.

Ennek nyomán 75–75 búzát illetve burgonyát termeszto magas színvonalon gazdálkodó, 25–25 búzát illetve burgonyát termeszto alacsonyabb színvonalú és 20–20, összesen 60 üvegházi zöldséget, szabadföldi zöldséget és gyümölcsöt termeszto gazdaság vonatkozásában kellett adatot gyűjteni.

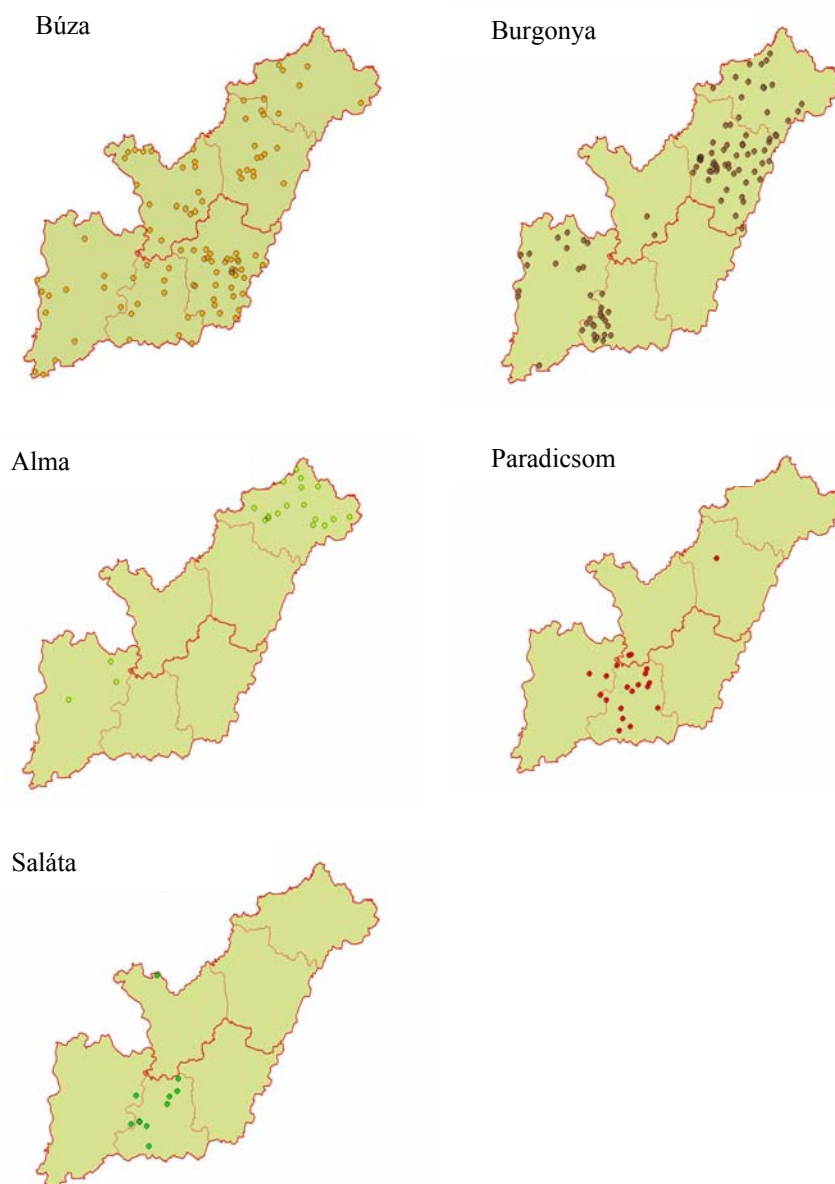
Szakértői javaslatok alapján a zöldség kategóriában a növényvédelmi szempontból érzékeny szabadföldi paradicsomot, és üvegházi/hajtatott salátát, míg a gyümölcsök közül a nagy hagyománnyal rendelkező, jelentős területen termeszto és gyakori permetezést igénylő almát választottuk.

A minta kiválasztásánál a magas (good farm) és az alacsony (poor farm) színvonalon termelő gazdaságok fogalmát az ADAS konkrétan nem határozta meg, a projektben

részvevő országokra bízta annak értelmezését a nemzeti sajátosságok figyelembevételével.

Kijelölt gazdaságok elhelyezkedése növénykultúrák szerint

1. ábra

Feltételezve, hogy az intenzívebb műtrágya-felhasználás és a nagyobb termésátlag magasabb színvonalú gazdálkodást jelez, a gazdaságok minősítésénél a műtrágya-

felhasználást és a termésátlagot vettük figyelembe. A Szolgálat javaslatára azonban a felügyelőknek lehetőségük volt az összeírás során szerzett benyomások alapján átminősíteni – elsősorban a permetezési napló vezetésétől függően – az adott gazdaságot. Az alacsonyabb színvonalon termelő gazdaságok megkülönböztetésének célja az adatfelvétellel kapcsolatos problémák, nehézségek felmérése volt.

A próbafelvétel adatszolgáltatói körét mintaarányos rétegzett mintavétellel határoztuk meg az alábbi rétegzési ismérvek alapján, bár teljeskörűsítés nem történt:

- a.) Területi egységek szerint:
 - Észak-Alföldi régió
 - Hajdú-Bihar megye
 - Jász-Nagykun-Szolnok megye
 - Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
 - Dél-Alföldi régió:
 - Bács-Kiskun megye
 - Békés megye
 - Csongrád megye
- b.) Gazdálkodási forma szerint:
 - gazdasági szervezetek,
 - egyéni gazdaságok.
- c.) Termelt növények szerint:
 - búza (őszi, tavaszi, durum) – szántóföldön termelt,
 - burgonya – szántóföldön termelt,
 - fejessaláta –üvegházi/hajtatott,
 - szabadföldi paradicsom,
 - alma – összefüggő, termő gyümölcsös.
- c.) Műtrágya-felhasználás:
 - szántóföldön 2003-ban műtrágyát felhasználó gazdaság.
- d.) Gazdaság nagyságkategóriája, 2003. évi átlagtermés nagysága szerint:
 - ◇ Búza
 - kisméretű gazdaság. < 1000 kg/ha;
 - közepes méretű gazdaság 1000 <>3600 kg/ha;
 - nagyméretű gazdaság > 3600 kg/ha.
 - ◇ Burgonya
 - kisméretű gazdaság. < 6000 kg/ha;
 - közepes méretű gazdaság 6000 <>21000 kg/ha;
 - nagyméretű gazdaság > 21000 kg/ha.
 - ◇ Alma
 - kisméretű gazdaság. < 3000 kg/ha;
 - közepes méretű gazdaság 3000 <>11000 kg/ha;
 - nagyméretű gazdaság > 11000 kg/ha.

A Hivatal adatgyűjtései között elektronikus volta miatt úttörő jelentőségűnek számító adatfelvételt a témában jártas megyei növényvédelmi szolgálatok felügyelői hajtották

végre szolgálati laptop segítségével, jelentősen meggyorsítva (egy hét alatt történt az összeírás) és megkönnyítve ezzel a későbbi adatfeldolgozást.

A KSH történetében első elektronikus kérdőívvel, mobil számítástechnikai eszközzel történő adatfelvétel segítségével költséget lehetett megtakarítani, mivel elmaradtak a nyomdai- és postai költségek. A beépített ellenőrzési szempontokat is tartalmazó kérdőív és program terítése is elektronikus úton történt a Szolgálat megyei központjaiban, ahol a terepre kivitt mobil eszközökre telepítették a szükséges szoftvert a kiküldött útmutató alapján.

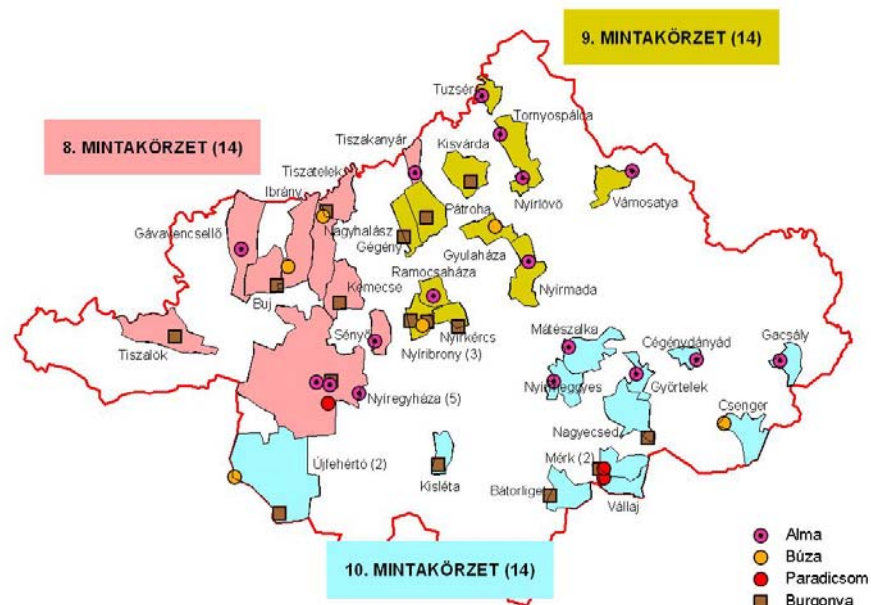
Az adatok elektronikus úton megküldve közvetlenül adatbázisba kerültek betöltésre, így több idő maradt az adatok számítógéppel elvégezhető tisztítására és ellenőrzésére.

Az összeírás előtt a bevont települések alapján kijelölt húsz felügyelőnek eligazító tréninget tartottunk, ahol elsajátíthatták a KSH saját fejlesztésű, HTML alapú (Hyper-Text Markup Language) programjának működését, az ingyenes Internet Explorer böngésző program segítségével. Az itt elhangzott észrevételek és javaslatok alapján a kérdőív további szakmai és technikai jellegű módosítására került sor.

A felkeresendő gazdaságok címlistáját a MEZŐREG alapján állítottuk össze, azonban előfordult, hogy a növényvédelmi felügyelőknek saját ismereteiken alapuló címet kellett felkeresniük, mivel a kijelölt gazdaság nem volt elérhető (megszűnt, más tevékenységet folytatott, vagy elköltözött).

2. ábra

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye javasolt mintakörzetei

A KSH címlista alapján 19 mintakörzetet alakítottunk ki a hat vizsgált megye vonatkozásában, például a 2. ábrán a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére javasolt mintakörzetekeket mutatjuk be.

A próbafelvétel sarokkövét jelentő kérdőív tervezéséhez az ADAS rendelkezésre bocsátotta az évek során kiforrott brit papíralapú adatfelvételi lapot. A kérdőív – a konkrét növényvédőszer-felhasználási mennyiségeken túl – számos kiegészítő információt tartalmaz olyan tényezőkre vonatkozóan, melyek közvetett módon befolyásolják a növényvédő szerek környezeti hatását, mint például a termesztett növény fajtája, a vetésmód (sorba, szemenként, szórva), a vetésmélység vagy a kezelés módja, a permetezőszerteljesítésének formája (pl. légi kijuttatás, gépi földi permetezés, háti permetező, granulátumként).

A hazai kérdőív tartalmi és formai kialakítása alapvetően az angol mintát tükrözi, a Szolgálat kérésére azonban kibővítettük a növényvédőszer-csomagolóanyag kérdéskörével, valamint a műtrágya-felhasználással, amely közvetve hatással lehet a növénykultúra betegségekkel szembeni ellenállóságára. A csomagolóanyagokra vonatkozó információ egyfajta kontrollt jelentett a Szolgálatnak.

A hazai növényvédőszer-használati kérdőív az alábbi kérdéscsoportokra terjedt ki, növénykultúránként eltérő tartalommal:

1. a gazdaság adatai;
2. vetőmagra, szaporítóanyagra vonatkozó információk (fajta, származási hely);
3. növényvédőszer-felhasználás:
 - a. a kezelés időpontja;
 - b. fenológiai állapot;
 - c. a kijuttatott növényvédő szer neve, ajánlott dózis;
 - d. a kezelés módja;
 - e. felhasznált vízmennyiség permetlé készítés esetén;
 - f. kijuttatott szer mennyisége;
 - g. a kezelés célja;
 - h. a kezelt terület.
4. műtrágya-felhasználás;
5. növényvédőszer-csomagolóanyag.

Az összeírók munkájának megkönnyítése érdekében a kérdőív központi részét képező Növényvédőszer-felhasználás (3. pont) alpontjainál az összeíróknak általában a valószínűsíthető válaszokat tartalmazó beépített, legördülő listáról kellett választania, amely különösen az alkalmazott növényvédő szerek megnevezésénél jelentett nagy segítséget. Ezzel egyúttal a feldolgozásnál problémát jelentő elütési hibákat is igyekeztünk kiküszöbölni. Természetesen a speciális esetekre is gondolva mindenhol szerepeltettünk „egyéb” illetve „megjegyzés” kategóriát is.

A gazdálkodóktól és a szervezetektől a fenti információkat parcellánként kértük az egyes növénykultúrák esetében, de egy gazdaságnál maximum 15 parcellát vizsgáltunk, mivel a teljeskörűsítés nem volt feladat.

A felügyelők által elektronikusan visszaküldött kérdőívek közvetlenül adatbázisba tölthető adatait, a projektet koordináló KSH Környezetstatisztikai osztályán három munkatárs dolgozta fel körülbelül három hét alatt, főként azon részekre koncentrálni, melyek az utolsó workshop beszámolójához, illetve a final report megírásához szükségeltettek. A műtrágya-felhasználással, valamint a csomagolóanyagokkal kapcsolatos adatok a projektet követően, külön vizsgálat során, később kerülnek feldolgozásra.

3. ábra

Részlet az elektronikus kérdőívből

The image shows two screenshots of a web browser displaying a survey page. The browser is Microsoft Internet Explorer, and the address bar shows the URL: D:\dokumentum\PHS_projekt\Kerdolv_vegleges\index.htm.

Top Screenshot:

- Logo of KSH (Központi Statisztikai Hivatal) in the top left corner.
- Centered text: **KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL**
- Text on the right: **Az adatszolgáltatás nem kötelező!**
Az önkéntes adatgyűjtést a KSH elnöke a 2122/05 nyilvántartási számon engedélyezte.
- Centered text: **NÖVÉNYVÉDŐ SZEREK HASZNÁLATA**
2004
- Section: **Adatszolgáltatók:**
a Dél-Alföld és Észak-Alföld régiókban székhellyel rendelkező kijelölt gazdasági szervezetek és egyéni gazdálkodók

Bottom Screenshot:

- Section: **Adatszolgáltatók:**
a Dél-Alföld és Észak-Alföld régiókban székhellyel rendelkező kijelölt gazdasági szervezetek és egyéni gazdálkodók
- Text: **Az adatgyűjtés statisztikai célra történik.**
- Text: **Töltse ki a következő alapinformációkat! -->>** [Alapinformációk](#)
- Section: **VÁLASSZA KI A NÖVÉNYVÉDŐ SZERREL KEZELT TERMÉNYT!**
- Buttons: **Búza**, **Burgonya**, **Alma**, **Hajtatott saláta**, **Szabadföldi paradicsom**
- Footnote: Copyright © 2005 Központi Statisztikai Hivatal. Minden jog fenntartva. Módosítva: 2005.05.17. 18:27:01

2. tábla

A próbafelvétel ütemezése

Tevékenység	2005				
	Március	Április	Május	Június	Július
Mintakeret meghatározása	■				
Kérdőívtervezés, szoftver-fejlesztés		■	■		
Összeírók kiválasztása, tréning			■		
Adatgyűjtés				■	
Adatfeldolgozás és elemzés					■
Záróriport készítése					■

Az Eurostat jelentésben, az öt kultúrában felhasznált fajlagos növényvédőszer-mennyiséget (kg/ha) aktív hatóanyagban kellett megadnunk, ezért a feldolgozás során a legtöbb munkát a gazdálkodók által a késztermék súlyában megadott mennyiség átszámítása jelentette. Az átkonvertáláshoz készített elektronikus mátrix sorpozíciójában az egyes növényvédő szerek, oszloppozíciójában pedig az aktív hatóanyagok szerepeltek. A kiszórt aktív hatóanyag mennyiségét a felhasznált növényvédőszer-mennyiség és az adott növényvédő szer százalékos hatóanyag tartalmának szorzata adta.

Az adatfelvétel magában foglalta a vetőmag előkezeléséhez használt csávázószereket, valamint a talajfertőtlenítő szereket is, azonban a területre vetített fajlagos felhasználásuk kérdéses volt, ezért a végső nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő összesítésben nem szerepelnek.

Az egy hektárra vetített hatóanyag-mennyiség számításánál kétféle megközelítés adódott attól függően, hogy a kezelt területnek a legalább egyszer kezelt területet tekintetük, vagy a többszöri kezelés kumulált területét. Így például, ha egy adott szerrel háromszor kezelték egy 5 hektáros területet, akkor a két módszer szerint a kezelt terület lehet 5, de akár 15 hektár is. A kétféle számítási mód eredménye így nagyságrendi eltérést mutathat (lásd. 3. tábla).

3. tábla

A növényvédőszer-felhasználás fontosabb jellemzői

Sor-szám	Megnevezés	Felmért terület, (ha)	Az országos vetésterület %-ban kultúránként	Összes felhasznált hatóanyag-mennyiség, (kg)	Legalább egyszer	Többször (kumulált)	Átlagos kezelések száma
					kezelt területre vetített felhasználás (kg/ha)		
1.	Búza	5 731,0	0,5	17 995,0	0,2	0,2	1,2
2.	Burgonya	843,0	2,3	5 547,0	0,9	0,6	1,4
3.	Paradicsom	325,0	4,1	3 618,0	1,7	0,6	1,7
4.	Üvegházi saláta	3,5	0,4	8,4	1,1	0,8	1,3
5.	Alma	160,0	0,4	6 250,0	2,3	0,8	2,3

Az elektronikus adatfelvétel során elvégzett alapvető ellenőrzéseken túl utóellenőrzéseket is végeztünk adatpótlással együtt, melynek során például a felhasznált mennyiséget az ajánlott dózissal, a kezelt területet pedig az adott kultúra egyébként megadott vetés-

rületével pótoltuk. Az ajánlott dózis feltüntetése a helytelenül megadott mértékegységek korrigálása során is hasznosnak bizonyult.

4. Általános eredmények

A növényvédőszer-használati próbafelvétel 7 062 hektárt, a gyep nélküli összes mezőgazdasági terület 0,15%-át érintette az észak-alföldi és dél-alföldi statisztikai régiókban. A tervezett 260 gazdaság helyett 237 gazdaságot tudtunk megkérdezni a regiszteradatok és a címjegyzék pontatlanságából fakadóan. A vizsgált gazdaságok birtokméret szerinti megoszlását a 4. tábla mutatja.

4. tábla

A vizsgált gazdaságok birtokméret szerinti megoszlása

Birtokméret (ha)	Az összes vizsgált gazdaság %-ban	A felmért terület %-ban
<5	27	0,2
5–20	24	0,8
20–100	13	1,7
100–1000	27	29,3
>1000	9	68,0

A felmért gazdaságok 2004-ben a kiválasztott kultúrák növényvédelmére összesen 33 419 kg növényvédőszer-hatóanyagot használtak fel, átlagosan 0,3 kilogrammot hektáronként. A felhasznált mennyiség kétharmadát (66%) a gombaölő szerek adták, míg a gyomirtók részaránya 23%, a rovarölők és egyéb szerek részesedése 6,5 és 4,9% volt. A felhasznált szerfajták megoszlását az egyes termékfajták szerint az 4. ábra szemlélteti. A ténylegesen felhasznált és a regisztrált növényvédő szerek számát a különböző kultúrák szerint az 5. tábla tartalmazza.

5. tábla

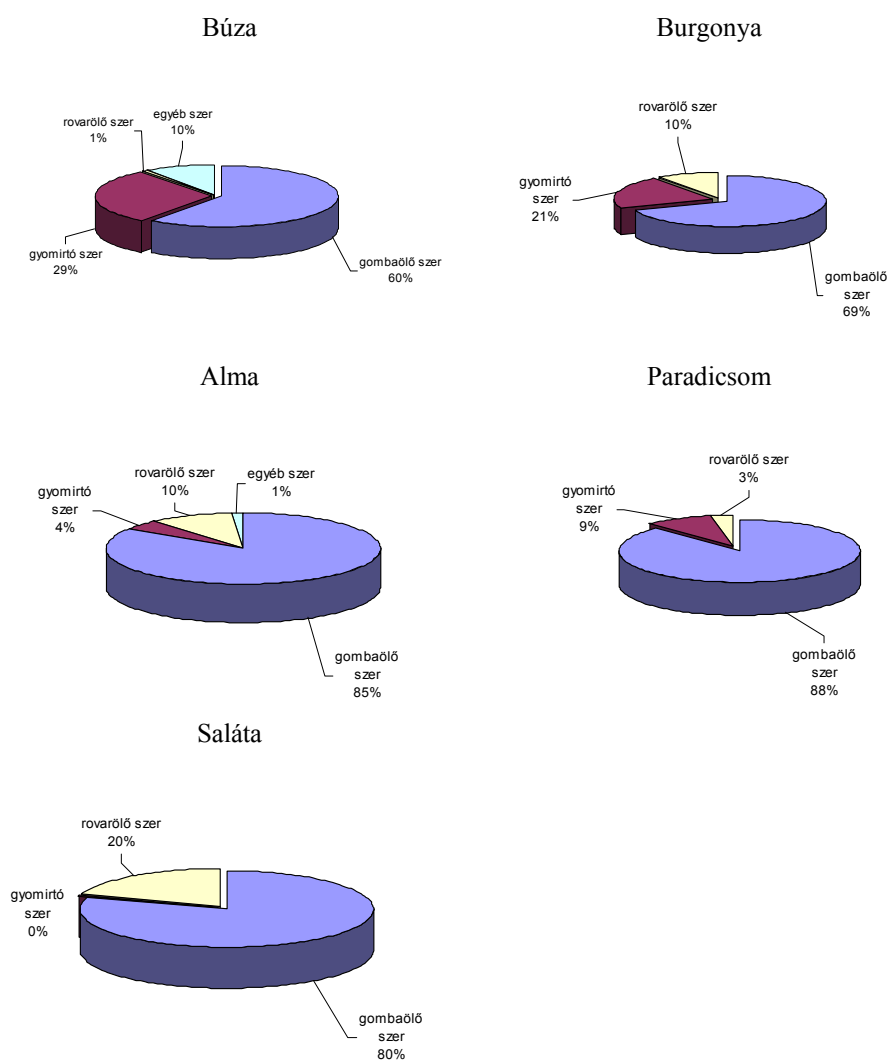
A ténylegesen felhasznált és a regisztrált növényvédő szerek száma kultúrák szerint

Megnevezés	Felhasznált szerek száma	Regisztrált növényvédő szerek száma
Búza	74	248
Burgonya	83	189
Paradicsom	38	189
Üvegházi saláta	10	78
Alma	73	263

Érdekeség, hogy az értékesítési adatok szerint elsősorban a gyomirtó szerek dominálnak, míg a próbafelvétel eredményei szerint a gombaölő szerek felhasználása a jellemzőbb.

A próbafelvétel jelentőségét mutatja, hogy az értékesített mennyiség alapján számolt, összes mezőgazdasági területre vetített fajlagos felhasználás természetesen alacsonyabb értéket mutat, mint a próbafelvétel eredménye.

4. ábra

A felhasznált szerfajták megoszlása

A magas színvonalon, rendkívül szoros határidővel végrehajtott próbafelvétel eredményeit az Eurostat valamint az ADAS is elismerte.

A program tapasztalatai alapján az alábbi javaslatok fogalmazhatók meg:

- Az adatfelvételi lap struktúráját, tartalmát újra kell gondolni, a kérdések megfogalmazásánál ügyelni kell az egyértelműsége;
- Az összeírókat alaposabban fel kell készítenünk a program technikai használatára, és több időt kell hagynunk annak tesztelésére is;

- Az adatfelvételt célszerű a mezőgazdasági munkák előtti vagy utáni időszakra időzíteni, a gazdák könnyebb elérhetősége végett;
- A rögzítő programot tovább kell fejlesztenünk a gyorsabb/hatékonyabb adatfeldolgozás érdekében; a logikai összefüggések beépített automatikus mind szélesebb körű ellenőrzésével tovább javítható az adatminőség;
- Az összeírás során használt mobil géppark fejlesztése, egységesítése javasolt.

A közeljövőben várható EU reguláció tükrében a KSH együttműködési megállapodást tervez kötni az FVM-mel, illetve háttérintézményével, a Növényvédelmi Szolgálattal a növényvédőszer-használati statisztikai adatgyűjtés országos kialakítására és működtetésére. A munkamegosztás a próbafelvétel gyakorlatához hasonlóan alakulna, az összeírást elektronikus úton a Szolgálat megyei szakemberei végeznék.

Irodalom

Draft proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning statistics on plant protection products (Version December 2005)

Dr. Ocskó Zoltán (2005) Összefoglaló tanulmány: A „*Europeaid Statistics Programme*” keretében végrehajtott első magyarországi növényvédőszer-felhasználási próbafelvétel eredményeinek bemutatása, és a növényvédő szer statisztikai adatgyűjtés eddigi hazai gyakorlata, fejlesztéseinek lehetőségei az uniós szabályozások keretében

KULCSSZAVAK: NÖVÉNYVÉDŐ SZER, NÖVÉNYVÉDELEM, KÖRNYEZET-EGÉSZSÉGÜGY
PESTICIDE, PLANT PROTECTION, ENVIRONMENTAL HEALTH
PFLANZENSCHUTZMITTEL, PFLANZENSCHUTZ, UMWELTGESUNDHEIT

Summary

The long-term reduction of environmental and human health risks of using pesticides, while ensuring the necessary plant protection, as well as stricter control of distributing or using pesticides were highly emphasized within the “Environmental health and quality of life” issues of the 6th Action Programme (“Environment 2010: Our future, Our choice”) adopted by the European Union in 2001. The first statistical observation of pesticide use in Hungary was conducted in the form of a pilot survey in 2005 with the reference year of 2004. This article reports on the conduct and the main results of the pilot survey.

HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA

Statisztikai Szemle

2006/4

A makrogazdasági környezet és kilátásaink 2006-ban – *Dr. Belyó Pál*

A szegénység és az életciklus összefüggései az aktív korú idős korosztályoknál – *Monostori Judit*

A kelet-közép-európai országok agrárkereskedelmének dinamikája a világpiacon – *Fertő Imre*

Az anyagáramlás-elemzés (statisztikai) módszertani kérdései II. – *Szabó Elemér – Pomázi István*

Szabad hozzáférésű statisztikai elemző szoftverek a Világhálón – *Vág András*

Területi Statisztika

2006/2

Pályázati felhívás

Versenyképesség az új Országos területfejlesztési koncepcióban – *dr. Szegvári Péter*

A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje – *dr. Lengyel Imre*

A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata – *Lukovics Miklós*

A településtípusok, megyék és nagyvárosok középiskoláinak néhány eredményességi mutatója
II. (befejező) rész – *Neuwirth Gábor*

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK I. (havi adatok)

Megnevezés	2005	2006.			
		január	február	január– február	február
	előző év azonos időszaka = 100,0				előző hó = 100,0
1. IPARI TERMELÉS	107,3	113,7	111,6	112,6	100,0 ^{a)}
2. ÉPÍTŐIPARI TERMELÉS	116,6	114,1	96,8	105,4	96,0 ^{a)}
3. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK FELVÁSÁRLÁSA	92,4	94,5	..	96,5	..
4. KÜLKERESKEDELMI FORGALOM					
BEHOZATAL	105,3	114,1	..	114,1 ^{b)}	..
KIVITEL	110,8	118,7	..	118,7 ^{b)}	..
5. KISKERESKEDELMI FORGALOM ^{c)}	105,5	107,5	..	107,5 ^{b)}	..
6. IPARI TERMELŐI ÁRINDEX	104,3	104,5	104,4	104,3	100,1
7. ÉPÍTŐIPARI ÁRINDEX	104,2	105,2	105,6	105,4	100,1
8. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK TERMELŐIÁR-INDEXE	100,7	103,6	..	103,3	..
9. KÜLKERESKEDELMIÁR-INDEX					
BEHOZATAL	101,4	107,5	..	107,5 ^{b)}	..
KIVITEL	99,2	102,5	..	102,5 ^{b)}	..
10. FOGYASZTÓIÁR-INDEX	103,6	102,7	102,5	102,6	100,2

Megnevezés	2005	2006.		
		január	február	január– február
11. KÜLKERESKEDELMI EGYENLEG, millió euró	-2 839,3	-201,8	-216,6	-418,4
12. ÁLLAMHÁZTARTÁS EGYENLEGE ^{d)} , milliárd Ft	-984,4	-140,4	-295,1	-435,5

Az indexek, ahol más megjegyzés nincs, összehasonlító áron szerepelnek.

a) Szezonális hatásoktól megtisztított és munkanaptényezővel korrigált indexek.

b) Január.

c) Gépjármű- és üzemanyag-forgalom nélkül.

d) Forrás: Pénzügyminisztérium.

Jelmagyarázat: .. = Az adat nem ismeretes.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK II.
(negyedéves adatok)

Megnevezés	2004	2005.			
		II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév	I-IV. negyedév
1. BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP), előző év azonos időszaka=100,0	104,6	104,5	104,5	104,3	104,1
2. BERUHÁZÁSOK, előző év azonos időszaka=100,0	107,8	109,4	108,7	103,1	106,4
3. ÉPÍTETT LAKÁSOK SZÁMA	43 913	7 886	8 169	17 846	41 084
4. HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSA, előző év azonos időszaka=100,0	103,1	102,6	102,4
5. KÜLFÖLDI ADÓSSÁGÁLLOMÁNY ^{a)} , az időszak végén, millió euró					
BRUTTÓ	56 971,7	64 767,9	66 888,4	68 002,1	68 002,1
NETTÓ	26 758,9	30 742,1	30 892,4	30 289,7	30 289,7
6. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG EGYENLEGE ^{a)} , millió euró	-6 976	-1 689	-1 769	-1 486	-6 405
7. FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA, ezer fő	3 900,4	3 891,5	3 927,6	3 916,4	3 901,5
8. BRUTTÓ ÁTLAGKERESET, Ft/hó	145 520	153 871	150 044	169 404	158 315
9. MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA, ezer fő	252,9	299,5	308,6	309,9	303,9
10. MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA, %	6,1	7,1	7,3	7,3	7,2
11. TÁVBESZÉLŐ-HÁLÓZAT az időszak végén, ezer	3 570	3 521	3 480	3 445	3 445
Ebből: ISDN	594	595	588	584	584
12. MOBIL-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	8 727	8 946	9 074	9 320	9 320
13. INTERNET-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	742	788	832	907	907

a) Forrás: MNB. Az adatok visszamenőlegesen folyamatosan változhatnak.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK III. (nemzetközi adatok)

Megnevezés	2004	2005.		
		október	november	december
előző év azonos időszaka=100,0				
IPARI TERMELÉS^{a)}				
EU-25	102,1	100,5	102,4	102,7
EU-15	101,7	100,1	100,2	102,1
Magyarország	107,5	109,8	107,7	112,9
IPARI TERMELŐI ÁRINDEX				
EU-25	102,3	103,8	104,6	105,6
EU-15	102,1	104,0	104,8	105,9
Magyarország	103,5	104,1	104,3	104,7
FOGYASZTÓIÁR-INDEX				
EU-25	102,1	102,4	102,3	102,1
EU-15	102,0	102,4	102,3	102,2
Magyarország	106,8	103,1	103,3	103,3

Megnevezés	2004.	2005.		
	I-IV.	III.	IV.	I-IV.
	negyedév			
A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP)^{b)} VOLUMENINDEXE, előző év azonos időszaka=100,0				
EU-25	102,4	101,9	102,0	101,6
EU-15	102,3	101,7	101,8	101,5
Magyarország	104,6	104,5	104,3	104,1
MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA^{c)}, % munkaerő-felmérés szerint, harmonizált adatok				
EU-25	9,1	8,7	8,6	8,7
EU-15	8,1	7,8	7,7	7,9
Magyarország	6,0	7,3	7,3	7,1

a) Az adatok munkanappal kiigazítottak.

b) A negyedéves volumenindexek az EU-25-re és az EU-15-re szezonálisan, Magyarországra pedig munkanaptényezővel kiigazítottak.

c) Az adatok szezonálisan kiigazítottak.

GÉS–FIGYELŐ

A NEMZETKÖZI BEFEKTETÉSI FOLYAMATOK ALAKULÁSA, 2004

Az ENSZ szakosított szerveként a Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) évente kiadja a World Investment Report című elemzését. E sorozat 2005-ben megjelent kötete a transznacionális társaságokat, valamint a kutatás-fejlesztés nemzetközi összefüggéseit elemzi.¹ Az UNCTAD tanulmányának első része a külföldi működő tőke nemzetközi folyamatait két fejezetben mutatja be, részletes nemzetközi statisztikai háttérre alapozva. A külföldiek közvetlen beruházásainak alakulását és kilátásait áttekintő első fejezet fontosabb megállapításai a következők:

A világ országainak szerepe a tőke nemzetközi forgalmában

A külföldiek közvetlen beruházásai (foreign direct investment – FDI) 2004-ben sok évnyi csökkenés után ismét növekedésnek indultak. A világ országaiban a beáramló működő tőke összes értéke 2000-ben volt a legnagyobb (1 397 milliárd USD), ez fokozatosan csökkent a 2003. évi 633 milliárd USD értékre, a 2004. évi FDI beáramló értéke 648 milliárd USD. A kiadvány táblái tartalmazzák az 1993–2004. időszak éveiben beáramló, valamint kiáramló FDI tranzakcióinak részletes regionális adatait, ezen belül a fejlett és a fejlődő országokra, valamint az egykori tervgazdaságú európai országok csoportjára (kivéve az EU új tagországait).

A működő tőke behozatalában a fejlett országok (a közép- és kelet-európai új EU-tagokkal együtt) 2000-ben 81,2%-kal, 2004-ben 58,6%-kal részesedtek. A fejlődő országok aránya a beáramló beruházás értékében ebben az időszakban 21,3%-ról 36,0%-ra, a délkelet-európai országcsoporthé (a nem EU-tag szovjet utódállamokkal együtt) 0,6%-ról 5,4%-ra nőtt.

A működő tőke kivitelének értékében a fejlett országok 2000-ben 88,2%-kal, 2004-ben 87,3%-kal részesedtek, ezen belül a nyugat-európai országokból kiáramló külföldi befektetések összes értéke a 2000. évi 866 milliárd USD-ről 2004-ben 310 milliárd USD-ra csökkent, ugyanakkor az USA (143 és 229 milliárd USD) gyorsan növelte, Japán (32 és 31 milliárd USD) stabilizálta pozícióit a tőkekivitelben.

¹ Az ismertetés alapja: World Investment Report 2005, Transnational corporations and the internationalization of R&D. Overview. = UNCTAD, New York, 2005. szept. 34 p. elérhető a www.unctad/wir/2005/overview internetes címen.

A kivitt működő tőke állománya, becslések szerint mintegy 9 000 milliárd USD, ezzel 2004-ben az összesen 70 ezer tulajdonos társaság 690 ezernél több külföldi leányvállalatot ellenőriz, és ezek bruttó termékeinek 2004. évi értéke közel 4 000 milliárd USD volt.

A világ országaiban működő külföldi tőke állománya (folyó áron) az 1982. évi 628 milliárd USD-ról 1990-ben 1 769, 2004-ben 8 902 milliárd USD-ra nőtt, és a leányvállalatok összes árbevétele 2 765, 5 727, illetve 18 677 milliárd USD értékű (folyó áron), az ehhez felhasznált összes eszköz értéke 2 113, 5 937, illetve 36 008 milliárd USD. A bruttó kibocsátás értéke is gyorsan bővült: az összes leányvállalat teljesítménye 1982-ben 647 milliárd USD, 1990-ben 1 476 és 2004-ben 3 911 milliárd USD volt. A külföldi érdekeltségű leányvállalatok a világ országaiban 1982-ben közel 20 ezer főt, 1990-ben mintegy 24,5 ezer főt, 2004-ben 57,4 ezer főt foglalkoztattak.

A külföldi befektetések nagyobb része a már működő vállalat **tulajdonrészének** megvételével valósult meg, az utóbbi évtized FDI-ügyleteinek közel kétharmadára ez a befektetési forma jellemző. Az új telephely „**zöldmezős**” kiépítésének átlagos száma az összes ügyletnek 23%-a, a külföldön elért **profit ismételt befektetése** csak 12% volt. Az utóbbi két befektetési forma aránya ingadozó, függ pl. a hiteltörlesztések feltételeitől, a külföldi leányvállalat üzleti eredményeitől és az elérhető adókedvezményektől.

Az UNCTAD 2005. szeptemberi elemzése bemutatja a világ száz legnagyobb transznacionális, nem pénzügyi vállalatát, továbbá az 50 legnagyobb pénzügyi befektetőt, amelyek székhelye a fejlett országokban van. Külön táblában szerepelnek az olyan transznacionális társaságok, amelyek székhelye fejlődő országokban van.

*A rangsorképzés elsődleges ismérve a külföldre vitt eszközök értéke, amely alapján évek óta a General Electric az első (2003-ban közel 259 milliárd USD külföldi befektetéssel). További két ismérv alapján is képezhető a **nem pénzügyi társaságok** rangsora, ezek közül az egyik a külföldi leányvállalatok számát viszonyítja a társaság összes érdekeltségének számához (internationalization index – II). A másik rangsoroló ismérv három viszonyszám számtani átlaga: a külföldön befektetett eszközök értékének, a külföldi érdekeltségek bevételeinek, valamint a foglalkoztatottjaik számának aránya az anyavállalat említett összesített értékmutatójában illetve létszámában (transnationality index – TNI).*

A német Siemens csoport pl. a külföldön befektetett eszközei szerint (2003-ban 58,5 milliárd USD) rangsorában a 17., a leányvállalatainak háromnegyede külföldi (eszerint a 40.), a 3 viszonyszám szerinti mutatójával pedig 32. (pl. összesen 417 ezer főt foglalkoztat, ebből 2003-ban 247 ezer főt a külföldi leányvállalataiban).

*A **pénzügyi befektetők** rangsorát erős koncentráció jellemzi, a francia, német, japán és USA-beli transznacionális társaságok képviselik az első 50 befektető összes külföldre vitt eszközének 74%-át. Az első helyre sorolt Citigroup (USA) után a svájci UBS, majd a német Allianz társaság említhető, mind a befektetések nagysága, mind a fiókhálózat földrajzi kiterjedése szerint.*

A fejlődő országok közül Hong Kong, Dél-Korea, Szingapúr, egyes latin-amerikai országok (Mexikó, Brazília), Kína és Tajvan, valamint Dél-Afrika vállalatai vezetik a külföldi befektetés 2003. évi értéke szerinti rangsort.

Nemzeti fejlesztéspolitikai eszköztár

Az UNCTAD elemzése első fejezete áttekintést ad a nemzeti fejlesztési politikák szokásos eszközeiről, amelyek alkalmasak a külföldi befektetések vonzására. A világ összesen 102 országára kiterjedő 2004. évi felmérés szerint mintegy 271 olyan jogszabályt módosítottak, amely a beruházások nemzeti előírásait tartalmazza (1991-ben 35 országban 82 féle, 2000-ben 69 országban 150 féle beruházási jogszabályt módosítottak.) A felmért 2004. évi jogszabály-módosítások közül 235 kedvező az FDI ügyletek szempontjából, és csak 36 ront a korábbi feltételeken.

A társasági adók szintje csökkenő tendenciájú (a külföldi befektetési esélyekre is tekintettel), 2004-ben több mint 20 országban történt adómérséklés, amivel növelni lehet a versenyképességet. Vannak olyan fejlődő országok Latin-Amerikában és Afrikában, amelyek (alapvetően a természeti erőforrások védelme érdekében) a korábbi feltételeknél kedvezőtlenebb előírásokat vezettek be a külföldiek beruházásaira.

Segíti az FDI vonzását a kétoldalú beruházási, beruházás-védelmi egyezmény, a 2004-ben érvényben levő ilyen dokumentumok száma közel 2 400. Ugyancsak vonzó a befektetők számára a kettős adóztatás alóli mentesség nemzetközi egyezménye (az ilyen dokumentumok száma mintegy 2 559).

Az UNCTAD tanulmányának második fejezete a nemzetközi tőkevonzó képesség alakulását országcsoportok szerint elemzi. A fejlődő **afrikai** országokban megvalósuló külföldi beruházások elsődlegesen a természeti erőforrások kitermelését célozzák. A nemzeti fejlesztéspolitika fő törekvése ennek megfelelően, hogy a környezeti terhelések kezelhetők maradjanak, és ez fontos szempont a külföldi tulajdonú leányvállalatok és fejlesztési céljaik fogadásában.

A fejlődő **ázsiai, óceániai** országcsoportba mind több külföldi befektetés valósul meg, és a jövőben is folytatódik e térségben az átlagosnál gyorsabb bővülés. A délkelet-ázsiai országok mellett Kína és India, valamint a Közel- és Közép-Kelet is vonzó befektetési cél. A térség egyben a kivitt működő tőkében is egyre nagyobb részesedésű, a fő befektetési célok a térség közeli országai, azok természeti erőforrásainak bővülő felhasználása érdekében. Egy kínai transznacionális társaság (Lenovo) tulajdont szerzett az IBM személyi számítógép üzletágában. A térség társaságainak befektetései Afrikában és az Orosz Föderáció területén főleg a nyersanyagok és energiahordozók termelésébe irányulnak.

A **latin-amerikai és karib-tengeri** országcsoport több évnyi visszaesés után 2004-ben 44%-kal nagyobb összegű FDI-t fogadott, mint az előző évben. Ezen belül a mexikói, a brazil, valamint a chilei és az argentin leányvállalatok részesedése a legnagyobb, a négy említett ország képviseli a térségben fogadott működő tőke kétharmadát. Vannak olyan országok (pl. Bolívia, Venezuela), amelyekben csökkent az FDI értéke, elsősorban a gáz- és olajkitermelés koncesszióinak bizonytalanságai miatt. A nem megújuló termé-

szeti erőforrásokkal kapcsolatos jogszabályokat több országban szigorították, növelve az állam részesedését a megtermelt jövedelemből.

Az afrikai országok közül Egyiptom, valamint az olajat és nyersanyagot kitermelő országok részesültek a legnagyobb arányban a külföldi működő tőkéből. Az európai transznacionális társaságok közül a francia, brit és holland befektetők afrikai érdekeltségei a legnagyobb értékűek. A Dél-Afrikába érkező FDI értéke csökkent, itt az USA a fő befektető. Az említett négy fejlett ország részesedése több mint 50%-a az Afrikába 2004-ben bevitt működő tőkének.

Az UNCTAD új ország-besorolásában külön csoportot alkotnak a **délkelet-európai országok**, továbbá (a három balti állam nélkül) az egykori Szovjetunióból alakult független államok (**FÁK**). Itt az Orosz Föderáció, ezen belül az energetikai termelés az FDI fő célpontja, és jelentős ügyleteket valósítottak meg a térség más országai is az egykor állami tulajdon magánkézbe adásával.

Az FDI várható alakulása a következő években

A szakértők nagy többsége úgy véli, hogy az FDI növekedése 2005-ben és 2006-ban is folytatódik. Az UNCTAD tanulmánya ennek fő okaként a transznacionális társaságok közötti verseny növekedését, a mind erőteljesebb liberalizálást, a feltörekvő piacokon ezzel megszerezhető, erősíthető pozíciókat említi.

Vannak ellenható tényezők is, pl. egyes fejlett országokban lassulhat a gazdasági növekedés, megmutatkozhatnak a termelési szerkezet gyengeségei. Vannak olyan viszonylag nagy kockázatú célországok, ahol gátolhatja az FDI bővülését a folyó fizetési mérleg hiánya, a nemzeti valuta árfolyamának és az árak nagy ingadozása stb. Országcsoportok szerint elemezve a kilátásokat, Ázsia és Óceánia helyzete a legkedvezőbb a beáramló működő tőke vonzását tekintve.

(Ismerteti: Nádudvari Zoltán)

Az OECD-országok környezeti mutatói, 2004

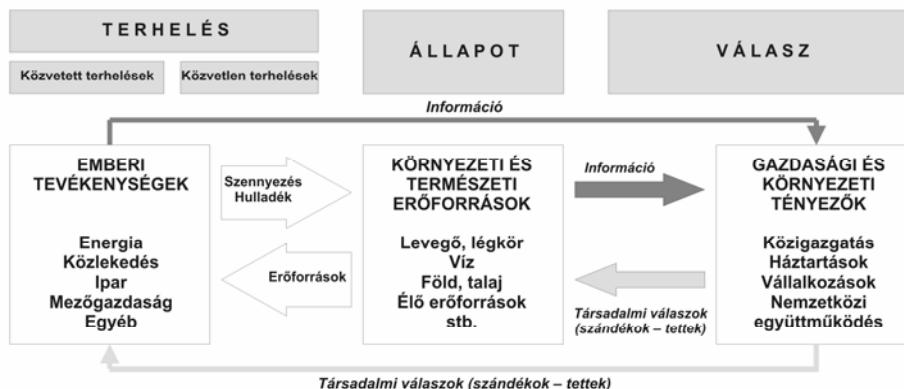
A fejlett országokat tömörítő Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az OECD – amelynek Magyarország 1996-ban vált tagjává – az Európai Unió Statisztikai Hivatalával, az EUROSTAT-tal közösen kétévenkénti gyakorisággal részletes információkat gyűjt a tagországoktól környezetük állapotáról annak érdekében, hogy elősegítsék a környezetpolitikai döntések megalapozását, a környezeti információkhoz való mind szélesebb körű hozzáférést, és nem utolsósorban, hogy előmozdítsák a nemzetközileg összehasonlítható objektív, megbízható környezetstatisztikai adatok előállítását, illetve az erre irányuló fejlesztő munkát.

Az OECD ennek az adatgyűjtésnek az eredményeit más információforrások (pl.: FAO, IEA, nemzeti statisztikai évkönyvek) felhasználásával környezeti adattárban teszi közzé, ahol a tagországok – köztünk hazánk – környezeti adatait hosszú időszorban mutatja be, esetenként szemléltetve a tendenciákat is. A környezeti adattárban szereplő információk – mivel azok főként abszolút számok – számos esetben csak további számításokkal adnak lehetőséget arra, hogy az egyes országok környezeti jellemzőit összehajthassuk egymással.

A környezetstatisztika feladata, hogy a környezet állapotának változását, a környezetre gyakorolt hatásukat és az erre adott társadalmi válaszukat statisztikai eszközökkel nyomon kövesse. A statisztikai mutatók rendszerezésére az OECD és az EEA (Európai Környezeti Ügynökség) egy olyan keretmodellt alakított ki, amelyet az angol elnevezések rövidítéseiből származó DPSIR-modellként tartjuk számon. A modell elemei a hajtóerő- (driving forces), a terhelés- (pressure), az állapot- (state), hatás- (impact), válasz (response) kategóriákba sorolható indikátorok.

1. ábra

A környezetstatisztikai adatok OECD-alapkészletének szerkezete

Forrás: OECD Környezeti adattár, 2002; Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, 2002.

A KSH 2000-ben vállalkozott először arra, hogy az OECD környezeti adatbázisában rendelkezésre álló adatokból viszonylag jól értelmezhető, nemzetközileg összehasonlítható mutatószámokat állítson elő, amelynek segítségével az olvasó könnyebben eligazodhat a számok rengetegében, és más országokkal való összevetésben képet alkothat magának hazánk környezeti állapotáról. A környezetstatisztikai mutatószámokat alapvetően az abszolút számok egy főre, a GDP egységére, illetve az ország földterületére történő vetített értékei vagy a megoszlási viszonyszámok mutatják be.

A KSH Környezetstatisztikai osztálya 2006-ban harmadik alkalommal jelentette meg Magyarország környezeti állapotát nemzetközi összehasonlításban bemutató kiadványát, immár „Az OECD-országok környezeti mutatói, 2004” címmel. A címváltoztatást az indokolja, hogy idén először került sor arra, hogy a bemutatott táblák már valamennyi OECD-tagország (30) adatait tartalmazzák, míg korábban a nemzetközi összehasonlításba Magyarország mellett csak 8 (hat európai és két Európán kívüli) ország statisztikai mutatói kerültek összehasonlításra.

A kiadvány két fő részből áll, az első a **környezeti elemek terheléséről és állapotáról**, a második a **környezet szempontjából jelentősebb ágazatok környezetre gyakorolt hatásairól** ad számot. A kiadvány külön fejezetben ismerteti az OECD tagországokra vonatkozó, a környezetstatisztikai mutatószámok értelmezését segítő általános adatokat.

A kiadvány a környezeti elemek terhelését és állapotát ismertető része a **levegőről**, a **szárazföldi vizekről**, az **erdőről és élővilágról**, mint **természeti erőforrásról** ad tájékoztatást az emberi eredetű szennyeződések és azok környezetre gyakorolt hatásának tükrében, illetve számba veszi a **hulladékkezelés** alá eső anyagokat (mennyiség, összetétel szerint). Ennek keretében megismerhetjük a hulladékkezelési és ártalmatlanítási eljárásokra vonatkozó statisztikai mutatószámokat is.

Az áttekinthetőség érdekében az egyes fejezetek a legfontosabb témaköröket ismertető alfejezetekből állnak a következők szerint:

- ❖ **Levegő**
 - Hagyományos légszennyezőanyag-kibocsátások
 - Üvegházhatású gázok kibocsátásai
- ❖ **Szárazföldi vizek**
 - A megújuló édesvízkészletek becsült értékei
 - Vízkivételek források szerint
 - Vízhatalomok ellátási kategóriák és szektorok szerint
 - Szennyvízcsatorna-rendszer, szennyvíztisztítás
 - Szennyvíziszap-keletkezés és -elhelyezés
 - Kiválasztott tavak vízminősége
- ❖ **Erdő**
 - Erdőkkel és fákkal borított területek
- ❖ **Élővilág**
 - Az élővilág helyzete
 - Jelentősebb védett területek

❖ Hulladék

- A keletkezett hulladékok mennyisége
- Települési hulladékok
- A hulladékok újrahasznosítása

A környezet szempontjából jelentősebb ágazatok ismertetése során a kiadvány a környezetre káros terhelést jelentő **energia-, ipari és mezőgazdasági termeléssel, a közlekedéssel, a nemzetközi turizmussal, valamint a környezetpolitikák eredményeként jelentkező környezetvédelmi ráfordításokkal, adóbevételekkel** foglalkozik az alábbi bontásban:

❖ Energia

- Hazai energiatermelés
- Nettó olajbehozatal
- Energiaellátás
- Villamosenergia-termelés
- Energiafelhasználás

❖ Közlekedés

- Közúthálózat
- Közúti jármű-állomány
- Közúti forgalom
- Szállítási teljesítmények
- Összes végső energiafelhasználás szállítási ágazatok szerint

❖ Ipar

- Az ipari termelés alakulása

❖ Nemzetközi turizmus

- A nemzetközi turizmusból származó bevételek

❖ Környezetvédelmi ráfordítások, adók

- Környezetvédelmi ráfordítások
- Környezeti adók

❖ Mezőgazdaság

- Területhasználat
- Öntözött terület
- Műtrágya-felhasználás
- Növényvédőszer-felhasználás
- Állatállomány
- Mezőgazdasági termelés

Ahol arra lehetőség adódott, az egyes táblák az OECD összes tagországára aggregált mutatószámokat is tartalmazzák. Az olvasót mindemellett a függelékben megtalálható grafikonok is segítik a tájékozódásban.

A kiadványban szereplő környezetstatisztikai mutatószámok táblázatos elrendezésben kerültek bemutatásra, azok értelmezéséhez szükséges módszertani megjegyzésekkel együtt. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a bemutatott adatok vagy a legutolsó rendelkezésre álló évig terjedő hosszú idősorban, vagy az adott jelenség legfontosabb jellemzőinek ismerve szerinti bontásban található meg az egyes táblázatokban. A keresztmetszeti táblázatok is a legutolsó rendelkezésre álló év értékei alapján készültek. A kiadvány az egyes témaköröket, alfejezeteket rövid tárgyilagos ismertetéssel vezeti be.

Az OECD adattárához hasonlóan bár nem tartalmaz statisztikai összehasonlító elemzéseket, a bemutatott mutatószámok kellően segítik mind a laikus mind a szakértő olvasót hazánk környezeti állapotának nemzetközi tekintetben történő megítélésében, így a kiadvány széles körben felhasználható, ajánlható.

Az egyes országok adataira vonatkozó, az OECD adattárában megtalálható módszertani leírások nem változtak, a mutatók kiszámítása kizárólag az abban szereplő adatok alapján, korrekció nélkül történt. A kiadvány két nyelven (magyar, angol), közel 100 oldalas terjedelemben jelent meg.

Kiadványunk hozzájárulhat ahhoz, hogy erősödjék a társadalom környezeti tudatossága, amelynek révén egyértelművé válhat: a környezet védelme legfőbb záloga az életminőség javításának, és csak ez által lehetséges a gazdasági és társadalmi fejlődés perspektivikus fenntartása.

(Ismerteti: Mészáros Andrea)

KÖZÚTI ÁRUSZÁLLÍTÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN, 2004

Az Eurostat által közzétett adatok alapján¹ 2004-ben a nemzetközi közúti áruszállításban a legnagyobb árumennyiséget a németországi teherjárművek szállították, az EU-tagállamokon belül szállított árumennyiség 22%-át. A második legtöbbet szállító ország Franciaország 13%-os, a harmadik Belgium és Hollandia, 11–11%-os részesedéssel. Az EU-n kívüli térségbe irányuló áruszállítás tekintetében szintén Németország az első (úgyszintén 22%-os aránnyal), majd Svédország (elsősorban a Norvégiával folytatott áruforgalom eredményeként) és Olaszország következik 13–13%-kal.

Az egyes országok nemzetközi szállítását végző tehergépjárművek nemzetiségét illetően a hollandiai nemzetközi áruszállítás volumenének mintegy kétharmadát végezték holland járművek, de Franciaország tekintetében a francia járművek részaránya alig egyharmadnyi volt. Az újonnan csatlakozó országokban a nemzetközi szállítás több mint felét hazai teherszállító járművekre bízta, ez alól Magyarország volt a kivétel, ahol a hazai járművek részaránya 50% alatt maradt.

A közúton történő árubehozatal és kivitel szempontjából Magyarország első számú partnere Németország, akárcsak további hét EU-tagállamnak (Csehország, Dánia, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Ausztria, Lengyelország). Németország első számú partnere Hollandia, Franciaországnak Belgium, Belgiumnak Franciaország, Spanyolországnak Franciaország, Szlovákiának Csehország.

Az országok közötti közúti áruszállítás EU-n belüli „párosainak” 10-es rangsorát az 1. tábla mutatja be. Ebből megfigyelhető, hogy a rangsor 2003-hoz képest számottevően nem változott.

1. tábla

Az Európai Unió belüli, ország-ország közötti közúti áruszállítás volumenének rangsora

Rangsor, 2004	Országpár		Szállított összes mennyiség, millió tonna	EU országain belüli részesedés, %	Rangsor, 2003
1	Németország	Hollandia	75,5	10,4	1.
2.	Belgium	Franciaország	54,0	7,5	2.
3.	Németország	Franciaország	48,4	6,7	4.
4.	Belgium	Hollandia	45,2	6,2	3.
5.	Belgium	Németország	37,9	5,2	5.
6.	Spanyolország	Franciaország	37,5	5,2	6.
7.	Ausztria	Németország	32,3	4,5	7.
8.	Németország	Olaszország	28,1	3,9	8.
9.	Franciaország	Olaszország	25,0	3,5	9.
10.	Spanyolország	Portugália	21,1	2,9	13.

¹ Forrás: Road freight transport by origin – destination 2004. Statistics in focus, 10/2005, és Some aspects of road freight transport 2000–2004, Statistics in Focus, 20/2005.

2004-ben az európai teherszállító járművek átlagosan 12,9 tonnát szállítottak. A legmagasabb átlagot a két észak-európai EU-tagállam, Svédország (18,8 tonna) és Finnország (17,1 tonna) érte el, illetve a legalacsonyabb átlagos teljesítményt Szlovákia (8,7 tonna), valamint az Egyesült Királyság (9 tonna) nyújtotta. A magyarországi járművek esetében az átlagosan szállított árumennyiség az EU-átlaghoz közeli, 13,1 tonna volt.

A nemzetközi áruszállításban a szállított árumennyiség átlaga (2004-ben 15,9 tonna), értelemszerűen magasabb, mint a belföldi áruszállításban, ahol az átlag 12,0 tonna. Ez alól az egyedüli kivétel Svédország, ahol a nagymennyiségű belföldi faanyag-, és ércszállítás miatt fordított a sorrend. 2004-ben Magyarországon belföldi szállításban a szállított árumennyiség átlagosan 11,1 tonna volt, ami elmaradt az EU-átlagtól, nemzetközi vonatkozásban viszont meghaladta azt (16,6 tonna). Magyarországon, akárcsak az EU-tagállamok többségében a belföldi és a külföldi áruszállítás aránya számottevően nem változott. Ettől eltérő folyamatok játszódtak le Svédországban, ahol 2000–2004 között jelentős mértékben nőtt a belföldi áruszállítás aránya, míg az Egyesült Királyságban éppen fordítva, a külföldi áruszállítás átlagos mennyisége emelkedett nagyobb mértékben a belföldihez képest.

2. tábla

A belföldi szállítás legnagyobb forgalmát bonyolító tíz régió, 2004

Rangsor, 2004	Ország	Régió	Felrakott teher, millió tonna	Rangsor, 2003
Berakodás				
1.	Spanyolország	Barcelona	177,4	1.
2.	Spanyolország	Madrid	139,3	2.
3.	Spanyolország	Valencia	127,9	3.
4.	Lengyelország	Centralny Slaski	82,4	–
5.	Spanyolország	Murcia	81,3	4.
6.	Spanyolország	Sevilla	78,5	20.
7.	Finnország	Uusimaa	77,5	7.
8.	Spanyolország	Alicante	75,2	6.
9.	Olaszország	Milánó	71,4	18.
10.	Franciaország	Észak	71,3	8.
Kirakodás				
1.	Spanyolország	Barcelona	179,0	1.
2.	Spanyolország	Madrid	152,8	2.
3.	Spanyolország	Valencia	125,3	3.
4.	Spanyolország	Alicante	83,2	5.
5.	Olaszország	Milánó	78,7	9.
6.	Spanyolország	Sevilla	78,2	17.
7.	Finnország	Uusimaa	77,7	7.
8.	Spanyolország	Murcia	77,7	6.
9.	Lengyelország	Centralny Slaski	74,0	–
10.	Csehország	Stredocesky	69,3	11.

Magyarországon a NUTS-3 szintű régiós bontásban a belföldi közúti áruszállítás területén Pest megye áll az első helyen: a Magyarországon felrakott teher 16,5%-át, és a lerakott teher 14,4%-át ebben a megyében szállították. Értelemszerű, hogy Norvégia,

valamint az EU országok többségében a legnagyobb forgalmat bonyolító régió a fel- és lerakódás szempontjából is ugyanaz. Kivétel azért ezúttal is akad: Dániában Áarhus-Amt régióban került sor a legtöbb felrakodásra 2004-ben, lerakodásra pedig Nordjylland Amt régióban. A legnagyobb forgalmat bonyolító európai rangsort a 2. tábla mutatja, külön a felrakodás, külön a lerakódás szempontjából.

A forgalom szempontjából nem mellékes, hogy egy adott régióban található-e átrakodási pont (vasúti, kikötői). Ennek jelentősége a 3. táblában is megfigyelhető, mely az egységnyi négyzetkilométerre jutó felrakott teher szerint rangsorolja a NUTS-3 régiókat az Európai Unión belül. Így az első tízbe kerül a tengeri kikötővel rendelkező Southampton, Ludwigshaven am Rhein, ahol belvízi kikötő található, vagy a vasúti terminállal ellátott Inner London West.

3. tábla

A belföldi szállítás egységnyi területre jutó legnagyobb forgalmat bonyolító tíz régió, 2004

Rangsor, 2004	Ország	Régió	Berakodott mennyiség, ezer tonna/km ²
1.	Egyesült Királyság	Southampton	254,2
2.	Egyesült Királyság	Thurrock	155,0
3.	Németország	Ludwigshafen am Rhein	149,5
4.	Egyesült Királyság	Kingston upon Hull város	143,9
5.	Egyesült Királyság	Nottingham	134,0
6.	Németország	Duisburg	114,0
7.	Egyesült Királyság	Bristol város	109,1
8.	Egyesült Királyság	Portsmouth	107,7
9.	Egyesült Királyság	Nyugat-London, Belső rész	106,0
10.	Franciaország	Hauts-de-Seine	105,6

Az intermodális szállítást is biztosító átrakodási pont mellett valamely nagy bánya, feldolgozóipari üzem jelenléte (pl. cementgyár) – ahol nagy súlyú áruk átmozgatása szükséges – meghatározó abban a rangsorban, mely a lakosságszámra vetített felrakott árumennyiség alapján áll össze (4. tábla).

4. tábla

A belföldi szállítás egy lakosra jutó legnagyobb forgalmat bonyolító tíz régió, 2004

Rangsor, 2004	Ország	Régió	Felrakott teher, ezer tonna/fő
1.	Egyesült Királyság	Thurrock	175,0
2.	Egyesült Királyság	Shetland szigetek	139,7
3.	Finnország	Etela-Karjala	132,7
4.	Spanyolország	Teruel	128,6
5.	Finnország	Itä-Uusimaa	126,7
6.	Norvégia	Sogn og Fjordane	126,1
7.	Spanyolország	Segovia	121,4
8.	Egyesült Királyság	Észak és Észak-Keleti Lincolnshire	115,5
9.	Németország	Burgenlandkreis	108,4
10.	Spanyolország	Castellón de la Plana	107,0

Így kerül például az első tízbe a finnországi és a norvégiai régió, ahol nagy mennyiségű fa- és ásványkitermelés folyik, vagy a három spanyolországi régió érc- és kőbányával, a kitermelt nyersanyagot feldolgozó üzemmel.

Megjegyzés, módszertan

Az adatok a 1172/98-as EK-rendelet alapján, az EU-tagállamok, valamint Norvégia közúti áruszállítás-statisztikai mintavételes adatgyűjtéséből származnak. A rendeletnek jelenleg két ország, Görögország és Málta nem tesz eleget.

Az adatgyűjtés módszertana szerint nemzetközinek az a közúti áruszállítás számít, amelynek során egy adott ország szempontjából, az illető ország nyilvántartásában szereplő teherszállító gépjárművekbe a fel- és lerakódásra eltérő országban került sor. A kabotázs tevékenysége jóllehet nemzetközi áruszállításnak számít, nem szerepel az adatokban. (A kabotázs olyan fuvarozás, melyet egy adott állam fuvarozója végez egy másik állam területén két pont között. Piacvédelmi szempontból az egyes országoknak érdeke a kabotázs fuvarozás alacsony szinten tartása, nem véletlen, hogy Magyarország az EU-csatlakozás előtt 3+2 éves derogációt kért erre a területre.)

Az átlagos szállítási súlyt a tonnakilométer és a rakottan megtett járműkilométer arányából számítják.

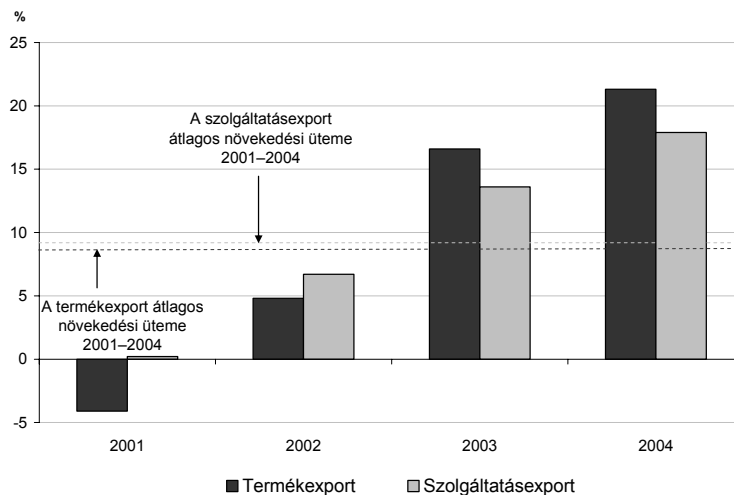
(Ismerteti: Páll Szilárd)

A VILÁG SZOLGÁLTATÁS-KÜLKERESKEDELMI FORGALMÁNAK ALAKULÁSA A 2000–2004. ÉVEKBEN¹

2004-ben a szolgáltatások² világeportja 2128 milliárd dollárt, a termékek³ pedig 9153 milliárd dollárt tett ki, amely értékek lényegében azonos mértékben, 43, illetve 42%-kal haladják meg a 2000. évi szintet. A termékexport esetében a volumenben mért növekedés – a dollár leértékelődése, valamint az energiahordozók jelentős áremelkedése miatt – lényegesen kisebb, 18%-os volt, míg változatlan áras adatok a szolgáltatás-kereskedelemre nem állnak rendelkezésre. Bár globális deflátorindex a szolgáltatások külkereskedelmére jelenleg még nem készül, annyi azonban megállapítható a volumen változásával kapcsolatban, hogy arra az árfolyammozgások a termékexportéhoz képest nagyobb mértékű csökkentő hatást gyakoroltak. Ez túlnyomórészt azzal magyarázható, hogy a leginkább euróban szerződő Európai Unió (EU-25) a globális szolgáltatásexportból 46%-kal részesedett a négy év átlagában, szemben a termékkivitelben elért 40%-os arányával.

1. ábra

A globális termék- és szolgáltatásexport értékének változása, 2001–2004
(százalékos változás az előző évihez képest, folyó áras USA dolláradatokból számítva)

A növekedés éves üteme a termékek és a szolgáltatások kereskedelmében is folyamatosan gyorsult a vizsgált időszakban, amely együttmozgást a bővülő árucseréhez kapcsolódóan emelkedő szállítási, pénzügyi, biztosítási szolgáltatások iránti igények is határozottan befolyásolhattak.

¹ Forrás: A Világkereskedelmi Szervezet statisztikai adatbázisa, valamint az „International Trade Statistics, 2005” c. kiadványa (www.wto.org).

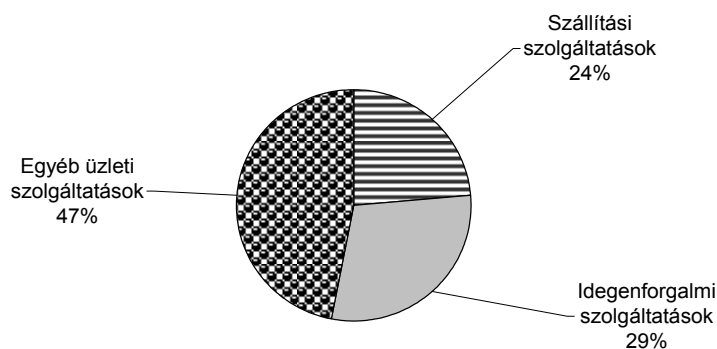
² Az elemzés szolgáltatás-külkereskedelem alatt az üzleti céllal nyújtott szolgáltatások forgalmát érti, a kormányzati szolgáltatások nem képezik a tanulmány tárgyát.

³ Az érték tartalmazza a közel 250 milliárd dollárt kitevő globális termék re-exportot is.

A szolgáltatásexport növekedésének húzóerőjét a legnagyobb, 2004-ben 1000 milliárd dollár értékű bevételt jelentő egyéb üzleti szolgáltatások forgalmának alakulása jelentette. Az igen széles szolgáltatásfajtákat – úgymint kommunikációs; építési-szerelési; számítástechnikai és információs; személyes, kulturális és szórakoztatási; egyéb szolgáltatásokat; valamint jog- és licenctíjakat – magába foglaló csoport 2004. évi exportértéke másfélszerese volt a 2000. évinek. A valamivel több mint 500 milliárd dollár értékben nyújtott szállítási szolgáltatások forgalma 44%-kal növekedett 4 év alatt, míg az idegenforgalmi szolgáltatásoké az átlagostól jóval elmaradóan, 32%-kal bővült 2000-hez képest.

2. ábra

A világ szolgáltatásexportjának megoszlása főbb szolgáltatásfajták szerint, 2004

A legnagyobb szolgáltatásforgalmat a legfejlettebb államok bonyolították le. Kína – a termékforgalomban tapasztaltnal ellentétben – még nem szerepel a legnagyobb szolgáltatás-külkereskedelmi országok között, annak ellenére, hogy forgalma több mint megkét-szereződött négy év alatt. Hazánk szolgáltatás-külkereskedelmi forgalma exportban és importban egyaránt 10 milliárd dollárt tett ki 2004-ben, amellyel a 36. illetve 38. helyezést érte el a nemzetek rangsorában.

1. tábla

A világ legnagyobb szolgáltatás-külkereskedő nemzetei, 2004

(milliárd dollár)

Export			Import		
helyezés	ország	érték	helyezés	ország	érték
1.	Egyesült Államok	318,3	1.	Egyesült Államok	260,0
2.	Nagy-Britannia	171,8	2.	Németország	193,0
3.	Németország	133,9	3.	Nagy-Britannia	136,1
4.	Franciaország	109,5	4.	Japán	134,0
5.	Japán	94,9	5.	Franciaország	96,4

A nemzetközi munkamegosztásban való szakosodást jelezheti, hogy a szolgáltatás-külkereskedelemben legnagyobb többletet elérő országok a termékgazdálkodásban igen jelentős hiányt halmoznak fel. A specializáció hatása ellentétes irányban is érvényesül: a szolgáltatások területén erősen deficites mérleggel rendelkező államok termékgazdálkodási szaldója igen jelentős aktívumot mutat.

2. tábla

A szolgáltatás-külkereskedelmi és a termékgazdálkodási mérleg kapcsolata, 2004

(milliárd dollár)

Ország	Egyenleg		Ország	Egyenleg	
	szolgáltatás	termék		szolgáltatás	termék
Egyesült Államok	58,3	-706,7	Németország	-59,1	195,4
Nagy-Britannia	35,7	-116,6	Japán	-39,1	111,3
Spanyolország	30,8	-70,7	Írország	-11,5	43,6
Görögország	19,8	-37,4	Kína	-9,5	32,1

A legnagyobb szolgáltatás-külkereskedelmi többlettel rendelkező országok közül az Egyesült Államok esetében az egyenleget legjobban, egyenként 28 milliárd dollár körüli értékben a jog- és licencdíjak, valamint az idegenforgalom mérlege javította 2004-ben. Nagy-Britannia vonatkozásában a pénzügyi, valamint a biztosítási szolgáltatások kereskedelmében keletkezett jelentős aktívum (22, illetve 10 milliárd dollár). Spanyolország és Görögország⁴ esetében az idegenforgalom egyenlege mutat jelentős többletet (35, illetve 10 milliárd dollár), bár az utóbbi ország a szállítás területén is jelentős aktívumot halmozott fel 2004-ben (9,4 milliárd dollár).

A legjelentősebb szolgáltatás-külkereskedelmi deficittel rendelkező államok közül Németország és Japán esetében az idegenforgalom egyenlege mutat kiemelkedő mértékű hiányt (44, illetve 27 milliárd dollár). Az ír relációban a jog- és licencdíjak, a kínai pedig a szállítás külkereskedelmében keletkezett kimagasló, 18, illetve 12 milliárd dollár körüli passzívum 2004-ben.

(Ismerteti: Herzog Tamás)

⁴ Az elemzés készítésekor Görögországra csak a Világkereskedelmi Szervezet által becslött 2004. évi adatok álltak rendelkezésre.